

Каква е целта на Антропософията и Гьотеанума?

GA 84

Рудолф Щайнер

Разрушаването на първия Гьотеанум в навечерието на Нова година 1922/23 означава, че 1923 г. е доминирана от усилията за възстановяване и реорганизация на Антропософското общество. По време на пътуванията си до Германия, Чехословакия, Норвегия, Англия, Австрия и Холандия, Рудолф Щайнер изнася множество лекции за членовете на Антропософското общество, но също така и специализирани курсове. Общ преглед на това е даден в тома „Цивилизационните задачи на Антропософията и Антропософското общество“, GA Bibl. № 259. Публичните лекции, изнесени също през 1923 г., са обобщени в настоящия том, заедно с лекцията, изнесена в Париж на 26 май 1924 г. Лекциите в Дорнах са били полупублични, тъй като участниците в публичен курс за швейцарски учители (виж „Педагогическата практика от гледна точка на духовно-научното познание за човека. Образованието на детето и подрастващия човек“, GA Bibl.-Nr. 306) са били поканени на тези лекции, които са били част от редовните лекции през уикенда за членовете на Антропософското общество в Дорнах.

Темата на първата лекция „Какво искаше Гьотеанумът и какво трябва да прави антропософията?“ беше представена в различни градове в Швейцария след пожара (в Берн на 5 април, в Базел на 9 април, в Цюрих на 10 април, във Винтертур на 11 април и в Санкт Гален на 12 април). Лекцията, изнесена в Базел, беше избрана за публикуване.

Заглавието на тома е избрано от редакторите на първото издание според първата лекция в този том.

Каква беше целта на Гьотеанума?

9 април 1923 г.

Подобряване на човешките когнитивни способности към въображение, вдъхновение и интуиция

14 април 1923 г.

Душевният живот на човека и неговото развитие към въображение, вдъхновение и интуиция

15 април 1923 г.

Безсмъртието на душата в светлината на антропософията

27 април 1923 г.

Развитието и образованието на човешкото същество в светлината на антропософията

30 април 1923 г.

Каква е целта на Антропософията и Гьотеанума? GA 84

9 април 1923 г., Базел

Каква беше целта на Гьотеанума?

Преведено от онлайн библиотеката на Щайнер

Ужасната катастрофа от миналата Нова година, унищожаването от пожар на Гьотеанума, което ще остане като болезнен спомен за мнозина, които са го обичали, може да даде повод да свържем днешните си мисли за антропософското познание и разбиране за света с този Гьотеанум. Но връзката е всичко, което имам предвид; защото самата лекция, която ще ви представя, няма да бъде съществено различна по вид от тези, които ми беше позволено да изнасям тук, в Базел, в същата тази зала, през много години. Това ужасно бедствие беше точно поводът да се извадят наяве какви фантастични представи има по света, свързани с всичко, което този Гьотеанум в Дорнах е възнамерявал да направи и всичко, което е било направено в него. Говори се, че там са били разпространени най-страшни суеверия, че са се практикували всякакви неща, враждебни на религията; и дори се говори за всякакви спиритични сеанси, за мъгляви мистични представления и т.н. Във връзка с всичко това, днес бих искал да отговоря, поне бегло, на въпроса: Какво представлява тази Антропософия, на която е бил посветен Гьотеанумът?

Много хора бяха скандализирани от самото име „Гьотеанум“, защото не успяха да обмислят основната причина за това име и как то е свързано с всичко, което се култивира там като Антропософия.

За мен, скъпи приятели, тази Антропософия е спонтанният резултат от моята повече от четири десетилетия преданост към светогледа на Гьоте и към цялата му дейност. Разбира се, ако някой изучава светогледа на Гьоте и това, което той е правил, като разглежда само това, което е написано в произведенията на Гьоте, и от това логически извежда, така да се каже, това, което сега може да се нарече Гьотеано, той няма да открие това, което е дало повод да нарече сградата на Дорнах „Гьотеанум“. Но има, бих казал, логика на мисленето и логика на живота. И всеки, който се потапя в Гьоте, не просто с логика на мислене, а който активно възприема неговите импулсивни внушения и се опитва да извлече от тях това, което може да се извлече – след толкова десетилетия, изминали от еволюцията на човечеството от смъртта на Гьоте – той ще повярва – независимо какво мисли за истинската стойност на Антропософията – че чрез живите стимули на Гьотеанството, ако мога да използвам израза, самата тази Антропософия е успяла да се роди чрез логика

на живота, чрез преживяване на това, което е в Гьоте, и чрез развиване на неговите заключения по скромнен начин.

Този Гьотеанум първоначално е наречен „Йоханесбау“ от онези приятели на антропософския мироглед, които са направили възможно построяването на такава сграда. Името по никакъв начин не е било свързано с евангелиста Свети Йоан; но сградата е била кръстена – не от мен, а от други – на Йоханес Томасий, една от фигурите в моята Мистерийна драма; защото преди всичко този Гьотеанум е трябвало да бъде посветен на представянето на тези мистерийни пиеси, освен на култивирането на целия останал антропософски мироглед. Но разбира се, неизбежно е било това име „Йоханесбау“ да доведе до погрешното разбиране, че е предназначено за автора на Евангелието от Свети Йоан.

Затова често казвах, мисля, че дори тук, на това място, през годините, в които се строеше Гьотеанумът, че за мен тази сграда е Гьотеанум; защото аз живо извлякох своя мироглед от Гьоте. И след това това име беше официално дадено на сградата от приятели на каузата. Винаги съм го смятал за вид знак на благодарност за това, което може да се получи от Гьоте, акт на почит към извисяващата се личност на Гьоте; не защото се е предполагало, че това, което първоначално е било дадено от Гьотеанума, ще бъде култивирано по най-добрия и красив начин в Дорнахския Гьотеанум, а защото антропософският мироглед изпитва най-дълбока благодарност за това, което е дошло на света чрез Гьоте.

Ако тогава името „Гьотеанум“ се приема като резултат от акт на почит, акт на благодарност, тогава никой, както вярвам, не може да възрази срещу него. В останалото е напълно разбираемо, че всеки, който не е запознат с антропософския мироглед, когато се приближава до сградата на хълма Дорнах, първоначално би бил особено засегнат от двете куполообразни структури с форма на гълъбови опашки, от странните форми отвън и отвътре и т.н. Но тази сграда произлиза като вътрешно художествено следствие от антропософския мироглед. Следователно ще мога да образувам най-добрата свързваща връзка с това, което представляваше сградата, ако се опитам първо – днес по малко по-различен начин от този, който използвам тук от много години – да отговоря на въпроса: Какво е Антропософия?

Като начало, Антропософията претендира да бъде познание за духовния свят, което може напълно да заеме мястото си редом с величествената естествена наука на нашето време. Тя се стреми да се нареди до естествената наука не само по отношение на научната съвест, но и изисква всеки, който желае не просто да *приеме* Антропософията в съзнанието си, но и да *я изгради*, преди всичко да е преминал през всички строги и сериозни методи, използвани днес от естествената наука.

Във всичко това целта на Антропософията е пълната противоположност на това, което цитирах като мнения на света за нея. Що се отнася до тези мнения, които дадох само отчасти, можем само да се учудим, че е възможно в съзнанието на обществеността да се затвърдят идеи за каквото и да било, които са точно противоположни на това, което всъщност се цели. Защото може

категорично да се каже, че всичко, което споменах като мнения на света, не е Антропософия, а че Антропософията има за цел да бъде сериозно познание за духовния свят.

Вие добре знаете, скъпи приятели, че днес всичко, което твърди, че е знание за духовния свят, се гледа донякъде презрително или поне с голямо съмнение. Научното образование, на което човечеството се е радвало през последните триста или четиристотин години, е било от такъв характер, че през 19-ти век и началото на 20-ти век постепенно се е установило мнението, че чрез строгите методи, използвани днес от естествените науки, човек може да знае какво се представя на сетивата в неговата среда, а също и какво човешкият интелект може да изведе от сетивното възприятие с помощта на своите методи на експеримент и наблюдение. Но от друга страна, познанието за духовното се отхвърля от онези хора, които са твърдо убедени, че стоят на строгата основа на този естественонаучен мироглед. Защото се казва, било с известна арогантност или с известно униние, че по отношение на духовното има бариери пред човешкото познание, че по отношение на духа човек трябва да се задоволи с понятия за вяра.

Поради това се получава сериозен вътрешен душевен раздор за много хора, които получават образованието си от естествените науки, които са навсякъде популяризирани днес. Понятията за вярата се предават от древни времена. Не е известно дали те съответстват и на понятия за знание, които човечеството е постигнало на по-ранни етапи, и дали те все още се съдържат в традициите, в това, което е било предадено. Ако те се приемат само като понятия за вярата, тогава душата се поставя в противоречие с всичко, което приема, когато приема това, което в наши дни е спечелено за човечеството и за практическия живот по такъв строг начин чрез методите на естествената наука.

Това, което се печели по този начин, не може да се нарече притежание на малка група образовани хора; по-скоро този специален начин на мислене, произлизащ от естествените науки, вече е проникнал в обучението на началните класове на училището. И дори бихме могли да кажем, че състоянието на душата, което е резултат от естествените науки, ако не и самата естествена наука, се е разпространило навсякъде, все по-далеч и по-далеч, дори в най-примитивните, най-отдалечени човешки селища. Това води до това, че много хора не знаят, че копнежът на душата им е за понятия за духовния свят, подобни на тези, които имат за природния свят; но това въпреки това поражда у много от тях душевен раздор, който се изразява във всякакви недоволства от живота. Хората изпитват известно вътрешно безпокойство и объркване. С понятията и чувствата, които имат, те не знаят правилно как да заемат мястото си в живота. Те приписват проблемите на всякакви неща, но истинската причина се крие в това, което казах.

Хората днес копнеят за истински знания-понятия за духовния свят, а не за понятия за вяра. Именно към такива знания-понятия се стреми

Антропософията; но по този начин тя, разбира се, трябва да защити едно съвсем различно понятие за познание от това, с което сме свикнали днес. И ако трябва да характеризирам това понятие, бих искал да го направя чрез един

вид сравнение, което обаче е нещо повече от просто сравнение и трябва да ни отведе директно до начина, по който Антропософията се стреми да познае свръхсетивното-духовно.

Нека първо помислим за странния свят, който всеки от вас познава като другата страна на човешкото съществуване, така да се каже, другата страна на човешкото съзнание – нека помислим за света на сънищата. Всеки от вас може да си спомни пъстрите, разнообразни, цветни картини, които се появяват от тъмните дълбини на съня. Ако наблюдавате сънищата от будно състояние, ще откриете, че те са свързани по някакъв начин с това, което човек е или прави, докато е буден. Дори когато понякога са пророчески сънища, което в никакъв случай не бива да се отрича, те въпреки това са свързани с това, което сънуващият е преживял – само естествена формираща фантазия действа по най-екстравагантния начин, за да метаморфозира тези преживявания. По различен начин такива сънища са свързани с телесните състояния на човека; затруднено дишане, учестен сърдечен ритъм, смущения в организма се преживяват символично в сънищата по много начини.

Нека си представим за момент, само за да развием необходимата тук мисъл, че човек живее в този свят на сънищата, че няма друг свят; той никога не би могъл да излезе от този свят, а би го смятал за своя реалност. Ако чрез някакви външни сили човешкият живот би следвал точно както сега, че ние обикаляме градовете и вършим работата си, но не виждаме съзнателно тази работа, а просто винаги сънуваме, тогава ние, човешките същества, бихме смятали света на сънищата за единствената реалност, точно както сънуващият в момента на съня смята своя разнообразно украсен свят на сънищата за своя реалност. Само когато се събудим, можем наистина да си съставим преценка, от гледна точка на будния живот, чрез начина, по който сме свързани със света на нашата среда, за истинската стойност и значение на съня. Докато оставаме в съня, не можем да стигнем до такава преценка. Възможно е само от гледна точка на будния живот да се прецени до каква степен сънят е свързан с житейски спомени или с телесни състояния. За да си състави преценка за съня, човек първо трябва да се събуди.

Сега човекът живее и в своята воля, защото именно волята, след събуждане, се проектира в събитията на външния сетивен свят; човекът живее сега в образите, които този сетивен свят предава на душата му. Ние нямаме никаква преценка за реалността, освен чувството, че сме в сетивния свят, чувството за единение с този сетивен свят; и от тази гледна точка – бих казал за вмъкването на цялата душа в *този* свят чрез *тялото* – ние отначало я разглеждаме като реалност, а измамните образи на съня – като не принадлежащи към тази реалност.

Но сега, особено когато някой огледа всичко, което му дават образите на външната сетивна реалност, със сигурност някога ще се появи въпросът: Как това, което самият той преживява в себе си като негова душевно-духовна същност, е свързано с трансформациите и променливостта на външния сетивен свят?

Великите въпроси на съществуването се появяват, когато човек сравнява това, което вижда във външния сетивен свят, с това, което чувства като свое собствено същество, в своето мислене и чувстване, в своето усещане и воля, издигащи се от дълбините на неговата човечност – тези велики въпроси на съществуването, които може би могат да се обединят в един въпрос: Каква стойност, като реалност, има това, което се отнася до душата? След това това се разширява до въпроси за безсмъртието на душата, за човешката свобода и безброй други, които възникват. Защото човек скоро ще усети колко съвсем различно е преживяването, когато гледа навън и получава сетивни впечатления, от това, когато гледа навътре и има душевни преживявания. И от такива преживявания по необходимост трябва да възникне въпросът: Възможно ли е може би, чрез някакъв вид второ пробуждане, по-висше пробуждане, да се постигне от по-висша гледна точка знание за самата сетивна реалност, по същия начин, по който човек придобива от сетивната реалност преценка за света на сънищата, когато, естествено, се събужда сутрин?

Когато човек е убеден, че въображението на съня може да бъде оценено по отношение на неговата стойност като реалност само от гледна точка на будния живот, тогава той трябва да се стреми да придобие гледна точка, която от своя страна може да разкрие нещо за стойността като реалност, за висшата ценност, за самото сетивно преживяване.

И сега големият въпрос относно познанието за духа може да бъде поставен по следния начин: Можем ли евентуално да се събудим в по-висш смисъл от нашето ежедневно будно съзнание? И произтича ли от такова второ пробуждане знание за сетивния свят, точно както от сетивния свят идва знание за съня?

Разбира се, можем да имаме някакво усещане за това, но точното наблюдение ни дава сигурност за това как работи сънят. Когато сънуваме, чувстваме, че целият ни душевен живот е обзет от смътни сили. В момента на събуждането чувстваме, че вече имаме контрол над физическото си тяло. Чувстваме, че екстравагантните представи за съня са дисциплинирани от физическото тяло. А причината да чувстваме, че тези представи за съня са екстравагантни, е, че когато се събуждаме или заспиваме, има момент, в който не контролираме напълно физическото тяло. Може ли по-висше, второ пробуждане да бъде предизвикано от съзнателна душевна дейност, по същия начин, по който сме изтръгнати от съня, от съня, от силите на самия организъм?

На този въпрос може да се отговори само когато проверим, бих казал в по-висш смисъл, дали душата намира в себе си сили за такова по-висше пробуждане; и само като намерим отговора на този въпрос, може да се създаде различна форма на познание от тази, с която сме свикнали днес и която води само до това да кажем по отношение на духовния свят „Невежествен“, „Няма да знаем“.

Сега ще трябва да се обърнем преди всичко – и Антропософията постъпва по този начин – към онези душевни сили, които вече притежаваме, и да се запитаем: Може ли нещо по-висше, още по-силно, да се развие от тези

душевни сили, точно както будният душевен живот е по-силен от сънуващия живот? Можем да разсъждаваме, че дори този буден душевен живот на възрастния човек е постепенно развит от сънуващия душевен живот, който сме имали в началото като много малки деца. Ако бяхме спрели с душевния живот, който беше наш през първите три години на земята, щяхме да виждаме света в един вид сънна форма. Ние сме израснали от тази сънна форма.

Това може да даде смелост, за начало, да се търсят определени душевни сили, които могат да бъдат развити още по-далеч от развитието, постигнато от най-ранно детство. И всеки, който се занимава сериозно с такъв проблем, ще се обърне първо към душевна сила, относно която дори значими философи на нашето време признават, в резултат на чисто философско размишление, че тя сочи към духовна дейност на човека, която е повече или по-малко независима от тялото. Това е нашата способност за спомен, пребиваваща в паметта.

Нека си представим това, което съществува в обикновената ни памет. Разбира се, тази памет не е сила, с която веднага да проникнем в свръхсетивните, духовни светове. Преди всичко знаем, че тази памет е в съвършен ред само когато можем да изразим в телесното това, което е в душата. Но въпреки това тук има нещо особено. Сред нашите спомени се появяват картини на преживявания, които може би са били отпреди десетилетия. Нещо, преживяно в отношението ни към сетивния свят и към обикновените хора, се появява в различни картини - според организацията на човек - които са наистина много подобни на картините от сънищата, само че по-дисциплинирани. И ако паметта ни е добра, днес от дълбините на душата идва живо знание за това, което се е случило преди години и сега не е пред нас в сетивната реалност. Това се изразява по много популярен начин, разбира се; но трябва да започнем от определена гледна точка. Така че можем да кажем: В паметта има образи, които изобразяват вътрешно нещо, което наистина някога е било налично, нещо преживяно, което сега не е налично.

И така, може да възникне въпросът, който в началото е все още неясен и естествено придобива значение само когато човек може да му отговори – но ще видим, че може да му се отговори. Той е следният: Възможно ли е някой, чрез душевно-духовна работа, да придобие допълнителна душевна сила, така да се каже, трансформация на силата на паметта, чрез която той изобразява не само това, което вече не е налице, макар че някога е било, но и чрез което изобразява нещо, което изобщо не съществува в земния живот, нито чрез сетивни възприятия, нито чрез каквито и да е интелектуални комбинации?

Това може да се реши само чрез сериозна вътрешна душевна работа; и тази душевна работа се състои във вътрешно възпитание на съществения елемент на паметта, а именно, способността за въображение.

Как тогава възникват представите? И как се осъществява дейността на представяне в обикновения живот? Ами, външните неща ни правят впечатление. Първо, имаме сетивни възприятия; след това от тези сетивни възприятия формираме нашите понятия, които носим в паметта. И знаем, че е необходима известна сила, когато искаме да извикаме спомен-представа за нещо, което сме видели в по-ранни години, в които сме участвали. Но знаем

също, че човек се отдава пасивно на външния свят, за да има истински понятия за този външен свят, за да не внася нищо фантастично в неговите картини. И това пасивно самоотдаване, подпомогнато освен това от всички възможни експериментални методи, е подходящо за естествената наука. Но можем да направим нещо повече от това с понятийния живот. Можем да се опитаме да се заемем с вътрешна дейност с понятия от всякаво съдържание - само че тяхното съдържание трябва да е лесно обозримо, за да не действа сугестивно; Една трудна за обмисляне идея, например извадена от дълбините на душата, може лесно да въздейства сугестивно. Сега се опитваме да размишляваме с вътрешна дейност върху подобна концепция, така че отново и отново да се отдаваме на тази мисъл с целия си душевен живот.

В книгите си „Познание за висшите светове“ и „Окултна наука“ подробно описах това, което бих могъл да нарека техниката на подобно предаване на активен живот в представяне; тук искам да скицирам задействания принцип. Ако някой се посвещава отново и отново на съдържанието на една идея, съвсем независимо от външния смисъл на понятията, които използва вътрешно, върху които вътрешно почива, с които се съединява, към които позволява на цялото си същество да се отвори – ако някой се отдаде по този начин на такава идея, той постепенно ще забележи, че в тази вътрешна работа, в мисленето и представянето, се развива забележителна живост, живост, която човек първо трябва да опознае, преди да може да си състави мнение за нея. Но когато някой я опознае, той започва да мисли горе-долу така: Мускулът, който продължаваме да използваме, става по-силен; по същия начин се укрепва мисловната сила на нашия душевен живот, ако не се предаваме пасивно на впечатленията от външния свят, а работим вътрешно; ако по този начин отново и отново привеждаме душевния живот вътрешно и живо в определено състояние по отношение на дадена идея.

По този начин най-накрая достигахме до точката, в която мисленето – което иначе изглежда сенчесто, дори в спомените-образи, и се изчерпва само в самото представяне на образи – се изпълва с душевно-духовно съдържание, точно както в живота чувстваме, че сме изпълнени с дишането, с циркулиращата кръв. *Жизнената сила*, ако мога да се изразя така, се влива в мисленето, което по този начин е станало активно.

Наистина, истинската Антропософия, като духовно познание, се основава на интимни, вътрешни методи на душата, а не на някакъв вид некромантия? Тя се основава на промяната на душевните сили на познанието от самата душа, превръщайки ги в нещо различно. И всеки, който все повече и повече укрепва мисленето си по този начин, стига най-накрая - може би дори години по-късно - до едно много специално преживяване, преживяване, което може да се опише по следния начин: Когато си спомняме само външни обекти или външни действия, ние се потапяме до определена дълбочина на душевния живот и от тази дълбочина трябва след това да извлечем спомените. Но когато активно работим върху мисленето си по начина, който описах, накрая стигахме до точката, в която знаем, че с този мисловен живот отиваме по-надолу, отколкото достига силата на спомена.

Важно преживяване е, когато сме достигнали точката на наблюдение на спомените като на определено ниво, до което се потапяме в обикновеното съзнание и от което изваждаме наяве споменни понятия; и тогава, когато зърнем, че по-дълбоко в душевния живот има друго ниво, до което вече сме проникнали и от което, с нашето засилено мислене, можем да извлечем понятия, които не са същите като тези, на които първоначално сме се подчинили, а са напълно различни. И докато можем да представим в спомените това, което някога е присъствало в човешкия живот, но вече не е, сега научаваме, че когато черпим от това по-дълбоко ниво, стигаме до понятия, които са отвъд всичко, което човек иначе някога би имал в живота. През тази порта на познанието ние вече сме проникнали в духовния свят; и първото преживяване, което се получава, е следното: получаваме наистина подобна на картина ретроспекция на целия ни земен живот до настоящето. Можем да кажем, че в един миг - това е донякъде крайно твърдение, но е почти така - нашият земен живот до този момент се разпростира в могъщи картини пред съзнанието, като времето се превръща в пространство, така да се каже. Но тези картини са наистина различни от тези, които бихме получили, ако седнем и си спомним всичко, което може да се извлече от живота ни, и бихме получили непрекъснати картини на този земен живот почти до момента на нашето раждане. Тази картина е вътрешно различна от описаната по-горе. Виждате ли, в обикновените спомени понятията се формират пасивно и съдържат като цяло не много повече от нашите впечатления от външния свят. Например, в спомените си припомняме как сме срещнали някого, какво влияние е оказал някой върху нас, как се е зародило приятелство; или пък ние изпитваме въздействието върху нас на някакво природно явление, това, което сме изпитали от удоволствие или страдание от него, или от влиянието на някого и т.н.

Съдържанието на таблицата, както я описах, постигнато чрез засилено, ободрено мислене, е следното: Човек вижда себе си – начина, по който е подходил към друг човек, в резултат на неговите темпераментни качества, или на собствения си характер, или на желанието, или на любовта, която е изпитвал. Докато простото споменаване дава на човек това, което му е донесено отвън, тази таблица на паметта извежда на преден план това, което самият той е допринесъл за преживяването, това, което е излязло от самия него. В обикновения спомен, да речем за природно събитие, той има пред себе си това, което това събитие е донесло от болка или удоволствие, тоест ефектът върху него на външния свят. В таблицата на паметта би било по-скоро неговият копнеж да бъде в който и да е регион на земята, където е имал това преживяване. Ролята, която самият човек е взел в дадено събитие, е това, което той преживява в таблицата на паметта. Накратко, бих могъл да кажа, че това цялостно впечатление, което човек има от живота си, е отклонено от външния свят и че то съдържа цялата му дейност през живота. Човек наистина вижда себе си като втори човек. Когато някой има тази споменна картина, той има малко впечатление за своето физическо пространствено тяло; но той се чувства във всичко, което е преживял, и

едновременно с това чувства, че всичко това е един течащ, етерен свят, така да се каже. И с този течащ, етерен свят, който съдържа собствения му живот в могъщи картини като в течащ напред поток, човек едновременно научава, че движещият се етерен свят на собственото му съществуване е свързан с универсалния етерен свят. Когато като физическо човешко същество с физическите си сетива, човек се изправя срещу външния свят, той чувства, че е затворен в кожата си. Той усеща другите неща като външни неща. Той усеща силен контраст между субекта и обекта, за да се изразя философски. Това не е така, когато със засилено мислене човек навлиза в това, което бих могъл да нарека флукутиращ свят на втория човек, на човека на времето, в контраст с телесния, физически космически човек.

Можем наистина да говорим за времево тяло, защото човек осъзнава едновременно целия си предишен живот и усеща този предишен земен живот като движещ се в универсален свят, подобен на себе си. Той може да каже, че към твърдия, плътен, физически свят се добавя един по-разреден свят, в който човек е прекарал живота си в плавно движение. Едва сега той разбира какво е етерният свят и какво е самият човек като втори човек, като второ човешко същество в този етерен свят. Но с всичко това човек е достигнал само първия етап на свръхсетивното познание.

Само защото човек се чувства като духовно-душевно същество в духовно-душевен свят, той знае от непосредствено възприятие, така да се каже, че целият свят е проникнат и преплетен от духовно-душевна субстанциалност, която човекът също носи в себе си. Но засега той не знае нищо повече от това. И най-вече, той все още не знае за друг духовно-душевен свят освен този, който го обединява като земен човек с обкръжаващия го етерен свят. Но сега можем да отидем по-далеч. Ако човек е придобил тази способност да преживява себе си в етерната сфера, да преживява етерния свят заедно със себе си, тогава той може да се издигне до друг вид развитие на душевните сили.

Това се състои в това да се предизвика в душата това, което бих могъл да нарека обратен процес на първоначално характеризирания. Първо се опитваме да направим мисленето вътрешно много активно, много живо, така че вместо пасивно мислене да имаме вътре в себе си активен поток от сили, бушуващи и преплитащи се. Сега трябва да се опитаме със същата вътрешна сила на свободната воля да потиснем отново свободно реещата се мисъл, която сме вложили в душата.

В душевните упражнения, за които намерявам, всичко, което ви описвам, трябва да се прави по същия начин, по който математикът решава своите задачи; така че всичко да се извършва с пълно самообладание, без нищо в себе си от фалшив мистицизъм, фантазия, дори от внушение или нещо подобно.

Упражненията трябва да се изпълняват в душата със същата обективна хладнокръвие, с която се решава геометрична задача - защото топлината и ентузиазмът идват не от метода, а от резултатите. Въпреки това ние изпитваме следното: когато придобием това засилено мислене, е трудно да разсеем представите, които получаваме чрез него, особено тези от предишния

живот, с които можем да бъдем напълно погълнати, ако искаме да се спрем на тях. Но ние трябва да развием в себе си силата да разсеем отново образите, точно както можем да ги извикаме, чрез собствената си дейност. С други думи, ние трябва да придобием способността да угасим в съзнанието си всяко мислене и въображение, след като първо сме го запалили най-активно. Дори унищожаването на обикновените понятия е много трудно, но това е сравнително лесно в сравнение със заличаването на онези понятия, които са се установили в душата чрез духовна дейност.

Следователно това заличаване означава нещо съвсем различно. И ако човек успее, отново чрез дълга практика – но тези упражнения могат да се правят заедно с другите, така че и двете способности да се проявят едновременно – ако човек успее да произведе тези силни, активни процеси на мисъл в съзнанието си и след това отново да ги заличи, нещо обзема душата, което бих могъл да нарека вътрешна тишина на душата – защото трябва да имаме изрази за тези неща, знаете. В съзнанието на обикновения живот няма никакво познание за тази вътрешна тишина.

От двете неща, необходими на духовния изследовател, който иска да прави изследвания по антропософски начин, първото е засилен концептуален живот, засилен мисловен живот, чрез който той стига до себепознание по посочения начин; другото е, че той трябва да култивира напълно празно съзнание; в което цялото мислене, чувство и воля, иначе в душата, са заглушени - но заглушени едва след като тази душевна дейност е била засилена до най-висока степен. Тогава тази душевна тишина е нещо съвсем специално. Тя представлява втория етап, така да се каже, на духовното познание; и мога да го опиша горедолу така:

Нека си представим, че сме в голям град, където има ужасен шум и ние напълно оглушаваме от него. Напускаме града и след като сме вървели известно време, все още чуваме рева зад нас, но шумът вече е станал донякъде по-тих и колкото по-далеч отиваме, толкова по-тихо става. Ако най-накрая стигнем до тишината на гората, може би всичко около нас ще бъде тихо. Преживяхме целия диапазон от бушуващ шум до външна тишина. Но сега мога да продължа по-нататък. Разбира се, това няма да се случи във външната реалност, но концепцията е напълно реална. Когато стигнем до това, което току-що определих като тишина на душата, за веднъж ще използвам едно много тривиално сравнение: Може да имаме известно богатство и да продължаваме да го харчим; имаме все по-малко и по-малко и накрая нищо. Тогава богатството ни е нула. Но можем да отидем още по-далеч; можем да се задлъжняем; тогава имаме по-малко от нищо. От математиката знаем, че човек може да има по-малко от нищо.

Е, същото може да бъде и с тишината, с мълчанието. От шума на света може да се възстанови пълна тишина, равна на нула. Тя може дори да стане по-малка; може да стане по-тиха от тишината, която е равна на нула, все по-тиха и по-тиха, негативна тишина, негативна тишина. И това наистина е така, когато засиленият душевен живот е заличен, когато тишината в душата стане по-дълбока от нулевата тишина, ако мога така да се изразя. В душевния живот се

установява тишина, която клони към отрицателната страна, тишина, която е по-дълбока от простото мълчание на обикновеното съзнание.

И когато сме проникнали в тази тишина, когато душата почувства, че е откъсната от света – не само когато светът около нея е неподвижен, но когато душата почувства, че световната тишина може да е равна само на нула, но че самата душа е в по-дълбока тишина от тишината на света – тогава, когато тази негативна тишина настъпи, духовният свят започва да говори, наистина да говори, от другата страна на съществуването.

Обикновено ние самите, като човешки същества, нарушаваме тишината на света с думите си, проектирани във въздуха. Когато сме установили в себе си тази тишина, която е по-дълбока от нулевата тишина, тази тишина, която е по-дълбока от простото мълчание, духовният свят започва да говори; но това е език, към който първо трябва да свикнем, език, напълно различен от езика на думите, език, формиран по такъв начин, че постепенно да свикнем с него, като черпим от знанията си за сетивния свят, за цветовете, за тоновете, накратко, всичко, което знаем за сетивния свят. Ние използваме това, за да опишем специалните впечатления от духовния свят според нашите преживявания в сетивния свят.

Искам да обърна внимание на няколко детайла. Да предположим, че в тази вътрешна тишина на душата получаваме впечатление за присъствието на нещо от дълбините на духа, което ни атакува агресивно, така да се каже, и ни вълнува по определен начин. Преди всичко знаем, че това е духовно преживяване, че духовният свят се разкрива. Сравняваме това с преживяване, което сме имали в сетивния свят, и научаваме, че в сетивния свят това преживяване има приблизително същия ефект върху нас, както жълтият цвят. По същия начин, както измисляме дума, за да изразим нещо в сетивния свят, сега вземаме жълтия цвят, за да изразим това духовно преживяване; или в друг случай бихме могли да вземем тон, за да го изразим. Както използваме речта, за да говорим за нещата от сетивния свят, така сега използваме сетивни качества и сетивни впечатления, когато говорим за това, което е духовно получено от духовния свят в тишината на душата.

Това е начинът да се опише духовният свят. Описал съм го по този начин в книгата си „Теософия“ и в „Окултна наука“ и описанията трябва само да бъдат правилно разбрани. Трябва да разберем, че за тишината на душата има нов език. Докато ние, като човешки същества, имаме артикулирана реч за външно изразяване, нещо идва при нас от духовния свят, което трябва да облечем в подходящи думи, но то може да бъде възприето само по фин начин и трябва да бъде преведено на човешка реч чрез използване на думи, образувани от сетивното възприятие.

И когато имате тези преживявания в тишината на душата, вие осъзнавате, че светът на ободряващото мислене, който сте имали в началото, е всъщност само картина – картина на това, което виждате едва сега, за което едва сега имате език, картина, чрез която сте проникнали в тишината на душата.

Духовният свят сега ви говори чрез тишината на душата. И сега вие сте способни да заличите и цялата тази житейска картина, която сами сте създали,

която е донесла земния живот етерно пред вас, сякаш по магия. Тази вътрешна тишина на душата се появява сега и в личния живот, докато го живеете тук, на земята. Илюзията за онова его, което съществува само във физическото тяло, сега престава.

Всеки, който се държи твърде здраво за своето его, чрез теоретичен или практически егоизъм, не успява да установи тази тишина на душата пред собствената си житейска картина. Човек, който се бори с теоретичния и практическия егоизъм, стига до разбирането, че първо има това его, за да може да използва тялото си във физическия живот, че тялото му дава възможност да каже „аз“ на себе си. Ако след това премине от това телесно чувство за егото в това, което описах като етерния свят, където човек се слива със света, където светът е етерно свързан със собственото етерно същество, той вече няма да се държи здраво за това его. Той ще изпита това, на което тази житейска картина, до която се е издигнал, е картина. Той ще изпита своето предземно съществуване, в духовен свят, преди да се спусне чрез зачеване и раждане във физическо човешко тяло,

Антропософията не говори от философски спекулации за безсмъртието, вечността на човешката душа, а разказва как чрез специално развитие на душевните сили човек може да се промъкне до визията на душевното същество, преди то да слезе на земята. Сега на замълчаната душа се появява директен поглед към душата, каквато тя пребивава вечно в духовния свят.

Както си спомняме за преживяното на земята, както миналият земен живот се събужда в паметта, така и сега, след като сме научили в душевната тишина езика на духовния свят, както го описах, се появяват събития, които изобщо не са съществували в земния живот, събития, чрез които сме били подготвени за този земен живот, преди да слезем в него.

И сега човек поглежда какво е бил, преди да слезе в земния живот. Докато все още е съзерцавал жизнената картина, е знаел, че той самият и светът са пропити и взаимопроникнати от движещ се, преплитащ се дух - макар и по-фин и по-етеричен, той все още е вид природен дух, който той намира в света и преживява като сроден на себе си. Но сега, когато погледне в предземното съществуване, бидейки обединен с това, което бащата и майката дават при раждането, той вижда единството на моралния световен ред и физическия световен ред. В това предземно съществуване са всички сили, които са прототипи на формите, създадени по време на физическия земен живот. Тук човек вижда, че духовните сили царуват и вплитат в човешкото тяло дори във физическия земен живот. Човек се удивлява на структурата на човешкия мозък, докато той постепенно се оформя. Човек забелязва колко недиференциран е бил този мозък, когато се е родило детето, в какво се е превърнал със седмата година от живота, около времето на смяната на зъбите. Човек насочва погледа си към вътрешните, пластични, формиращи сили; и не спира до неопределеното твърдение за наследствеността.

Знаем, че това, което детето изработва само през първите години от живота си, в пластичното формиране на мозъка и целия организъм, е последващ ефект, имитация на широкообхватните, универсални събития, преживени в

духовния свят, където душата е била сред духовни същества, по същия начин, както ние живеем сред създанията на природата и хората на земята. И сега човек осъзнава, че духовният свят действа във физическия земен свят и че последващите ефекти от това предземно съществуване се съдържат във всичко, което е активно във вътрешната организация на нашето същество; човек знае, че самият той е душевно-духовно същество във физическото телесно.

Докато продължаваме по-нататък, към вече описаното от мен преживяване трябва да се добави и трето. Обърнах внимание на необходимостта първо да се преодолее илюзията на егото; човек трябва да преодолее обикновения, ежедневен, теоретичен или практически егоизъм; и човек трябва да разбере, че това его на нашия земен живот е свързано с физическото тяло и се осъзнава първо в усещанията на физическото тяло. Но има нещо във физическия земен живот, което, когато го назова, може би може да причини малко смущение тук-там в теорията на познанието, защото обикновено изобщо не се брои сред силите на познанието и може да се стори неприятно да се поставя там. Но въпреки това трябва да се направи. И всеки, който е стигнал по описания път първо до ободряването на мисълта, а след това до душевната тишина, ще разбере, че това трябва да се направи. Към това трябва да се добави, като трето, по-висше развитие, по-интензивно развитие на това, което съществува в обикновения живот като *любов* : любов към хората, любов към природата, любов към цялата ни работа, любов към това, което правим. Цялата любов, която вече съществува в обичайния живот, може да бъде увеличена чрез премахване на теоретичния и практически егоизъм по описания начин. Любовта трябва да бъде засилена. И когато тази любов се увеличи, когато разширената сила на любовта се съедини със засиленото мислене и тишината на душата, човек стига до трето преживяване. Човек стига до съзнателното улавяне на истинската форма на егото, когато опознава не само предземното съществуване, но и когато чрез това научава, че увеличената сила на любовта допълнително захранва другите развити, засилени сили на познанието. Той стига до точното преживяване: Всичко, което е спечелено, няма нищо общо с физическото тяло; вие преживявате себе си извън физическото тяло; вие преживявате света такъв, какъвто не може да бъде преживян чрез тялото. Вместо природни явления, вие преживявате духовни същества. Вие преживявате себе си не като природно същество между раждането и смъртта, а като духовно същество в предземно съществуване.

Ако човек е спечелил това и към него се добави повишена, увеличена способност за любов, възможността да се посвети, да се отдаде с цялото си безтелесно съществуване на това, което вижда тук, тогава той получава знанието за това, което съществува в човека в непосредственото настояще, независимо от физическото и дори от етерното тяло. Той получава директен поглед върху това, което почива в него, и преминава през портата на смъртта в следземното съществуване, когато отново влизаме в духовен свят. Тъй като опознава какво е в безтелесно състояние, той научава и за това, което

продължава да съществува, свободно от тялото, когато физическото тяло е оставено настрана при смъртта.

Виждате ли, целта на всичко това е да се стигне до възприятието за вечността на човешката душа. Но по-специално, чрез него човек достига до възприятието за истинското его, онова его, което преминава през раждане и смърт, за което не може да се каже, че *обитава* в тялото, а че *почива* в тялото. Човек едновременно с това научава за движението и дейността на това его в предземното съществуване в духовния свят. Човек го опознава по същия начин, по който познаваме човешкото същество тук в сетивно-физическото съществуване чрез зрението. Точно както човек се движи тук сред природните неща, сред природните явления, сред другите хора, така и човек се научава да знае, бих казал, как се движи душата в предземното съществуване в духовния свят. Но човек научава също, че движението на душата и нейните отношения там зависят от по-ранен земен живот. Казах, че човек научава за единството на моралното и естественото; Човек научава, че в предземното съществуване човекът е пронизан не само от духовни, но и от морални импулси. Докато по време на етерната жизнена картина само възприема, че духът струи през целия свят, сега научава, че в предземното съществуване през нашето душевно-духовно същество са пулсирали моралните импулси, които се появяват в паметта по време на физическия живот и особено в моралните предразположения. Сега човек е опознал единството на моралния и физическия свят.

Но сега, в този морално-физически свят (физически само в образите, проблясващи в духа от физическото съществуване) – в този свят, преживяван от душата в духовната сфера, човек узнава как душата, като истинско его на човека, живее в духовния свят в съответствие с предишното съществуване. Наистина, когато стигнем до духовно виждане и се освободим от илюзията на обикновеното его, тогава узнаваме как егото вече е преминало през духовния свят между смъртта и новото раждане; научаваме как се е държало, в съответствие с предишния си земен живот, в този свят, надарен с морални импулси; и научаваме, че всичко това е пренесено в този земен живот като вътрешно определение на съдбата. Виждаме това изразено в склонностите на човека или в особения цвят на желанието, което тласка човека към едно или друго нещо в земния живот.

Това не нарушава свободата. Свободата съществува в определени граници, точно както сме свободни, когато сме си построили къща, да я обитаваме или не; но ще я обитаваме, защото сме я построили за себе си по определена причина. По същия начин ние все още сме свободни, дори и да знаем, че в нашето физическо тяло има движещи сили, които ни карат да се обръщаме по една или друга посока в живота или да живеем по един или друг начин. От една страна, можем да разглеждаме това като съдба, която сме изплели за себе си от по-ранни земни животи, от света, през който сме преминали, която съдържа не само духовни, но и морални закони. Те са пропити с определени духовни импулси това, което сме били в предишен живот, и от тях са се оформили съдбата за нашия земен живот. Но забелязваме също, когато

погледнем какво идва от предишния земен живот по описания начин, че именно вечното в душата е определило нашата земна съдба. След като сме преминали през портата на смъртта и сме обединили това, което е от морална или душевна природа, с нашето душевно същество, за да внесем по-голяма хармония в отношенията си с изискванията на моралния свят – ние носим това в света и отново слизаме в нов земен живот, с това, което бих могъл да нарека резултатът от това, което сме били в живота, и това, което духовният свят е направил от нас между смъртта и новото раждане.

Така че виждате, че наистина важното е първо да се развие определена способност за възприемане, с която човек може да погледне нагоре към духовния свят.

Трябва да имате предвид, скъпи приятели, че не всеки има дарбата на математик. За повечето хора е много трудно дори да притежават тези геометрични понятия, които всъщност могат да се формират само във въображението. Геометрията не е спонтанен елемент от природата, но ние разбираме природата чрез нея. Първо трябва да създадем геометрия в себе си и чрез геометрията създаваме формите, които ще ни отведат в структурата на безжизнения свят. С такава вътрешна строгост ние създаваме вътрешно зрение, като развиваме засилено мислене, тишина на душата и любов, която се е превърнала в сила на познанието, така че да можем да схванем живота, чувствителното, самосъзнателното. По същия начин, по който схващаме безжизненото чрез математиката, ние стигаме до разбиране на живота, чувстващото, самосъзнателното, когато действаме по чисто математически начин и развиваме определен вид зрение с енергия и точност.

Така че можем да кажем, че всеки, който се занимава сериозно с Антропософията, я преследва така, сякаш е длъжен да дава отчет за използването на силите на знанието си пред най-строгия математик. Формирането на математически понятия е елементарна Антропософия, ако мога така да се изразя. И когато някой се е научил да развива тази самотворческа способност на математиката, за да я прилага към безжизнените неща на света, той получава импулса да развива по-нататък видовете знания, които ще доведат до визията, която ви описах. Ние разбираме, че безжизненият свят има различно съдържание, когато го познаваме математически – математиката е елементарна Антропософия – и познаваме живия, чувствен, самосъзнателен свят, когато го изучаваме с пълно антропософско разбиране.

Следователно, това, което в обикновения живот се нарича ясновидство или нещо подобно, не бива да се бърка с това, което имаме в антропософията за получаване на познание за духовния свят. Когато наричаме това ясновидство – и разбира се, можем да го направим – трябва да имаме предвид точно ясновидство, точно както говорим за точна математика, за разлика от мистичното, объркано ясновидство, което обикновено се има предвид, когато се използва тази дума.

Вероятно от моето описание сте останали с впечатлението, че това е трудно. Да, трудно е, не е лесно. Затова много хора, които си въобразяват, че имат

мнение за случващото се в Дорнах, не се опитват да разберат какво им се струва толкова трудно, а съдят според тривиалното, объркано ясновидство. И тогава резултатът е всичко, което споменах в началото на лекцията си. Но Антропософията, с която се занимаваме, е точен вид знание, което всъщност може да бъде разбрано от всеки със здрав човешки интелект, точно както всеки може да разбере картина, без самият той да е художник. За да *разбере* Антропософията, човек трябва да е антропософски изследовател; за да нарисува картина, човек трябва да е художник; но всичко, което описах, може да бъде *разбрано* от всеки със здрав разум, стига самият той да не си поставя пречки и препятствия.

За да нарисуваш картина, човек трябва да си художник; за да я прецениш, човек трябва да се осланя на здравата човешка природа. За да изградиш Антропософията, човек трябва да си духовен изследовател; за да разбереш Антропософията, е нужно само да посрещнеш повече или по-малко добре дадените ѝ описания със здравия си, свободен човешки дух, необезпокояван от естествонаучни и други предразсъдъци. Но Антропософията е едва в началото си и това, което може би не съм описал много добре днес, ще бъде описано все по-добре с течение на времето; и тогава ще дойде времето, което винаги е настъпвало в крайна сметка за всичко ново в човечеството. Колко време беше необходимо, преди да бъде приет коперниковият мироглед! Въпреки това той е преобърнал всички досегашни представи. Днес той се приема като нещо естествено и се преподава в училищата. Това, което днес хората смятат за квинтесенция на фантазията, на глупостта, може би на лудостта, по-късно ще бъде нещо естествено – точно както беше с коперниковата теория за света. Антропософията може да почака, докато стане нещо естествено.

Тази Антропософия, преди всичко друго, трябваше да се култивира в Гьотеанума в Дорнах. Затова - позволете ми да кажа това в заключение - преди повече от десет години приятели на нашата кауза замислиха план за построяване на дом за тази Антропософия и ми възложиха да изпълня плана - аз бях само този, който щеше да го изпълни - и този дом е Гьотеанумът. Ако Антропософията беше теоретична мироглед или дори просто идея за реформа, какво би се случило в момента, в който се появи идеята за построяване на дом за Антропософията? Щеше да се консултира архитект, който просто би построил сграда в античен или ренесансов, готически или рококо стил, или нещо подобно. Но Антропософията не работи само теоретично, само като научно познание; тя преминава в цялото човешко същество, претендира за цялото човешко същество. Това много скоро се забелязва от антропософския изследовател.

Виждате ли, когато човек иска да мисли за външната природа, той се нуждае от главата си, а ако иска да се отдаде на философски разсъждения, той се нуждае от нея още повече. Това, което се появява пред тихата душа, що се отнася до духовния свят, по начина, по който ви го описах, е нещо, което се появява по-мимолетно. Човек се нуждае от присъствие на духа, за да го възприеме бързо; но за това е нужно и *цялото му човешко същество*.

Главата не е достатъчна. Цялата човешка организация трябва да бъде поставена в служба на духа, за да внесе в паметта, в спомена това, което човек вижда духовно без тялото. За да илюстрирам това, нека дам един личен опит.

Никога не съм бил свикнал да подготвям лекции по начина, по който обикновено се подготвят лекциите; но имам навика да преживявам духовно мислите, които изглеждат необходими за лекция, както човек трябва да преживее духовно и това, което иска да задържи в резултат на духовното изследване. Това, което се преживява в засиленото мислене и в човешката душа, трябва да се предаде в мисълта и за това самото мислене с главата няма да е достатъчно. Човек трябва да се обедини по-тясно с цялото човешко същество, ако иска да изрази преживяното в сферата на духа. Има различни методи, чрез които подобно преживяване може наистина да бъде внесено в обикновеното съзнание, така че да може да се изрази с думи. Имам навика, с молив в ръка, да записвам, да формулирам, било то с думи, било то с някакви знаци, всичко, което идва при мен от духовния свят. Затова имам много колички тетрадки, но никога повече не ги поглеждам. Те съществуват, но единствената им цел е да обединят с цялото човешко същество това, което е открито в духа, така че да бъде схванато не само с главата, за да бъде съобщено с думи, но да бъде преживяно от цялото човешко същество. Антропософията наистина обхваща цялото човешко същество, следователно тя е и в друго отношение израз на Гьотеовия мироглед. Тя е, отначало, израз на Гьотеовия мироглед, тъй като е индуциран от метода на Гьоте за наблюдение на метаморфозите, трансформациите на живота в растителния и животинския свят. В този Гьотеов начин на наблюдение мисълта е толкова жива, че човек може да се опита да я укрепи по начина, който описах. Но Гьоте е и онази личност, която е изградила моста от знанието към изкуството. От своите артистични убеждения Гьоте е изказал следния прекрасен израз: Изкуството е проява на тайни закони на природата, които без изкуство никога не биха били разкрити. Това означава, че Гьоте е знаел, че човек се докопа до истинско познание за управлението и тъкането на духа и след това го влага в субстанция, било то като скулптор, музикант или художник. Гьоте е знаел, че художествената фантазия е един вид произволна проекция на това, което човек може да преживее в чиста форма в духа.

Всяко знание, което, подобно на Антропософията, е вкоренено по този начин в живота на духа, се влива от само себе си в художественото творчество. То се влива в художествената дейност, когато човек познае човека по начина, който описах, и види как предземните сили действат в земно-телесното съществуване. Тогава човек има чувството, че човекът не може да бъде разбран само с интелект, а само в понятия. В определен момент абстрактните понятия трябва да преминат в художественото виждане, за да почувства: Човекът е създаден от природата като произведение на изкуството.

Разбира се, това лесно може да бъде осмивано, защото нищо не изглежда по-ужасно за хората в днешно време от това да чуят някой да казва, че за да се знае нещо, то трябва да бъде разбрано художествено. Но хората могат да

декларираш колкото си искат за необходимостта да се бъде логично, а не художествено, когато нещо трябва да бъде разбрано – ако природата работи художествено, тогава човек просто не я разбира чрез логика. Той трябва да премине към художествено виждане, за да научи истинските тайни на природата.

Това е имал предвид Гьоте, когато е казал: „Изкуството е проява на тайни закони на природата, които без изкуството никога не биха били разкрити.“ И това е имал предвид и Гьоте, когато след години на копнеж стига до Италия и вярва, че е постигнал идеала си за изкуство. Той казва: „Когато гледам тези произведения на изкуството, имам представа, че гърците при създаването на своите произведения са действали по същите закони, по които твори природата, и аз съм по следите на тези закони.“

Гьоте е личност, която винаги се е стремяла да пренесе в произведение на изкуството всичко, което се е разбирало като знание в душата. Тъй като Антропософията е от същото убеждение, не е било възможно просто да отидеш при архитект и да кажеш: Построй ни жилище за Антропософията - и тогава то ще бъде построено в ренесансов, античен или рококо стил; нашата сграда трябва да се основава на съвсем различна концепция за живота и изкуството.

Често съм сравнявал основната необходимост тук по донякъде банален начин с отношението на черупката на ореха към ядката. Ядрото на ореха, което ядем, е оформено според определени закони на формата, но и черупката е направена според същите закони. Не можете да си представите черупка, прикрепена към ореха отвън; черупката произлиза от същите закони на формата като ядката. Така че формите на външната видима сграда, това, което е било изрисувано в куполите, скулптурата, поставена в нея, е трябвало да бъдат оформени като черупка, така да се каже, на това, което е било провъзгласено вътре чрез словото, чрез изкуството, изговорено или изпято. Както черупката на ореха към ореха, така и тази сграда е трябвало да бъде свързана с това, което е било подхранвано в нея. Това всъщност беше резултат не само от *мое* убеждение, но и от това на много други. Имали сме евритмични представления, представяне на изкуство, което има специален език в движението, в което сценичната картина се състои от движещи се хора или движещи се групи? И движенията не са танцови движения, нито имитационни движения, а действителна видима реч. Тук, на сцената на Гьотеанума, ние развихме изразително изкуство на движението. Линиите, в които човешката душа се изразява, хармонизират по красив начин с линиите на архитравите, линиите на капителите, колоните, с цялата форма на сградата и с картините в нея. Това, което се култивираше вътре, и покритието бяха едно. Когато нещо се казваше от подиума, когато това, което се научаваше в духовно видение, се изразяваше в думи и се озвучаваше в залата за публика, тогава това, което се говореше от подиума, беше ядрото, което живееше вътре. Художествената форма трябваше да съответства на ядрото. Стилът на сградата във всичките ѝ детайли трябваше да произлиза от същия импулс, от същия източник като самата Антропософия. Защото Антропософията не е

абстрактно, теоретично знание, а разбиране на живота, на целия живот. И затова тя се превръща в изкуство съвсем спонтанно. Тя изпълнява казаното от Гьоте отново: Който притежава наука и изкуство, има и религия], който не притежава нито едното, нито другото, трябва да има религия.

Бих казал, че всичко, което е живяло във формите, всичко, което някога е било казано или артистично представено в Гьотеанума, е било предназначено да бъде обединено в дърворезбована група с височина около 9 метра, в която Христос, като Представител на човечеството, е изобразен в „Искушението“ от Ариман и Луцифер.

Това не означава, че Антропософията има нещо общо с формирането на каквато и да е секта. Антропософията е далеч от враждебното противопоставяне на всякакви религиозни убеждения или от каквото и да е желание за основаване на нова религия. Но Антропософията може да покаже, че истинското духовно познание води до кулминацията на религиозното развитие, до Представителя на човечеството, Христос, до вграждането на Христос-Бог в тялото на Исус от Назарет. Тя показва също как духовното познание се нуждае от образа на тази централна точка на цялата земна еволюция, образа на Мистерията на Голгота. Съвсем сигурно е, че човек става религиозно настроен чрез Антропософията, но Антропософията *не* е основаването на религия.

Това, което Антропософията искаше да предложи артистично в Гьотеанума, трябваше да произлиза от същите импулси, от които произлизат говореното слово и песента. Може дори да се каже, че когато някой стъпеше на подиума – искам да кажа това с цялата си скромност – формите на колоните, цялата форма на вътрешната архитектура, вътрешната скулптура и живопис – всичко това беше като предупреждение да говори по начин, който наистина би се доближил до вътрешното същество на слушателите. Беше като непрекъснато предизвикателство към оратора да вложи словото си в тази сграда по достоен начин.

В обобщение: Сградата трябваше да бъде външно облекло за Антропософията, което произлизаше изцяло от духа на Антропософията, но беше там, за да я видят физическите очи.“ Нямаше нищо символично, нищо алегорично. Цялата сграда беше създадена в своята архитектура, в своята скулптура, в своята живопис, във всичко, свързано с нея, по такъв начин, че това, което беше живо схванато в духовното виждане, да се изрази не в интелектуални, символични форми; а живите идеи и подвижните мисли за духовния свят дойдоха до художествен израз по такъв начин, че да бъдат директно усетени и видени. В цялата сграда нямаше символ и ако някой твърди, че сградата е имала символично значение, той говори като човек, който не знае нищо за Антропософията.

И така, сградата беше за омота това, което Антропософията трябва да бъде за душата на човека. Антропософията трябва да бъде онзи вид дух, който знае, че копнежът за разкриване на свръхсетивното вибрира и трепери в сегашното човечество; че това човечество – направено такова, каквото е, чрез научното си образование, което се стреми да бъде всеобщо популярно и вече е до

известна степен – не може повече да се задоволи с традиционните понятия за вярване; че трябва да дойдат понятия за знание, които се стремят нагоре към духовния свят; и че безпокойството и недоволството на душата са резултат от липсата на такива понятия за знание.

Антропософията иска да служи на настоящето, като предоставя по правилния начин това, което хората трябва да вземат от това настояще в близкото бъдеще. Това, което Антропософията иска да бъде, невидимо, за човешките души, Гьотеанумът искаше да бъде, видимо, като одежда, като дом. Ако Гьотеанумът беше само символична сграда, болката от загубата му нямаше да е толкова голяма, защото тогава човек винаги би могъл да го съживи отново в спомен. Но Гьотеанумът не беше просто за спомен. Той беше нещо, предназначено да носи вести от духа към сетивния свят и като всяко произведение на изкуството искаше да се прояви директно към сетивния свят. Следователно с изгарянето на Гьотеанума всичко, което Гьотеанумът искаше да бъде, е загубено.

Но може би е показало, че Антропософията не иска да бъде нищо едностранчиво теоретично, просто знание; тя може и трябва да бъде съдържание на живота във всички сфери. Следователно, тя е трябвало да изгради своето обиталище в свой собствен стил. Духът, който Антропософията поставя пред душата, Гьотеанумът е искал да постави пред очите. И Антропософията трябва да постави пред човешката душа това, което тази душа наистина изисква като най-съкровена нужда на съвременното време; а именно поглед, познание, художествено разбиране на духовния свят. Душите изискват това, защото все повече чувстват, че само чрез преживяване на цялата човешка съдба могат да открият пълната човешка ценност. Гьотеанумът може да изгори. Катастрофа го е пометена. Болката на онези, които са го обичали, е толкова голяма, че не може да бъде описана. Тази структура, която произлиза от същите източници като Антропософията и чрез нея е искала да служи на човечеството, е трябвало да бъде построена за сетивното око, е трябвало да бъде направена от физически материал. И както самото човешко тяло, според моето описание днес, е сетивният образ и материалният ефект на вечното духовно, но в смъртта отпада, за да може духовното да се развие в други форми, така и това би могло - позволете ми да завърша, като сравня нещастieto от Дорнах с това, което се случва в обичайния ход на света - така би могло и това да бъде унищожено от пламъци, които е трябвало да бъдат направени от физическа субстанция, за да бъдат видени от физически очи. Но Антропософията е изградена от духа и само пламъците на духа могат да докоснат това. Точно както човешката душа и дух побеждават физическото, когато то е унищожено в смъртта, така и Антропософията се чувства жива, въпреки че е загубила своя дом в Дорнах, Гьотеанума. Може да се каже, че физическите пламъци биха могли да разрушат това, което е трябвало да бъде изградено от външната физическа субстанция за окото; но това, което Антропософията трябва да бъде за по-нататъшното развитие на човечеството, е изградено от духа. Това няма да бъде унищожено от пламъците на духовния живот, защото тези пламъци не са

разрушаващи пламъци; те са укрепващи пламъци, пламъци, които дават повече живот от всякога. И целият този живот, който трябва да бъде разкрит чрез Антропософията като *живот на познание за висшия свят*, трябва да бъде смекчен от пламъците на най-висшето вдъхновение на човешкото същество, неговата душа и неговия дух. Тогава Антропософията ще се развива непрекъснато.

Този, който живее по този начин в духа, чувства не по-малко болката, причинена от преминаването на земното, но същевременно знае, че преодоляването на всичко това зависи от осъзнаването, че духът винаги ще победи материята и *в материята ще се преобразява винаги наново*.

Подобряване на човешките когнитивни способности към въображение, вдъхновение и интуиция

Въпреки че този курс е предназначен за учители и интересувачи се от образование, лекциите, които се провеждат едновременно с него, ще бъдат представени като специални антропософски курсове, така че да могат да бъдат разбрани и от онези личности, които едва наскоро са открили пътя си към антропософията или са в самото ѝ начало. Следователно, част от това, което ще представя тук в тези лекции през тази седмица, ще бъде един вид повторение за „просветлените антропософи“. Но мисля, че подобно повторение може да бъде и доста полезно от една или друга гледна точка. Това, което представям днес, е преди всичко замислено като допълнително развитие на представеното от мен в публичната лекция, която трябваше да изнеса миналата седмица на различни места в Швейцария. Целта е да се продължи тази лекция и да се разширят някои от нея.

Когато разгледаме човешкия живот в неговата цялост, откриваме, че този живот е разделен на две строго отделни жизнени съдържания: едното жизнено съдържание, през което винаги преминаваме във времето между събуждането и заспиването, т.е. в обикновеното дневно съзнание; другата част от живота, която е по-кратката при нормалните хора, е тази, през която преминаваме между заспиването и събуждането. Това е онази част, която е потопена в безсъзнание и проблясва в съзнанието само като позволява на цветното разнообразие на света на сънищата да се влее в нея. Така че, когато говорим от гледна точка на човешкото съзнание, трябва да кажем: Това съзнание е изпълнено през часовете на будност със съдържанието, което ни предоставят сетивата ни. Това, което ни се познава за света чрез сетивата ни, е, да кажем, представено в съзнанието ни по образен начин. Ние преживяваме това. Независимо дали в обикновения живот или в науката, ние свързваме нашите идеи, нашите мисли с това, което сетивата ни предоставят; тоест, ние комбинираме сетивните възприятия и се опитваме да открием закони в света на сетивните възприятия.

Правим всичко това с нашата мисловна способност. Свързваме мислите, идеите, които можем да получим чрез нашата мисловна способност, със сетивните впечатления. Но след това развиваме нещо друго в рамките на будния си живот. Приятно ни докосва едно събитие, едно впечатление от деня и неприятно ни докосва друго; симпатизираме на едно впечатление, другото впечатление ни е антипатично. Тази симпатия и антипатия съществуват по най-разнообразни начини и в най-разнообразни градации. И ние описваме това, което преживяваме в нещата, бих искал да кажа, според нашето човешко

вътрешно същество, по такъв начин, че те ни доставят удоволствие, че ни причиняват болка, че ни повдигат, че ни разстройват, ние описваме това като нашето чувство към нещата и ясно разграничаваме нашето чувство от нашите мисли, които представляват нещо външно за нас. Нашите мисли не просто живеят в нас, те представляват нещо външно за нас. Чрез нашите идеи ние получаваме нещо за външния свят. Още в думата „въображение“ ние по този начин получаваме нещо за външния свят. Това, което си представяме, ние не го поставяме вътре в себе си, а го поставяме пред себе си. Следователно мисълта ни насочва навън. Чувството ни насочва навътре. Имаме ясното преживяване, че това, което чувстваме, се преживява навътре и че няма нищо общо с външното в същата степен, както мисълта или въображението.

Но ние преживяваме нещо друго в света. Когато на някои хора се случи да срещнат, да речем, зло куче тук или там, те бягат. Някои хора бягат, когато видят мишка; но нещо подобно се случва и при други впечатления от външния свят. В този случай казваме, че волята ни е възбудена. Докато чувството протича по такъв начин, че ние оставаме спокойни, ние, грубо казано, задействаме целия си организъм спрямо външния свят чрез волята си. Ето как говорим, когато искаме да говорим за нашето съзнание, както то се развива по време на будни часове. От това съзнание ясно разграничаваме несъзнаваното, което също принадлежи на нашия живот и което прекарваме между заспиването и събуждането. Но именно от това несъзнавано съня произтича цветното разнообразие на света на сънищата.

Нека сега се просветлим малко за това, което има определена стойност за обикновеното човешко съзнание. Можем да кажем: За това обикновено човешко съзнание светът на сънищата се проявява от несъзнаваното. Той свети в съзнателния ум. И тогава мисленето, чувството и волята се появяват в съзнанието от преживяванията през деня, от преживяванията в будно състояние.

Как можем най-напред, бих искал да кажа по популярен, външен начин, да посочим тази разлика между несъзнателното състояние на човека, от което блестят сънищата, и напълно будното състояние?

Е, няма да е нужно да мислите дълго за това, ще откриете, че в будно състояние човек се чувства въввлечен в това, което нарича свой физически организъм.

Вземете света на сънищата. Той протича пред вас в картини. Трябва да си кажете, че докато светът на сънищата протича пред вас в картини, вие не сте превключени във физическия си организъм. Когато човек се събуди, той чувства преди всичко, че волята му прониква във физическия му организъм. Ние също се нуждаем от сетивата си, когато сме будни, защото ги контролираме чрез волята си. Така че можем да кажем: Състоянието на сън, от което произлиза сънят, преминава в будно състояние чрез превключване на волята във физическия организъм, така да се каже.

И така, нека сега разгледаме този физически организъм. Както казвам: Нека разгледаме физическия организъм - всъщност се обръщам към вашата сетивна способност за възприятие. Обръщам се към това, което знаете чрез

тази сетивна способност за възприятие. Преди всичко, не можете да знаете нищо за този физически организъм на човешкото същество, освен това, което сетивата ви предават, това, което можете да мислите за физическия организъм. Дори никоя анатомия, никоя физиология не знае нищо за този физически организъм, освен това, което сетивата ни учат да разпознаваме и което може да бъде схванато от човека чрез мислене, комбинирайки сетивните възприятия.

Това обаче насочва вниманието ни към факта, че преди всичко сетивата - ние осъзнаваме това и при използването на нашето съзнание - са тези, към които трябва да се обърнем, ако искаме да знаем нещо за света като цяло и за физическия организъм на човека - сетивата и мисленето.

Нека да разгледаме сетивата и да изследваме по един много популярен начин какво получаваме чрез сетивата във връзка с двете характерно разграничени състояния на бодърстване и сън.

Човекът мисли твърде малко за това, което се има предвид тук, защото, ако не е съвсем спял, лъвският пай от това, което осъзнава в преживяванията си, идва от очите, а очите са именно онези органи, които са затворени в човешкото спящо състояние, чрез което външните впечатления се държат навън. Но помислете за другите сетива. Можете ли да повярвате, че ухото ви, ако не го блокирате, ви дава различни преживявания по време на сън, отколкото през деня, по отношение на физическото тяло? Ако държите правилно предвид физическото тяло и не блокирате ухото си през нощта, не е възможно да мислите, че нещо различно се случва през ухото във физическия ви организъм, когато спите, отколкото когато сте будни. Няма причина за това. Фактът, че не знаете това, е съвсем друг въпрос.

Или нека попитаме във връзка с чувството за топлина. Ние възприемаме топлина и студ. Да, вярвате ли, че топлината, която възприемате през деня, спира върху кожата ви, когато спите? Разбира се, тя ще има същия ефект върху кожата ви. Така че по време на сън, с изключение на лицето ви, сте изложени на абсолютно същите впечатления, на които сте изложени, когато сте будни.

Ако това не беше така, щеше да се наложи да предположите, че по време на сън имате обвивка от топлина около себе си, която предпазва от топлината. Щеше да се наложи да си помислите, че един добър дух ви запушва ушите, за да не се осъществят процесите, които иначе са причинени отвън. Когато помислите за всичко това, ще си кажете: Е, окото е толкова чувствително, че човешкият организъм се е приспособил да използва волята си, за да закачи завесите на клепачите върху очите по време на сън.

Външният свят обаче до известна степен гарантира, че сетивните впечатления отсъстват по време на сън. Но дори и да прочетем във вестника онзи ден, че би било по-приятно за хората в Базел, които искат да спят и живеят близо до кръчми, ако концертите свършват в десет и половина вместо в единадесет, това ясно показва, че хората искат да защитят ушите си, но трябва да бъдат защитени отвън. Дори всичко това да е така, трябва да се каже, че точно както

външният свят е оформен по време на сън, така той влияе и на нашите сетива, с изключение на очите ни.

И тогава трябва да се запитаме още: какво да кажем за нашето мислене, нашите мисли? Виждате ли, за да отговорим на този въпрос, човек би могъл да започне от много различни гледни точки; но за днешния човек съвременната наука е станала популярна и следователно съвременният човек знае, че от всяко сетиво има продължение към вътрешността на организма, а именно нервните връзки, и че тъй като нервните връзки отиват навътре като продължение на сетивата, мисленето, въображението, следва сетивното възприятие.

Да, ако сега чувате, дори и да е само относителната тишина в нощта - и е съвсем естествено да я чувате, защото ухото ви е отворено, това, което е около вас, е чуто, което причинява същите процеси, които би причинило, ако сте будни - защо това трябва да спре преди нервите, тоест преди мисленето? Така че трябва да си кажете, чрез физическия си организъм вие - както казах, винаги с изключение на очите - не спирате сетивните впечатления. Но не задържате и мислите навън. И дори можете да си представите - засега това остава хипотетично за външно наблюдение - че дори да има относително спокойствие през нощта за определени сетива поради социалните удобства, то със сигурност не е налице за други сетива; със сигурност не за чувството за топлина и студ, например, и със сигурност не и за чувството за допир, защото, не е ли вярно, когато натискате палеца си върху черната дъска, вие възприемате натиска. Защо усещането за натиск да не е така, когато легнете по гръб на леглото? Разбира се, вие трябва да възприемате този натиск, който се предава чрез чувството за допир, през цялата нощ. По същия начин, ако поставите нещо на ръката си, ще го усетите. Защо да не осъзнавате завивката, с която се завивате през нощта и така нататък? Но не само това, но и продължението навътре, формирането на идеи и мисли, защо да спираме до тях? Защото те се медиират от организма.

Така че, ако погледнем безпристрастно какво всъщност е там, трябва да си кажем: Дори когато физическото тяло лежи в леглото по време на сън, то има обичайните впечатления чрез сетивата. То също така има обичайните преживявания, които ни се явяват като съзнателни идеи, когато се събудим през деня. Точно както не знаем нищо за сетивните впечатления през нощта и въпреки това те могат да бъдат там, така не знаем нищо и за мислите си; но те са там.

Човек обикновено не осъзнава, че когато спи, той непрекъснато мисли. Но той не знае нищо за това. Точно както не знае нищо за натиска на одеялото, което лежи върху него, така не знае нищо и за мислите, които непрекъснато протичат в съня му. Те са там. Човек мисли през целия си живот, не само през деня. Дори и да не съзнателно има мисли, той все пак мисли, но тези мисли са в него. Така че ние биваме водени към това как човек е пропит от свят от мисли от момента, в който заспи, докато се събуди.

Сега вземете човека, който се събужда. Той се събужда. Събужда се от сънищата си, казваме ние. Чрез изучаване на определени сънища човек може

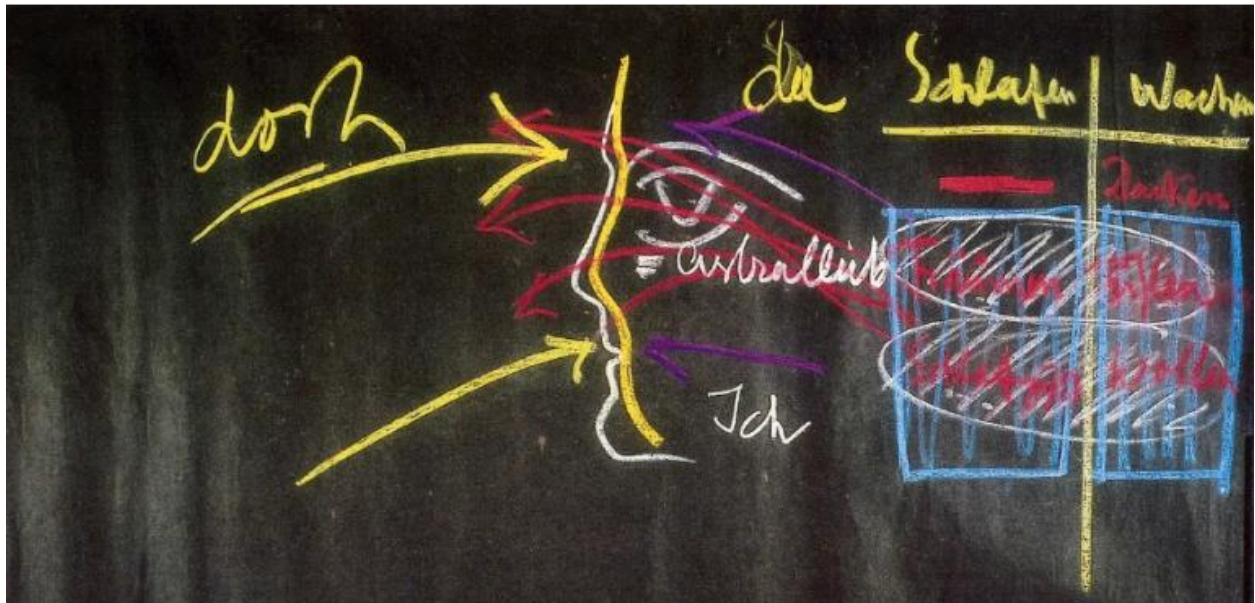
много лесно да разбере колко бързо протича сънят, така че всъщност се е случил веднага след събуждането. Трябва само да помните, че можете да сънувате - разбира се, не искам да подлагам никого на това, всеки човек е изключение, но може да се случи на някого - да влезете в разгорещен разговор с някого, който се изражда в сбиване. Знаете, че понякога хората са много по-палави в сънищата си, отколкото през деня. Това се изражда в сбиване; другият човек ви удря, както се казва, и ето, събуждате се: Осъзнавате, че дъждовна капка е паднала на бузата ви. Тя дори ви е събудила, дъждовната капка. Целият сън, който изглежда сякаш е продължил дълго време, е причинен само от тази дъждовна капка в момента на събуждането.

Можете да преживеете това с безброй сънища. Те всъщност се случват светкавично, причинени от нещо, и имат много драматично съдържание. Така че можем да кажем: събуждате се със сън. Ще откриете, ако наистина се заемете правилно с работата, че сънят ви дава нещо, което иначе бихте могли да си помислите според преживяванията си, но бихте го помислили различно, когато сте били будни. Знаем, че сънищата обличат преживяването от тях в определена фантазия.

Вземете примера, който току-що дадох. Ако капка дъжд падне върху бузата ви през деня, вие имате различни образи на целия процес, отколкото драматичния процес, при който влизате в размяна на думи с някого и започвате да се карате; размяната на думи може би ще продължи много дълго време, караницата също относително дълго време, а след това идва, да речем, ударът по бузата и това е край, тогава се събуждате. През деня бихте имали много просто преживяване, сетивно възприятие и свързана с него идея. Когато се събудите, имате много драматично преживяване. То е разкрасено. Но виждате ли, едва ли ще сънуваш нещо различно от това, което е съставено от сетивни преживявания, които по някакъв начин вече сте имали или бихте могли да имате, или вътрешни телесни преживявания и други подобни. Това е, което сънувате.

Ако погледнете целия процес, колкото повече сънища наблюдавате, толкова повече ще осъзнавате от какво всъщност се състои сънуването. Когато сте будни, виждате цветовете през очите си - светлина, тъмнина; чувате това или онова, възприемате топлина и студ. Комбинирате това чрез ума си. Имате ясното усещане, че когато правите всичко това, работите отвътре навън. Имате волята вътре, с която прониквате във всичко това. Работите отвътре навън. Нека за момента оставим недокоснато това, което работи отвътре навън; но имате чувството, че улавяте сетивните си впечатления, че по някакъв начин ги подреждате чрез идеите си. Комбинирате тези сетивни впечатления и така нататък. Но правите всичко отвътре. Да, когато сънувате, само помислете веднъж, имате подобни образи на сетивните впечатления. Трябва само да си спомните ярък сън и ще си кажете: има подобни образи. Виждате цветове, виждате някой да се движи и така нататък; образите са там, точно както са в сетивния свят. Само че в сетивния свят тези образи, така да се каже, са наложени върху твърдите предмети; в сънищата те се носят свободно, тези сетивни образи. И идеи също присъстват в сънищата, дори

причина и следствие, с които естествената наука е толкова горда. Човек не просто сънува образи, човек сънува връзки. Всичко е там. Само ако се вгледате внимателно в съня, ще трябва да си кажете: Да, това, което преживявам в сънищата, всъщност е обратното на това, което преживявам, когато съм буден. Обратното е. Когато съм буден, знам, че получавам сетивни впечатления, контролирам ги чрез мислите си. Когато не сънувам, сетивните впечатления ме връхлитат първо и тогава някаква връзка живее в сетивните впечатления, както иначе живее чрез мислите. Точно както ако контекстът е зад сетивните образи, така е и в сънищата. И ако помислите правилно за тези неща, ще откриете, че това сънуване всъщност е обратното. Сякаш първо сте се сблъскали със сетивните възприятия и след това не сте могли напълно да схванете мисленето. Ето защо сетивните образи са толкова противоречиви, толкова нелогични. Не можете да схванете мисленето. Когато сте будни, имате повече или по-малко, в зависимост от това дали сте по-филистер или по-фантазьор, сетивните образи във вашата власт, в вашата сила. Знаете, че мисленето е във вас и с мисленето контролирате сетивните образи, които са малко по-далеч от вас. В сънищата се сблъсквате със сетивните образи. Мисленето вече е по-далеч, не можете да го уловите. Накратко, ако погледнете на въпроса рационално, ще получите впечатлението, че когато сте будни, живеете отвътре навън, сетивните образи са отвън (жълти стрелки), а мисленето е отвътре (виолетови стрелки). Това се усеща. Когато сънувате, е обратното (червени стрелки) - тогава първо се доближавате до сетивните образи, но не можете да уловите мисленето зад тях; не можете да стигнете до него правилно. Ето защо мисленето в съня е толкова цветно. Можете да различите сънищата от сетивната реалност чрез правилно наблюдение. В обикновената будна сетивна реалност живеете отвътре навън. Вие сте доста интимни с мислите си. Мисленето е по-близо до вас. С това мислене вие съчетавате сетивните впечатления.

Когато сънувате - това следва от наблюдението - трябва да сте отвън, защото не можете правилно да подходите към мисленето. Ето защо сънищата имат толкова любопитна логика, защото мисленето е отвъд. Така че, когато сте будни, вие сте там, а когато сънувате, сте там навън (вижте рисунката). Но току-що сте влезли, защото това след това преминава в обикновеното будно състояние, където сте интимни с мисленето. Просто почувствайте, че когато сънят си отmine, той се влива в обикновеното дневно съзнание. Втурвате се в обикновеното си мислене, преминавате през повърхността на тялото си. Преминавате през очите си, но отвън. Все още нямате зрителен нерв. Имате очи, те преминават през вас. И зрителният нерв, който работи от другата страна, от някакъв вид отвъд, все още си играе с образите, когато се вмъкнете; тогава сте интимни с нерва, който създава подреден свят от образите. Същото е и с всички останали сетива.

Така че, просто като изложите фактите, можете да видите как пробуждането всъщност се състои от потапяне в тялото. И така, от какво трябва да се състои сънят? Трябва само да поставите тези факти правилно пред погледа на душата си и ще си кажете: Някак си трябва да съм извън тялото си.

А сега нека да преминем през обикновеното съзнание на деня.

„Просветлените“ ще имат само повторение на това, което имам да кажа сега. Ако преминем през въображението, ще открием: Във въображението ние сме наистина будни, там сме интимно заедно с нашето мислене, там сме наистина будни. Така че ние сме интимно заедно в будност с това, което седи в нас като наше мислене, спрямо което сме наистина будни.

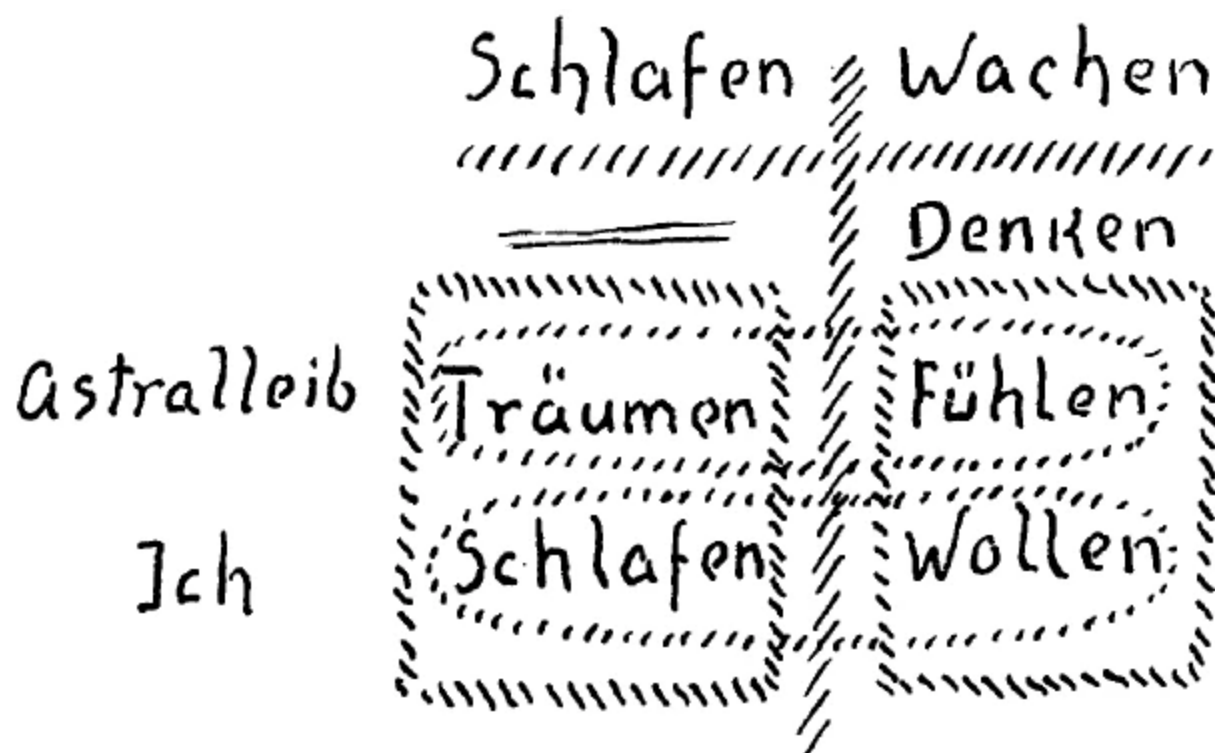
Но сега нека вземем чувството. Ако наблюдавате правилно това, което преживявате, няма да можете да си кажете, че чувството е също толкова интензивно, колкото мисленето. Ще трябва да си кажете: Чувството е вече по-малко логично от мисленето. Човек си позволява много по-малко логика в чувството, отколкото в мисленето. Позволяваме си много по-голяма свобода и произвол за това какво харесваме или не, отколкото за това какво е математическо. Ясно е, че ако ставаше дума за чувство, домакините биха предпочели да вземат два франка и пак два франка, това би било пет франка вместо четири, и не само домакините, но мисля, че всички хора вероятно биха го предпочели. Обаче, в мисленето не е важна неопределеността, а определеността.

Накратко, дори да видим колко различно е чувството от сънуването по отношение на съдържанието на преживяването, чувството не е по-лошо от „сънуването“ по отношение на неопределеността. Когато чувстваме, ние сме в същото състояние, в което сънуваме. Само че сънуването ни дава образи, докато чувството ни дава онова специфично съдържание на живота, което наричаме чувства. В своето състояние чувството определено е буден сън. Знаем също, че ако искаме да потопим логическите си идеи в артистичното, трябва да използваме чувство. Без чувство няма артистичност. Трябва да го потопим в чувство. Чувстваме, трябва да му придадем елемент, подобен на сънуването. По този начин създаваме нещо подобно отвътре на това, което светът на сънищата създава отвън. Ние не създаваме логически идеи

вътрешно, а образи на въображението. И това се е усещало по всяко време, как сънищата отвън са изпълнени с цялата непознатост и всички изумителни неща, които идват отвън, но въпреки това са подобни на фантазиите, които отиват навътре.

И нека да преминем към волята - е, нека бъдем съвсем ясни по този въпрос: будното съзнание не знае нищо за волята. Първоначално то има мисълта, че искаш да отидеш там или там. Дори ако трябва да говорим за желание точно тогава, когато се събудим, защото чувстваме, че тогава завладяваме тялото си, ние все още не знаем нищо за желанието. Имаме мисъл: искаш да отидеш тук или там. Как това сега се изстрелва надолу в организма и движи краката, така че да се превърне в воля, остава неизвестно. Виждате само в себе си как се движите. Това, което преминава между мисълта и проявлението на волята, е непознато за съзнанието, толкова непознато, колкото и това, през което спите. Всъщност, като развивате воля, вие заспivate в организма си. Следователно можем да кажем: Чувството е сънуване по време на будност през деня; волята е сън по време на будност през деня. Що се отнася до волята, човек изобщо не се събужда с обикновеното дневно съзнание. Това се случва и по време на сън по време на дневно съзнание. Така че можем да кажем: Ако сме почтени хора, ние спим средно само една трета от живота си - съвсем сериозно - някои повече, някои по-малко. Но от друга страна, ние сме компенсирани от факта, че носим съня в себе си и докато сме будни, а именно във волята си. И ако сумирате това, ще получите нещо различно от една трета.

И чувството, тоест сънищата, които възникват от волята, тоест от съня, и събуждат въображението. Точно както сънищата се разкриват от съня, чувството се разкрива от волята. Можете също да наблюдавате това по определен начин. Просто си помислете за момент, че имате, да речем, цвете пред себе си. Ако сте в състояние да го откъснете и вземете със себе си, значи го имате. Приложили сте импулс на волята. Ако не сте в състояние да го вземете със себе си, значи сте доволни от аромата, от приятността на аромата, от приятността. Вие преживявате цветето само вътрешно, в емоционалния си живот. Но бихте могли почти да кажете: какво е приятно чувство? Приятното чувство е вътрешното, отслабено преживяване на това, към което силното преживяване, към което всъщност се стремите, е решение на волята. Човек иска да има това, което му е приятно; ако не го има, то остава просто приятно за него. Така че чувството е отслабена воля. Сънуването се случва по различен начин само по време на будност, отколкото по време на сън. Сънуването по време на сън е съдържан сън. Чувството по време на дневно бодърстване е воля, която не се е материализирала напълно. Ако нямахме задръжки в себе си, щяхме да искаме всичко, което ни е приятно, щяхме да отблъскваме всичко от себе си, дори израз на воля, който не ни е приятен. Държим се за волята само когато я чувстваме. Просто мечтаем да искаме, вместо наистина да искаме, когато чувстваме.

Сега можем да кажем: Ако начертаем границата между съня и бодърстването с обикновена линия, тогава имаме мислене по време на бодърстване. Нямаме нищо за него по време на сън; това го няма. По време на сън имаме сънуване. Чувството съответства на това по време на бодърстване. По време на бодърстване имаме волята. Истинският сън, състоянието на сън, сънят без сънища съответства на това по време на сън.

Сега погледнете това. Разбрахме: Чувството и сънуването, волята и сънят всъщност живеят в един и същи елемент. В известен смисъл, сънуването е това, което правим през нощта, а чувството е това, което правим през деня. Това е едно и също състояние. Така че това, което чувства през деня, трябва да сънува, а това, което желае през деня, трябва да спи без сънища. Така че, за да мога да чувствам и искам през деня, да сънувам, докато спя, и да преживявам това спящо състояние на желание, то трябва да е вътре в тялото. Така получавате представа за човешко същество, което може да бъде вътре и отвън по отношение на тялото. Ако е извън тялото, то спи без сънища или позволява на сънищата му да се появят; ако е в тялото, то желае или чувства. Едва когато влезе в тялото, то се сблъсква с мисленето. Не можете да видите мисленето външно. Следователно то е нещо, което е в човека през целия му живот, както казахме, но като нещо невидимо. Сега, тъй като е невидимо нещо - ще видим, че може да се нарече така и по друга причина - нека наречем това, което мисли, освен физически видимото, етерно тяло. Това етерно тяло остава спящо и будно във физическото тяло през целия живот.

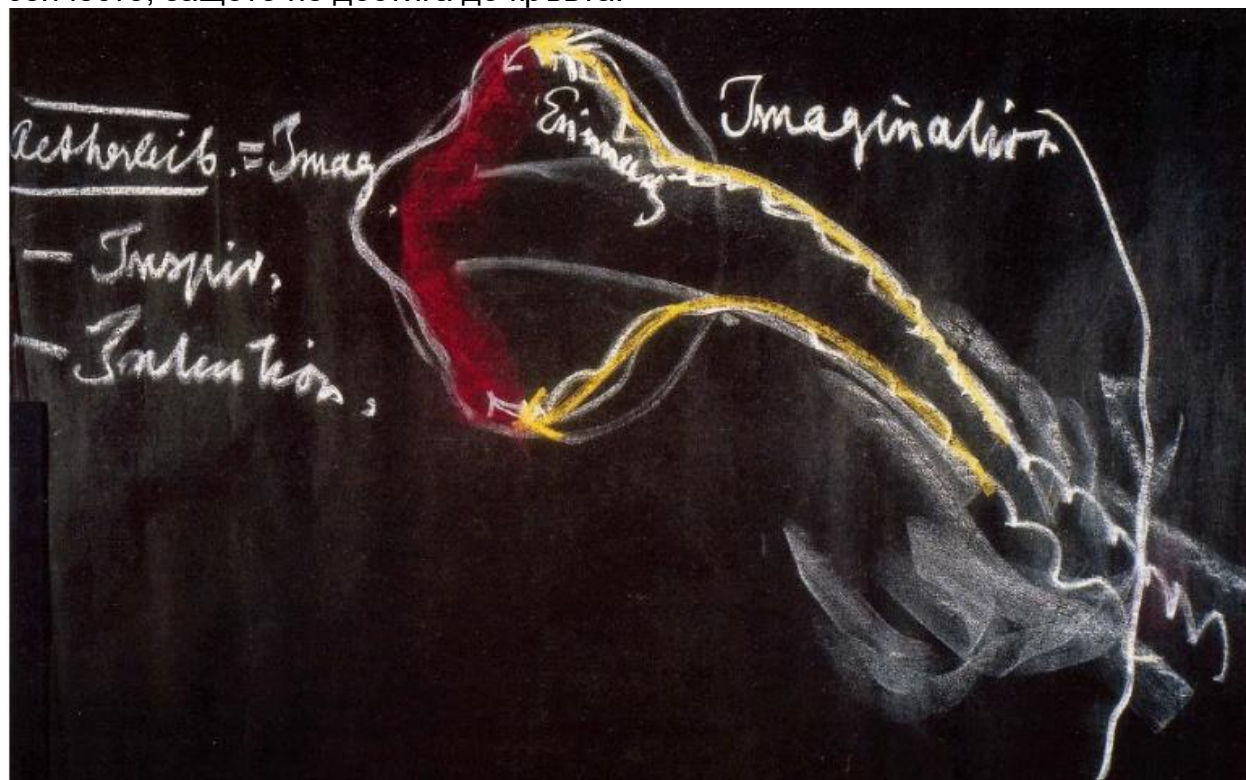
Това, което чувства, не остава там; то се скита навън по време на сън и дава възможност за сънища. Наричаме го астрално тяло.

И това, което желае и което остава в безсънен сън, наричаме его. И така, ние получаваме тези три невидими части на човешкото същество чрез просто наблюдение: етерно тяло, астрално тяло и его. Не е нужно да се съмняваме във физическото тяло.

Сега въпросът е следният: ние виждаме физическото тяло с физическите сетива. Това, което друго е в човешкото същество, не може да бъде възприето с физическите сетива. Може ли по някакъв начин то да бъде направено видимо, осезаемо, видимо? Това може да се постигне, като се предизвика следното в човешкото същество.

Казах ти, че ако живееш буден, живееш отвътре навън. Сега си представете, че заради мен имате око или някакъв друг сетивен орган. Оттам идват нервите. Те завършват вътре в окото, имат край някъде. Сега нека разгледаме това будно състояние. Ние живеем интимно заедно с нашето мислене, тоест във физическото тяло с нерва. Ние живеем заедно с този нерв. Но ние не само живеем в мислене, ние живеем в сетивното впечатление. Нервът излъчва, така да се каже, в това, което е сетивният образ. Това може да се изрази и физиологично: Нервът влиза в контакт с кръвообращението и чрез това навлиза в сетивния образ. Там ние възприемаме външния свят.

Но помнете, ние не възприемаме външния свят, ние просто развиваме живот в самия нерв и достигахме само до края на нерва. Ние не навлизаме в кръвообращението на окото, а спираме там, където нервът има своите пънчета; стигаме само до края на нерва. Там имаме представа за усещане, следователно и за мисъл. Нещото си остава спомен. Следователно то е сенчесто, защото не достига до кръвта.

Виждале ли, в обикновения живот го правите по такъв начин, че имате възприятия. Те преминават в нервите. Нервите завършват вътре в тялото. След това се преживяват в паметта до крайното състояние на нерва. Оттам започва въображението, оттам се превръща в памет-въображение. Ако проникне до края на нерва, то се превръща в възприятие; ако достигне само пънчето, ако не проникне, то се превръща в памет. Но в началото човек не може да си спомни нищо друго освен това, което носи в себе си. Сега си представете, че чрез определени упражнения не само довеждате това, което носите в себе си, до края на нерва, но и това, което приемате от другата страна, отвън. Представете си, че не само избутвате към нервните си окончания това, което първоначално сте допуснали в главата си, но и това, което приемате от света без възприятие, или това, което приемате през нерва на гръбначния си мозък без възприятие, тогава преживяването навлиза в нерва от другата страна. То удря тук. (Вижте чертежа.) Това не отива до възприятието. Тогава получавате онези образи, които наричаме съдържание на въображението. И тогава възприемате това етерно тяло, което съдържа в себе си дейността на мисленето.

И по същия начин, както ще видим утре, можете да приемете в усещането и това, което не идва първо отвън и не се отразява, а което приемате в тялото отзад, така да се каже. Тогава идва вдъхновението. То не отива в нервите, а в процеса на дишане и процеса на кръвообращение. По този начин човек разбира астралното тяло. И когато най-накрая развие интуицията, когато не само усеща това, което е научил в живота, като ходене, но когато усеща себе си като другия човек, който работи и е, когато преминава напълно в другия човек, тогава идва интуицията. И чрез това човек разбира егото и волята. Така че може да каже:

Етерното тяло се схваща чрез въображение,
астралното тяло се схваща чрез вдъхновение, а
егото се схваща чрез интуиция.

В обикновения живот човек няма егото, а егото спи. Човек знае само нещо за своето „аз“, което спи, точно както знае в тъмното, че е тъмно. Но той няма обектите, които са там. Така че „аз“-ът също спи.

В най-интензивното мислене можете да откриете, така да се каже, онези неща, които намирате описани в моята „Теософия“ от самото начало: физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло, аз. И след това можете да посочите как тези членове на човешката природа могат да бъдат схванати и по видим начин чрез въображението, вдъхновението и интуицията.

Душевният живот на човека и неговото развитие към въображение, вдъхновение и интуиция

Вчера се опитах да разгледам същността на човека и същността на човешкия живот от гледна точка, която възниква, когато човешкият живот в неговата пълнота се постави пред душата. Казах, че този човешки живот не тече само през часовете на будност, но че около една трета от целия човешки живот тече по време на сън. И първоначално, ако разглеждаме само обикновеното човешко съзнание, ние стоим пред този човешки живот по такъв начин, че когато погледнем назад към земното си съществуване от гледна точка на паметта, ние всъщност винаги си спомняме само дните, онези времена от живота си, които прекарваме будни. Винаги пренебрегваме, така да се каже, това, което се случва във времето, което сме проспали. Сега обаче трябва да се каже: За това, което трябва да създадем външно за земната култура, земния живот, нашият буден дневен живот се взема предвид; но въпросът е дали се вземат предвид само онези идеи, които се случват в будния дневен живот преди обикновеното съзнание.

Че това не е така, може да се научи още от повърхностно размишление. Само тези разсъждения, които искам да направя днес и в последните дни на тази седмица, ще покажат, че събитията, които човешката душа преживява от заспиването до събуждането, остават скрити, но че тези събития са все още несравнимо по-важни за вътрешното същество на човека на земята, отколкото събитията, които се случват през деня.

Днес, в продължение на казаното вчера, първо искаме да разгледаме някои неща, които отново произтичат от сравнението на живота в сън и обикновения буден живот. Животът в сън протича отчасти в пълен сън без сънища.

Времето, което прекарваме със земния си живот по време на този сън без сънища, ако той съдържа събития за нашия живот, е напълно несъзнателно. От това несъзнаване, от този пълен мрак на съзнанието, тогава възникват сънищата и от сънищата ние или се събуждаме до обикновено съзнание, в

което земната реалност ни е дадена чрез сетивното възприятие и чрез комбинацията на интелекта, или също заспиваме от тази реалност чрез съня в съзнание без сънища.

Нека още веднъж изясним на обикновеното външно наблюдение каква е разликата между сънуването и външното сетивно наблюдение, което живее в образи и понятия на ума.

Можем да кажем, че за много хора сънищата често съдържат по-ярка реалност от тази, която се случва в будното ежедневие. Но това е картинна реалност, която не следваме с волята си, а неизбежно с душата си. И можем точно да посочим разликата между следването на тези образи в сънищата и следването на обикновените образи от реалността на будното ежедневие. Не искаме да се забъркваме в конкретни философски спекулации. Такива също биха могли да се правят, но сега ще се въздържим от тях. Искामе само да разгледаме това, което ни дава много популярното съзнание. Можем да кажем, че образите в сънищата са такива, че живеем в тях. Живеем в самите образи. Живеем с образите. В будното ежедневие естествено имаме пред себе си цветни образи, звукови образи и т.н., по същия начин, както и в сънуването. Но ние сме принудени да свържем тези образи, били те образи на лицето, звукови образи, термични образи, тактилни образи и т.н., до известна степен с твърдата реалност. Навсякъде в ежедневната реалност виждаме необходимостта да се сблъскаме с това, което ни показва образът, с нашата воля, така да се каже. Това не е така с, да речем, реалността на сънищата. Реалността на сънищата, ако мога да го кажа грубо, може да бъде проникната навсякъде. Можем да намерим гледната точка, от която да преценим значението на реалността на сънищата, само в рамките на будното ежедневие. Докато сънуваме, ние считаме съня за реалност и ако сънуваме през целия си живот, реалността на сънищата би била единствената реалност за нас. Не е нужно да си представяме, че външният живот тогава би бил различен от това, което е сега. Бихме могли да си представим, че отделните човешки същества не биха се срещали в живота по собствена воля, а биха били тласкани едно към друго сякаш автоматично от природни сили или тласкани едно към друго от някакво висше същество. Бихме могли също да си представим, че хората са водени към работата си, тласкани от висши същества или от сили на природата. Накратко, всичко, което ни се случва в будния живот, може да се случи. Не е нужно да знаем нищо за това. Ако само сънувахме, щяхме да имаме пред себе си реалност на сънищата. Нямахме да ни хрумне да искаме по някакъв начин да пробием през тази реалност към друга реалност. Събуждаме се чрез естествената организация на нашия организъм и след това придобиваме гледна точка в рамките на сетивната реалност, за да преценим другата относителна реалностна стойност на съня.

Така че едва когато преминем през този житейски тласък от сънуване към будност, ние придобиваме гледната точка, за да преценим относителната реалност на съня.

Но сега трябва да се запитаме: Дали всичко, което преживяваме по време на дневното бодърстване, е наистина будно състояние? Е, вчера обясних

подробно, че това не е така. Обясних подробно, че всъщност само нашите въображения, но те само доколкото изобразяват външната реалност, ни довеждат до будност. Така че ние сме всъщност будни само в нашите въображения. В нашите чувства нямаме друга реалност пред себе си по отношение на състоянието на душата, освен в сънищата; само че сънят ни се явява в образи, чувствата в онази неопределеност, с която те изплуват от дълбините на живота на душата.

Ако обаче човек не е обикновен психолог, който фалшифицира всичко според някакви предубеждения, а ако подходи към емоционалното съдържание на душата с безпристрастно наблюдение, той вижда как чувствата, които, ако мога така да се изразя, се изстрелват срещу живота на въображението, показват размазване, колебаещо се сливане подобно на образите от сънищата. Ние също сънуваме с чувства, когато сме будни. Само защото, бих искал да кажа, субстанцията, в която се появяват образите от сънищата, е различна от субстанцията на чувствата, не стигаме до заключението, че всъщност всяко чувство има само значението на реалността, което има и сънят. Така че, докато ние наистина си въобразяваме, докато сме будни, нашето въображение е непрекъснато залято от неопределеното субективно съдържание на чувствата.

Представете си живо как при събуждането образите от съня се отразяват в будното съзнание на деня, как в образите от съня всичко се увеличава, намалява - според случая - така че ще можете да си кажете: Нещо идва, привидно естествено, при човека в образи, което иначе идва при човека в емоционалния живот, отново замъглено, субективно уголемяващо, намаляващо нещата, отвътре.

И що се отнася до нашата воля, ние също сме в дълбок сън, когато сме будни. Ние знаем само намеренията на нашата воля. Но това са мисли, идеи. Ако искам да се разходя, първо имам идеята да отида на тази разходка. Това е моето намерение. Обикновеното съзнание показва също толкова малко как това намерение постоянно навлиза в моя организъм, колкото показва и какво преминава от заспиването до събуждането. Отново, мога да измеря успеха само чрез движението, което правя, чрез промяната в аспектите, които се появяват пред мен, когато се разхождам - с други думи, отново чрез идеи. Това, което действително се случва в организма между идеята за намерението и идеята за успеха, аз проспивам за обикновеното съзнание, точно както проспивам това, което се случва от заспиването до събуждането.

Така че можем да кажем, че човек е желателен, дори когато е буден, в дълбок сън без сънища, че съзнателно сънува, дори когато е буден, и че е буден само по определен начин, когато живее в идеи. Но ако човек наистина се вгледа честно в себе си, той осъзнава, че тези идеи са будни само по отношение на външната природа, а не по отношение на собствения си живот. По отношение на собствения си живот на въображение, човек не може да стигне до истинска будност. Човек трябва само да е наясно с факта, че за повечето хора, ако не могат да си представят нищо външно, въображаемата дейност вече изобщо не съществува. Но това всъщност е само защото, особено в днешната култура,

човек е отдаден на външния свят, така че можем да сравним тази отдаденост с това да бъдеш в един ревящ, ревящ свят.

Представете си някой тук, който свири на пиано или някакъв инструмент, а там машините реват по един доста необикновен начин. Бихте чули машините. Едва ли бихте могли да чуете пианото, особено ако сте малко по-далеч от него. По принцип е същото и с това, което всъщност живее вътре в човешкото същество от дейността на мисленето. Но трябва да използваме сравнението правилно. Когато днес изучаваме външната естествена наука, когато усвояваме всички понятия, които се представят на човека във външната теория на еволюцията, тогава това е основно шум от мисълта, шум от мисълта. И този шум от мислене, на който се отдава днешният човек, особено ако е учен, нарушава по-финото му възприятие за вътрешната мисловна дейност. Ето защо той проспива вътрешната дейност на мисленето.

В моята „Философия на свободата“ аз говорих за това чисто мислене, което не мисли нещо външно, а протича изцяло вътре в човешкото същество. Но също така осъзнавам, че с това чисто мислене всъщност описах нещо, за което много от нашите съвременници казват, че не съществува; точно както някой, който чува рева на машини там, а не пианото, би казал, че то не съществува. Но ако това е така, можем да видим нещо изключително важно от това, а именно, че всъщност сме будни само за мислене, доколкото то има външно природно съдържание, но че най-много сънуваме по отношение на вътрешната дейност, която извършваме там. Нещо повече, ние сънуваме чувствата и спим чрез волята. Така дейността на душата, това, което живее в нас, по същество не се събужда, когато сме будни за сетивния свят. Ние продължаваме да спим, дори по време на дневно бодърстване, за нашата мисловна дейност, за чувството, за волята. Събуждаме се само за външната природа. И това събуждане е нещо, което все още развиваме чрез инструменти, чрез експериментални методи и по този начин стигаме до смислената естествена наука на настоящето. Това трябва да се осъществи чрез отразяване на външните процеси в нашите представи, така да се каже. Но ние не се събуждаме в същата степен за нашето мислене, чувство и воля. И който може безпристрастно да наблюдава как сънят всъщност се различава от външния физически-сетивен свят на възприятията, той няма да намери живота на душата според мисленето, чувстването и волята подобен на това, което представляват външните сетивни възприятия, а най-много ще намери този живот на душата подобен на най-значимия ѝ елемент - сънуването. Що се отнася до съдържанието на нашата душа, ние всъщност сънуваме и спим през цялото време. Събуждаме се само до съдържанието на природата. В обикновеното съзнание изобщо не се събуждаме до съдържанието на душата си, ние спим тихо. И както казахме, образите на сънищата са, така да се каже, такива, че човек може да ги проникне, че те не почиват върху твърда външна реалност, подчинена на волята. Но и съдържанието на нашата душа е такова. То живее в образи. И всеки, който има способността да сравнява качества, а не само количества, ще открие, че ако придаде образен характер на

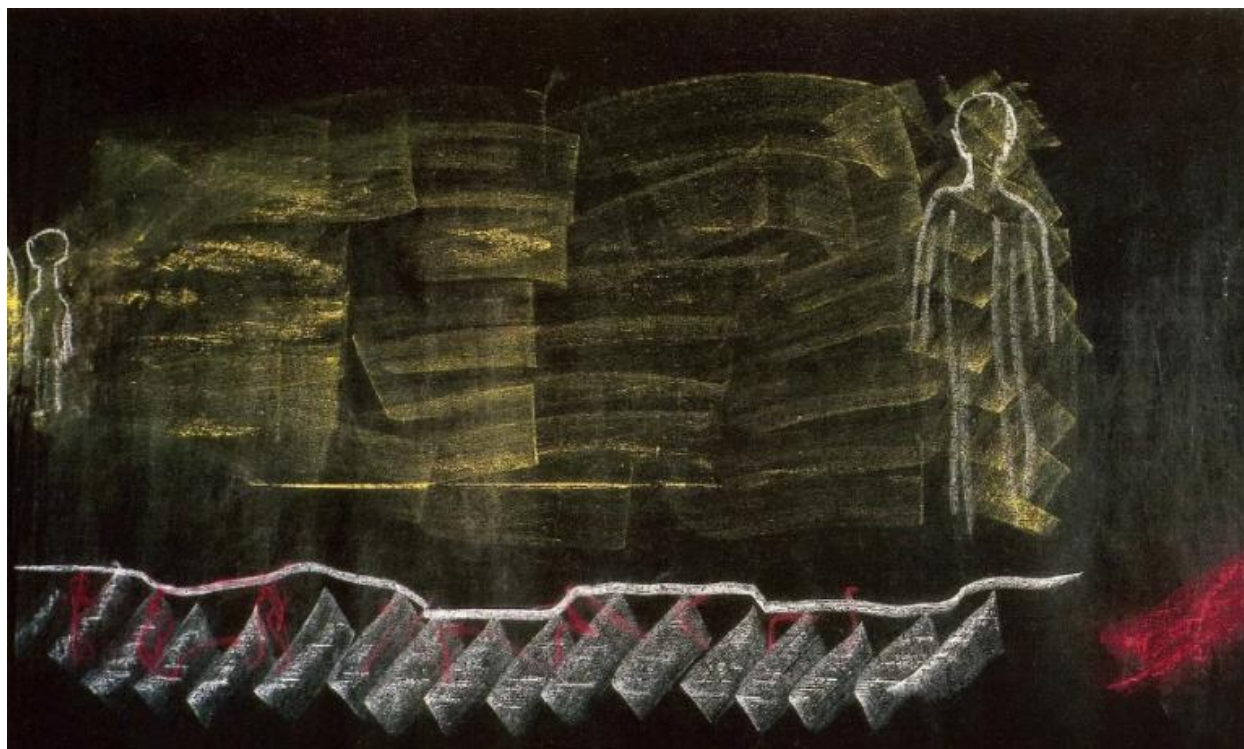
съдържанието на съня, което първоначално не сочи към реалност, той трябва да придаде образен характер и на съдържанието на собствената си душа. Но тогава от това възниква един смислен въпрос. Ако живея в сънища, се събуждам във физическата реалност, след което се чувствам свързан с физическата реалност като реалност чрез факта, че съм включен с волята си в тялото си, и от гледна точка на тази физическа реалност приписвам на съня най-много относителна, съвсем различна реалност.

Мога ли сега - значи въпросът е - да се събудя за живота на душата по същия начин, както се събуждам за природата? Мога ли да се включа, точно както превключвам образите от съня в това, което е структурата на реалността чрез волята си, която влагам в тялото си, мога ли също така да превключа мисленето, чувството и волята в съответстваща реалност чрез по-висше пробуждане? Това, виждате ли, е въпросът: Мога ли да се събудя за живота на душата по същия начин, както се събуждам за природата? Съдържанието на природата, което преживявам като човешко същество по време на земното си съществуване с външната физическо-сензорна реалност, ми се явява образно в сънищата ми. Но целият живот на душата също ми се явява само образно, като в сън. И така, мога ли да се събудя за живота на душата?

Да, можете да се събудите. Човек може да се събуди, като първо изостри и интернализира мисленето си чрез упражнения, каквито съм дал в книгата „Как да придобием знания за висшите светове“ и в моята „Тайна наука“, не просто като си позволи да бъде стимулиран към мисловно съдържание отвън, а като си даде управляемо мисловно съдържание, което не е внушено отвътре, след което се опира на това мисловно съдържание, концентрирайки се върху такова мисловно съдържание, активно дадено на душата отвътре. По този начин човек постепенно достига до истинското съзнание на мисленето.

Изобщо нямаш съзнание за мислене, ако позволяваш да бъдеш стимулиран само за идеи отвън. Само ако човек се стимулира да мисли отвътре отново и отново чрез медитация, чрез концентрация върху съдържанието на мисълта, тогава осъзнава себе си в мисленето. Тогава осъзнаваш, че всъщност живееш в това мислене, но че не го знаеш само когато позволиш да бъдеш стимулиран отвън. Мисленето става живо по този начин, докато иначе е абстрактно и мъртво. Мисленето се превръща в нещо, което не съществува просто в сенките на мисълта, които получаваме отвън, а в нещо, което се раздвижва вътрешно като кръвта на душата. Човек сякаш се изпълва с втора човечност. Мислите се превръщат в живи сили, образни сили, както ги наричам и в книгата си „Теософия“. И човек осъзнава, че всъщност носи мисленето в себе си като второ тяло, като етерно тяло, като тяло от формиращи сили; защото осъзнава, че това, което иначе съществува само засенчено в мислите, всъщност са същите сили, които водят до нашия растеж. Човек се оттегля в растежа на своето човешко същество и осъзнава как това, което иначе би протичало само химически като процеси според особеностите на веществата, които абсорбираме, се преработва чрез същата вътрешна духовна телесност, етерна телесност, която формира нашите мисли, как ние се превръщаме в

единен вътрешен човек чрез тези вътрешно живи, стимулиращи мисли. По този начин ние опознаваме втори човек в себе си. Но стигате и до нещо друго. Този втори човек, когото опознаваме, не е просто облак, който изпълва физическото тяло по неясен начин. Този втори човек всъщност е в постоянно движение и не е възможно да го задържим в един момент. Виждате ли, всъщност е така: ако имаме физическото тяло на човешкото същество в определен момент от живота, тогава можем да нарисуваме това, което преживяваме по този начин, и това, което е идентично с нашето мислене - само че в обикновеното мислене имаме сенките на мислите, а не самите живи мисли - за момент там (вижте рисунката). Това, което прониква в човешкото същество като такова второ етерно или визуално силово тяло, може да бъде уловено само за момент. В предишния момент е било съвсем различно; в следващия момент ще бъде отново различно и така нататък напред-назад. Но това води до заключението, ако човек стигне до него във вътрешния, съзерцателен опит, че това тяло от формиращи сили, което за обикновеното съзнание се изразява като сенчести абстрактни мисли, не е нищо пространствено, че е нещо, което тече във времето. Това ни връща като жива картина към определен момент от първото ни детство. Сега ще го нарисувам схематично.

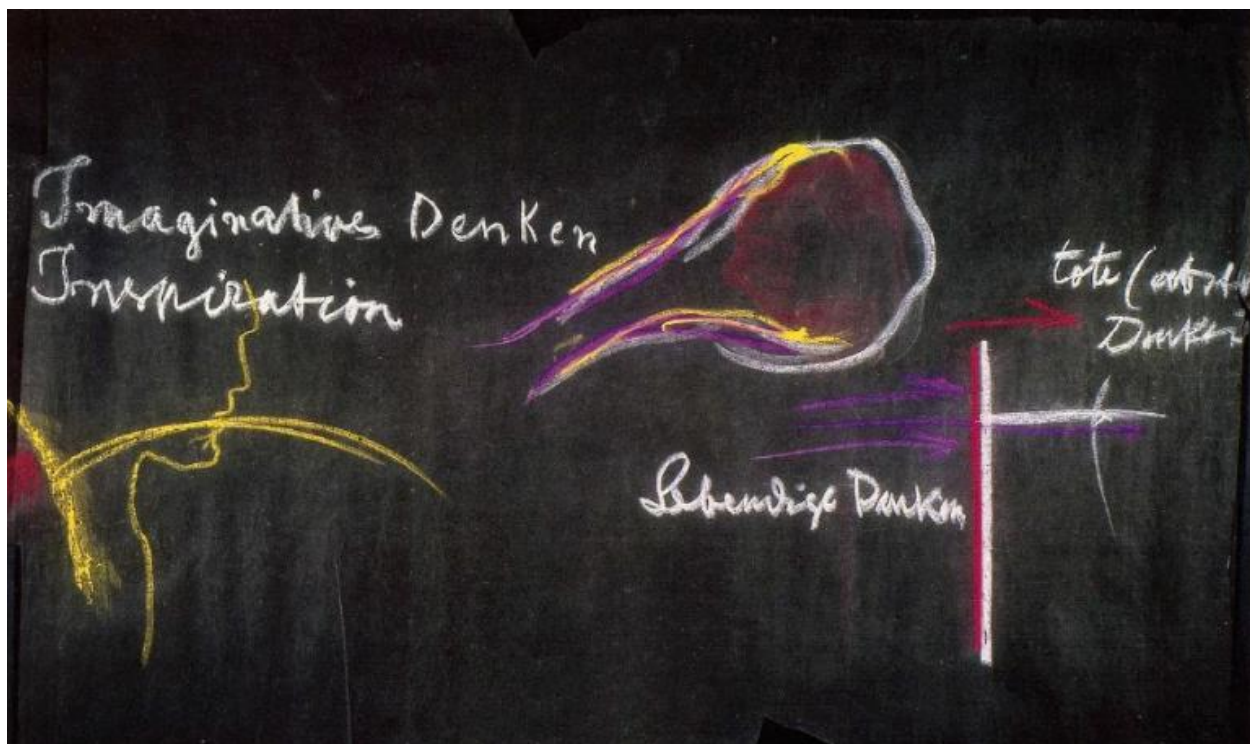

Представете си, че вече сме по-възрастен човек в това време; но това изобразително тяло от сили не е ограничено до едно време, а ни води обратно към детството. Ние не гледаме на живота си като на спомени, а като на цяла

картина. Това, което рисувам тук пространствено, е времево. Това ни води обратно към детството ни, към времето в детството ни, до което обикновено си спомняме.

Сега съществува и това етерно тяло, това тяло от образи. Но ако чрез внимателна практика придобиете способността да погледнете назад към тази точка, тогава ще достигнете до точката, в която сте се научили да мислите като малко дете. Сякаш човек достига граница с мисленето, първоначално с обикновеното мислене. За обикновеното съзнание, за обикновената памет, достигате тази граница. Във въображението се връщате още по-назад, към другата страна. Човек гледа в душевното съдържание на детето, което е имал, когато още не е бил способен да мисли, когато е сънувал себе си в света като дете. Защото мисленето е възниквало едва в определен момент, а именно след говорене.

Сега можете да надникнете във времето, да видите какво е било в душата, преди да имате сенчестите абстрактни мисли. Тогава все още имахме живо мислене. А живото мислене имаше мощен пластифициращ ефект върху човешкия мозък, върху цялата човешка организация. По-късно, когато голяма част от това мислене се превърне в абстрактно, в мъртво, остават само остатъци, които да работят върху човешката физическа организация. Докато човек мечтае като дете, все още не е способен да мисли, мисленето е активно. Именно защото в по-късен живот човек не може да гледа на такова мислене през шума на света, изобщо не се случва да погледне назад към мисленето, което все още е било активно. Сега човек може да погледне назад. И тогава това мислене се явява като сбор от силите, които всъщност са ви изградили като човешко същество, като сили на растеж, като сили на подхранване и така нататък. Човек забелязва как човешката организация е изградена от етера на света, защото тези сили се намират в него. Приближавате се все повече и повече до етерното тяло. Човек знае как това етерно тяло е най-активно отвън в детето още в първите години, когато детето още не може да мисли, когато все още прекарва живота си в сънища. Така се развива въображението. Но нещо може да остане. Не го осъзнаваш, ако не правиш упражненията, които споменах в книгите, които споменах, в лицето на днешната култура, която е изпълнена с научност. Но тогава осъзнаваш, че нещо е останало от това мислене от другата страна, каквото си го имал като малко дете. Това мислене, което е конструктивно, формиращо за организма, на което човек дължи външния си физически организъм на първо място, това живо мислене, което нарекох въображаемо мислене в книгите си. Но нещо от това въображаемо мислене остава с теб и чрез практика можеш да го изследваш отново в по-късен живот, за да можеш да се доближиш до етерното тяло.

Вече обърнах внимание на това вчера, но тъй като не всички бяха там, бих искал да го посоча отново: Вземете човешкото око, зрителният нерв на човешкото око, който отива навътре, разпростира се в окото. Ако стигнете толкова далеч с тялото на зрителните сили (лилаво-червено), което по същество следва външните физически нервни процеси (жълто), че се доближите до тези процеси (червено), където външният свят се отразява през окото, тогава имате възприятие за външния свят. И това, което след това се установява в нерва - сега ще опиша това само приблизително, би отнело твърде много време, ако трябваше да опиша точния процес - това, което се установява чрез нерва в тялото на зрителните сили, тогава винаги може да бъде стимулирано отново към активност. С активността на тялото на зрителните сили, нервната система, човек достига до точката, където нервите свършват (жълто). Човек не прониква, така да се каже, в нерва до процесите, които отразяват външния свят, а само дава импулс на това, което живее в тях в тялото на формиращите сили, избутва това тяло на формиращите сили до мястото, където завършват нервните пънчета, тогава човек получава паметното впечатление. Паметното впечатление се състои по същество във факта, че човек достига до нервните окончания чрез вътрешната дейност; докато при сетивните впечатления човек преминава през нервните окончания и напредва към процесите в сетивата, които са причинени главно от кръвта. Там виждате живата дейност на тялото от формиращи сили. Но всичко, което влагате в паметта, трябва да е влязло в нервната система, така че то е там едва откакто сме се научили да мислим като много малко дете. Това, което е

било там преди, сега е така - и ако човек сега е обучил ума си чрез упражнения и погледне назад, той вижда това в ретроспекция през преминаващото във времето второ човешко същество -: Там човек осъзнава как по същите пътища, по които иначе впечатленията, влизащи отвън, се обръщат отново през паметта в паметта, как това, което сега е и дейност на тялото от формиращи сили, идва отзад, така да се каже. Всъщност ние имаме тези две дейности през цялото време. Но в обикновеното съзнание човек знае само за едната, за паметта. Но човек има тези две дейности: Това, което произтича от външните сетивни възприятия, които са избутани назад и от своя страна могат да бъдат избутани напред към нервните пънчета, така че да се появят образите от паметта; но има и нещо, което се излива в цялата нервна система от тази страна, така да се каже, по един човешко-творчески начин, където човек не възприема сетивно със същата сила, както от предната страна на тялото. Творческите сили навлизат в човека отзад - разбира се, това не е съвсем точно - но отзад: В ранното детство, когато човек все още не е способен да мисли, доста мощно, по-късно по-слабо. Това е мисленето, което не е взето от сетивния свят, което е взето от цялата вселена, което е взето от световния етер, което придобиваме, слизайки от предземното съществуване в земното съществуване, което все още запазваме свръхчовешки до момента, в който се научим да мислим. В момента, в който се научим да мислим, ние затваряме вратата, така да се каже, за това активно мислене, за това развитие на човешките формиращи сили във формиращото тяло, в етерното тяло, според непрекъснатия поток на нашия живот. Да се научим да мислим за външния сетивен свят означава да затворим портата за универсалните светообразуващи сили на мисълта.

Когато бяхме деца, затваряхме портата за светообразуващите сили на мисълта. Но те остават в нас, защото ние се нуждаем от тези формиращи сили непрекъснато в първия период от живота си, докато растем като сили за растеж, а по-късно като сили за обработка на това, което усвояваме като храна и така нататък. Но ние не ги забелязваме. Забелязваме само това, което се отразява от формиращите сили в тялото от впечатленията, които сме усвоили, които след това достигат до нервните окончания в спомените.

Но чрез упражнения в концентрация и медитация можем да осъзнаем това, което сега ни формира от етерния свят. В нашето себевъзприятие ние осъзнаваме процеси, които също протичат във времето, които не сме усвоили чрез външни впечатления, а които имат само едностранно течение. Ако след това ги проследим до точката, където нервите изтичат, където иначе имаме спомените за външни впечатления, тогава получаваме не само образа на нашето етерно тяло, но и образа на това как ние като човешки същества се съдържаваме в целия световен етер. Осъзнаваме себе си като второ човешко същество. Учим се да разпознаваме как етерните сили се движат навътре и навън и как всичко, което е навсякъде отвън като универсална игра на световни сили и се движи в нас, е същото като вплитането на мисли в нас в сянката на образа. Осъзнаваме как мислите в нас са сянката на образа на етерното тяло, как етерното тяло всъщност е живо същество, как е връзка в

целия световен етер. Достигнали сме първия етап на свръхсетивното познание.

Може да се каже: Това, което излиза наяве в мисленето, всъщност се формира сякаш през огледало (вижте чертежа). Има покритие на огледалото. Така огледалото е насочено напред, към сетивата (червена стрелка). Това, което се възприема чрез сетивата, се отразява обратно и достига до съзнанието, когато достигне нервните пънчета. Но има и вътрешна дейност, която не протича по този начин, а преминава през огледалото (лилави стрелки). Ако следваме това, тогава имаме тяло от образни сили, което е част от образните сили на цялата вселена. По този начин обаче сме стигнали до другата страна, така да се каже, за мисленето.

Какво е това практикуване, което води до въображаемо мислене? То се състои във факта, че докато иначе човек винаги вижда само до огледалото на вътрешното си същество, до това, което се отразява отвътре, но което не е нищо друго освен външната природа, сега той придобива способността да вижда зад огледалото. Там не е същото като във външната природа; там са човешките творчески сили. Това е другата страна на мисленето. Тук е мъртвото мислене, наричано още абстрактно мислене. Има живо мислене. А в живото мислене мислите са сили.

Именно в това се състои тайната на мисленето – това, което човек всъщност има в себе си в обикновеното мислене, е само сянка на образа на истинското мислене. Но истинското мислене прониква в света, е в света като властова структура, не само в човека.

Изобщо не е много умно човек да вярва, че мисленето е само в него. Това е малко като да вадиш вода от поток и да я пиеш, а след това да си мислиш: Да, езикът ми, той непрекъснато е произвеждал водата. Ние черпим вода от целия воден запас на земята. Разбира се, ние не се заблуждаваме, че езикът ни произвежда водата. Само когато мислим, ние правим това. Там говорим за мозъка, който произвежда мисълта, докато ние просто черпим от цялостната мисъл, която е универсално разпространена в света, която след това имаме в себе си като сбор от мисли.

Човек се отдава на още една илюзия, когато мисли за въображението си, илюзия, която мога да сравня със следната. Представете си пътека като тази към Арлесхайм и Дорнах, такава мека пътека! Сега вървя по нея. Ще видите следите от краката ми (вижте рисунката, червено). Сега някой идва от Марс, никога не е виждал нещо подобно на Земята, вижда следите. Той не познава никакви хора, защото идва от Марс и е по време на деня, когато никой никога не е ходил преди. Той вижда следите. Аха, мисли си той, ето я земята, ето ги следите; долу е земята, това е вещество - той вече знае това от Марс - там долу в земното вещество има всякакви сили, вибриращи сили или каквото и да е, йони или електрони, каквото и да е то. Тези сили, те действат отдолу и причиняват следите тук и затова можете да видите следите.

Но добрият обитател на Марс се лъже, той не забелязва, че аз съм отишъл там и че земята не е направила абсолютно нищо, че тази земя до Арлесхайм е

напълно невинна за тези следи. Няма сили там долу, които да са я накарали да се конфигурира, тя е дошла отвън.

Човекът също се отдава на тези илюзии по отношение на мозъка. Такива структури също са там и той смята, че тези структури са причинени отвътре и че това след това се проявява в мислите. Но те са следи, направени отвън. Ние наистина откриваме пълен отпечатък на мисълта в мозъка. Няма нищо по-добро от това да се проследи как мисленето на човек е представено до най-малкия детайл във формите на мозъка. Но както стъпките в земята не са възникнали отдолу, така и тези образувания на мозъка не са възникнали от нещо друго освен от впечатления, които живото мислене, което идва от световния етер, което живее и живее в световния етер, е вкопало в него. Това, което ви казвам сега, се превръща в жива представа, когато човек проникне в това въображаемо мислене. И както можете да схванете мисленето от другата страна, така да се каже, сега можете да схванете друг елемент, който преживявате малко по-рано в нормалния човешки живот, речта, също отзад, така да се каже, от другата страна.

Представете си, че оставяте въздуха да тече навътре през белите ви дробове, през ларинкса и през другите органи на речта. Чрез образуването на ларинкса, езика, небцето и така нататък, звуците се формират отвън. Ако следвате целия този процес от определена точка в организма, ще имате външна реч. Но представете си, че не проследявате речта навън от органите на речта, а проследявате процеса назад (вижте чертежа, червен) до речта. Отново, не можете да направите това с обикновено съзнание, трябва да го постигнете чрез упражнения, да следвате вътрешното до точката, където речта на земния живот се формира навън, да следвате вътрешното до тази точка, където речта за първи път се формира. Това не се намира във физическото, нито в етерното тяло, това сега се намира в още по-висша част от човешкия организъм от етерното тяло или тялото на формиращите сили, това се намира в това, което в книгите си нарекох астрално тяло.

Това, което се говори навън, е език за земния живот. Това, което се приближава до човека отзад, така да се каже, това, което достига до органите на речта, това, което не звучи навън като реч, а това, което говори навътре, това, което не излиза от ларинкса навън като земна чуваема реч, а това, което идва отзад, спира при ларинкса, става там безмълвно, вместо речта да започва оттам, което излиза земно: това е духовна реч. Това можем да наречем духовен език, който ни се говори от духовния свят.

Впечатлението, което човек получава чрез него, тоест вдъхновението, сега разбирано в съвсем рационален смисъл. Това вдъхновение трябва да се предизвика чрез отдръпване на съзнанието, отново чрез упражненията, които описах в книгите, които споменах, от това да бъде посветено на външните думи. Отново, това, което достига до ларинкса или органите на речта, е било особено силно и това, което ни говори от света, докато иначе говорим на света чрез органите си на речта - това вдъхновение е било особено силно в детството, докато не се научим да говорим. Когато научихме външен език, тези

сили престанаха да действат по този начин. Сега те присъстват само вътре в нас и ние ги постигаме, когато се издигнем до дара на вдъхновението. Тогава осъзнаваме трети елемент в нас, трета личност, която вече не принадлежи на пространството и времето, но е силна и формираща в нас. Това е астралното тяло. Това е астралното тяло, в което процесите са вдъхновения, където преживяваме това, което всъщност стои зад емоционалния ни живот. Емоционалният живот е сънуването на това, което се влива в нас по вдъхновяващ начин. И този емоционален живот е тясно свързан с процеса на дишане и говорене.

Следователно, в по-стари времена, когато хората са искали да се възнесат в духовния свят по различен начин, този процес на дишане, вътрешният процес на дишане, е бил повлиян от упражнения. А старите йога упражнения са били предназначени да насочат вниманието към това, което се крие зад речта. Като поставя изкуствено дишане на мястото на естественото дишане, човек го е осъзнавал, точно както осъзнава нещо навсякъде, когато се отклонява от обикновеното.

Само си помислете, че възприемате водата в реката около вас по различен начин, когато плувате със скоростта на течащата вода, или когато плувате по-бавно или по-бързо. Ако плувате със скоростта на течащата вода, не усещате определено противоналягане. Ако плувате по-бавно, ще го усещате. Тъй като индийският йогин оформя дишането си по различен начин от естествения му ход, той възприема това, което е в дихателния поток, като духовно, онова духовно, чрез което имаме нашето астрално тяло и чрез което от своя страна се проектираме в един по-висш свят от етерния.

За нас тези упражнения са правилните - защото човечеството се развива - което описох в „Как да придобиете знания за висшите светове?“. Но виждате ли, навсякъде може да се посочи към конкретните процеси, които стоят в основата на това, което външният свят намира за толкова фантастично, когато антропософията говори за човека, състоящ се не само от физическо тяло, а от физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и его. Ще говорим за това следващия път. Но тези неща не са ни изтръгнати от пръстите, тези неща не са били спекулирани, а са се появили чрез внимателно изследване, което отвежда научния метод по-нататък чак до човешкото същество, до цялото му същество - макар и изследване, което зависи от все по-голямо и по-голямо усъвършенстване на човешките когнитивни способности.

И така, от какво се състои въображението, чрез което човек прониква в етерния свят и в действителния етерен живот? Това въображение се състои в това, че човек не само преследва в сетивата процесите, които първоначално са изтласкани назад през сетивата и след това могат да бъдат изтласкани отново напред към нервните окончания, но и че осъзнава това, което е от вселената, от космоса, от същия вид като сетивните възприятия, но сега принадлежи на свръхсетивния свят, че го осъзнава така, както иначе само спомените го осъзнават.

Ако човек осъзнае светотворните сили, както иначе възприема спомените, тогава той има имажинативно битие, тогава той преживява етерното битие на

света. Ако осъзнае зад езика на това, което сега не излиза от ларинкса напред, а говори от другата страна от вселената, от космоса, но замлъква при ларинкса, тогава той осъзнава чрез вдъхновение един друг свят, към който ние принадлежим с нашия трети човешки организъм, с астралното тяло. Обаче едно нещо става очевидно. Тук, във физическо-сетивния свят, имаме от една страна физическите процеси, а от друга – моралните импулси, които се издигат отвътре в нас. Те стоят едно до друго по такъв начин, че дори днес теологията би искала сетивния свят да се разбира само сетивно, а за моралния свят би имало съвсем различен вид познание. В момента, в който напредваме към вдъхновението, когато живеем не само в света, в който говорим от ларинкса напред, но когато живеем в света, който говори чрез цялото ни човешко същество, но замлъква при ларинкса, защото бутаме портата напред, когато учим външния език, така че да преживеем външния език като заместител на небесния език – в момента, в който живеем в този свят, когато живеем в този свят, който сега завършва при ларинкса, тогава преживяваме вдъхновяващото съдържание на света, тогава преживяваме тайните на света и тогава не просто преживяваме природа, до която моралните импулси не могат да се доближат, а преживяваме свят зад естественото съществуване, където естествените импулси, природните закони и моралните закони са преплетени, където те са едно цяло. Повдигнахме завесата и открихме свят, в който моралното и физическото резонират едно с друго. И ще видим, че това е светът, в който сме били в предземното си съществуване, преди да слезем на земята, в който влизаме отново, след като сме преминали през портата на смъртта.

Безсмъртието на душата в светлината на антропософията

Да се говори от гледна точка на Антропософията днес все още означава, съвсем разбираемо, да се сблъскаш с голяма опозиция, защото Антропософията иска да говори за неща от живота и реалността по начин, който на мнозина в наше време им се струва нещо доста странно. И по-специално, когато се обсъжда тема, като тази, която е избрана за тази вечер, безсмъртието на душата, тогава веднага се надигат много силни гласове от научно образованите кръгове на нашето време, които вярват, че подобни неща изобщо не могат да се обсъждат от гледна точка на познанието, защото тези неща трябва да бъдат оставени на вярванията, на откровенията на човешкото

чувство, което не се основава на пряко познание, и защото по отношение на тях човекът има непреодолими граници на своето познание.

Сега обаче антропософията приема, че може да говори точно за такива неща от живота по същия начин, по който днес, със строги методи и с дисциплина, осъзнаваща своята отговорност, говори от гледна точка на естествените науки. Става въпрос само за това, че антропософията трябва да се обърне към силите на познанието, които със сигурност присъстват в обикновения живот и в обикновената наука, но които са налице само за началните точки на тяхното развитие, а не за по-нататъшните стъпки. И тези по-нататъшни стъпки трябва да бъдат предприети, за да се проникне в духовните сфери на живота именно от гледна точка на истинското познание, а не от гледна точка на мъглявия мистицизъм. Изходната точка трябва да бъде това, което бих нарекъл съюз на интелектуалната скромност, от една страна, и абсолютното доверие в съвършенството на човешките познавателни способности, от друга. Като се стреми да обедини тези два душевни импулса, антропософията е способна да изследва така наречената свръхсетивна област със същата сигурност, с която сетивата и естествените науки се използват днес, за да проникнат в сферата на сетивния свят, на физическото съществуване, с такъв голям успех и сигурност.

Какво би трябвало да се нарече интелектуална скромност в този контекст? Знаем, че в рамките на нашия душевен живот сме започнали от детското състояние на душата. Можем много добре да сравним това детско състояние на душата със сънуването, дори в известен смисъл със съня. И точно както се събуждаме всяка сутрин от обикновен сън, така сме се събудили от детското си състояние на душата до това, което е нашата способност за познание за науката и за целите на практическия живот. Ако сега заемем гледната точка на интелектуалната скромност, ние си казваме: Тези сили, които си имал тогава като малко дете, си усъвършенствал чрез образование и чрез влиянието на живота и обкръжението си и си се развил до онази гледна точка, от която днес черпиш знанията си и импулсите си за човешкия живот. Това не се казва с пълна сила без интелектуална скромност. По-скоро се казва: От гледната точка, която някога съм придобил, трябва да мога да казвам „да“ и „не“ на всякакви неща, стига да прилагам правилните методи, които са обичайни днес. Трябва също да мога да реша кое е разпознаваемо и кое трябва да бъде оставено в сферата на простото вярване. -- Антропософията противопоставя това, като твърди, че е възможно да се надминат силите на душата, които човек е придобил като възрастен, точно както може да се надминат когнитивните способности на мечтателната душа на малко дете. Разбира се, това зависи изцяло от това дали подобна прогресия наистина ще успее и бих искал да ви говоря тази вечер за тази прогресия във връзка с областта на безсмъртието на душата.

От друга страна обаче, антропософията има пълна и дълбока увереност, че постигнатите от всеки човек способности за познание могат да бъдат усъвършенствани все повече и повече. Затова тя се впуска в такъв път на усъвършенстване и започва с думите, подобни на следното: Днес ние

постигнахме определена концепция за знание чрез големите успехи на естествените науки. Но наистина ли тази концепция за знание е извадена от пълните дълбини на живота? Тя със сигурност е оправдана за всичко, към което се стремим в нейната област. Но извадена ли е от пълните дълбини на живота чрез разглеждане именно на онези въпроси от човешкото съществуване, които са свързани първо с най-дълбоките копнежи на човешкия живот, второ с всичко, което човек нарича съзнание за своето човешко достойнство, трето с всичко, от което извлича действителния смисъл на живота: моралните импулси?

Всичко това въпреки това ни кара да вземем предвид определени гранични области и гранични явления в живота, когато става въпрос за прозрения именно за тези най-съкровени нужди и въпроси, особено тези, свързани с съществуването на душата.

Не за да кажа нещо валидно за знание от самото начало, а за да получа сравнителна отправна точка, нека посоча нещо, което се представя като тъмна област, но и като област, която предизвиква много загадки в живота. Това е областта, която човек познава добре, областта на сънуването, както човек го преживява, докато спи. Бих искал изрично да подчертая това: Нищо не може да се направи знание от споменаването на сънищата и съня, а само отправна точка за нашето настоящо разбиране. Нека си представим пред душата си тези многообразни и цветни светове от образи, които сънищата ни извикват. Можем да бъдем сигурни, че те идват от същите дълбини на човешкия живот, от които обикновено изплуват нашите „дневни въображения“. Но дори и по време на будност ние сме напълно наясно, че в този изключително интересен „свят на сънищата“ си имаме работа най-много с относителна реалност, която можем да разберем само ако я разберем от гледна точка на будния живот. В края на краищата, човек може да си представи хипотетично, че човек сънува през целия си живот, че никога не е преживявал нищо в съзнанието си освен цветните, многообразни образи на сънищата. Не би ли могъл животът въпреки това да протича по същия начин, както днес? Бихме могли да бъдем водени от определени природни сили или духовни сили, без да имаме будно съзнание, към ежедневната си работа и - дори ако това може да изглежда осъдително за някои слушатели - може би дори към научна дейност; бихме могли да извършваме тази дейност, така да се каже, като ходене насън. Вътре в нас обаче не би могло да се случи нищо друго освен това, което познаваме като света на сънищата; външният свят тогава би бил напълно различен от този, който имаме във вътрешното си съзнание.

Ако се замислите правилно, ще си кажете: Този свят на сънищата, ние никога не го познаваме, когато самите ние сме в него. Бихме считали света на сънищата за нашата реалност, която бихме сънували от началото до края на живота си по описания по-горе начин. Това, че разпознаваме подчинената реалностна стойност на съня, зависи от факта, че преминаваме през жизнения тласък от сън до пробуждане, че го осъзнаваме - не говоря сега от философска гледна точка, а от гледна точка на общото съзнание - чрез този жизнен тласък. Чрез него ние превключваме това, което е нашата човешка

природа, а именно това, което е с волева природа, във физическото си тяло. Всеки, който наблюдава внимателно, знае също, че всичко, което ни се предава чрез сетивата в будния живот, се основава изцяло на разгръщането на реалния живот във физическото тяло по време на будност. Чрез това участие на нашата воля във физическото тяло ние стигаме до гледната точка, от която разграничаваме подчинената реалностна стойност на сънуването от онази реалностна стойност, която сетивният свят има за нашето пробуждащо се съзнание. Сега знаем, че сме в контакт с външна реалност чрез волята, вложена в тялото ни. Отново, не искам да говоря за това във философски разсъждения, а изцяло от гледна точка на народното съзнание.

Сега възниква въпросът: Възможно ли е да има второ пробуждане, втори житейски тласък от това обикновено дневно пробуждане на по-високо ниво, чрез който да включим жизнените си сили в нов елемент, точно както включваме волята си, когато излезем от съня в обикновена будност? - Разбира се, това е само въпрос и отговорът на него зависи изцяло от това дали можем да тръгнем по път, който е, първо, вътрешно безопасен и, второ, може да бъде извървян от всеки човек чрез собствените си усилия. Ако стигнем до такова второ пробуждане, тогава чрез това второ пробуждане бихме получили гледна точка, чрез която бихме разпознали реалността на нашия буден живот, наблюдавайки го от по-висша перспектива, както го наблюдаваме в сънищата от по-висшата перспектива на обикновеното съзнание.

За да постигне второ пробуждане, антропософията се обръща преди всичко към душевните сили, каквито те присъстват в обикновения живот, но които вече показват чрез обичайната си природа, че са способни на развитие. Дори философите признават, че това, което наричаме човешка памет, сочи към по-духовна природа на човешката душа; че не можем да се отнасяме към паметта по същия начин, както се отнасяме към онези душевни способности, които са пряко свързани с впечатленията от външния сетивен свят. Отново, нека не се придържаме към философски разсъждения, а, както правим в обикновеното съзнание, към това, което играе ролята на памет у човека. Чрез паметта можем да извикаме образи на преживявания, които сме преживели преди много години. В зависимост от нашето разположение, тези образи могат да бъдат по-живи или по-сенчести, но те са там пред нас. Когато се отдадем на обикновено сетивно наблюдение, това, което си представяме, трябва да е налице; това, което дава паметта, не е налице, може да е отдавна отминало. Чрез нашата въображаема сила ние сякаш извикваме от собственото си вътрешно същество нещо пред душата ни, което някога е било там, но което вече не е там, което не може да има настоящо съществуване. По този начин ние получаваме прозрението, че сме способни да изгоним от вътрешното човешко същество силите на познанието, които си представят нещо, което не съществува в настоящето. И възниква въпросът: Може ли чрез известно по-нататъшно развитие на душевните сили, както сме ги развивали от първото си детство, да се развие по-нататък това, което е в основата на нашата сила на паметта? Може ли то да се развие по такъв начин, че не само да си представяме това, което не е там в момента, но е било там някога по време на

нашия земен живот, но и да си представяме нещо, което изобщо не е там? Тогава бихме направили скока на живота в по-висша реалност, в реалност, от която обикновеният земен живот би се явявал така, както сънуващият живот се явява на будното съзнание.

Антропософията сега прави такъв опит да развие това, което е в основата на способността за запомняне, за да стигне до това второ пробуждане чрез вътрешната практика на живота. Тя се обръща към човешките сили на мисълта. В края на краищата, те са тези, които извикат във въображението ни това, което някога сме преживели. И антропософското изследване протича по такъв начин, че прави с мисълта нещо, което всъщност не се прави с мисълта в настоящата епоха. Днешното мислене е - и с право от определени гледни точки - по-ориентирано към отдаване пред външния свят. Да позволиш на впечатленията от външния свят да действат първо върху сетивата, да ги обработиш чрез броене, измерване, претегляне, да ги комбинираш с мисленето, е пасивно мислене, мислене, което човек смята за толкова по-сигурно по отношение на знанието, колкото по-пасивно е то, толкова повече се отдава на това, което казват външните сетива и органи. Всъщност, за да не придобие фантастично знание, както правят някои философи, антропософията се обръща към мисленето по такъв начин, че се стреми да развие това мислене по-далеч, отколкото е в обикновения живот. За тази цел лесно разбираеми идеи, които първоначално дори не се разглеждат от гледна точка на това какво означават, се поставят в центъра на обикновеното съзнание и целият живот на душата се концентрира върху такива идеи. Животът на душата е напълно отдръпнат от външните впечатления и външния живот, като се стреми все повече и повече да направи този живот на душата по-силен и по-силен върху една или поредица от управляеми идеи. Резултатът е нещо, което трае по-кратко за един човек и по-дълго за друг, в зависимост от душевното му разположение. На един човек са му необходими три месеца, на друг много години. Ако повтаряте тези упражнения в ритмична последователност, след известно време ще забележите нещо в душевния си живот, което бих искал да сравня с нещо във външния ви живот: Ако напрягате мускул отново и отново, той се укрепва и става силен. По същия начин човек усеща как въображаемата способност на душата се укрепва, като винаги се концентрира върху лесно разбираема идея; и накрая човек усеща как цялото мислене става активно, как истинският живот, вътрешният живот в истинския смисъл, се премества в това мислене. Човек постепенно усеща голямата разлика, която не е само фигуративна, а реална, между мъртвото и абстрактно мислене и това, към което се стремим и което искаме да абсорбираме във вътрешен живот в мислещия елемент.

Казах, че човек трябва да започне от управляема идея. В това, което ще ви разкажа днес за упражненията на душата, става въпрос за това да се следва всяка стъпка с пълно човешко благоразумие, тъй като иначе само математикът следва стъпките си или геометрият, който е наясно, когато извежда едното от другото, как фигурата следва фигурата, как числото следва числото. Това съзнание, което антропософският изследовател чувства като строгия

математик: за да бъде отговорен като изследовател - това съзнание трябва да надделее.

Разбира се, всички самовнушения, всичко някак си субективно трябва да бъде изключено. Но това никога не може да бъде изключено, ако приемаме произволни идеи от психическия си живот; те имат много ехо от живота в себе си, те често ни внушават нещо. Но ако съберем идеи, които може би изобщо нямат външно значение за нас, като например „светлина - мъдрост“ - и се концентрираме отново и отново върху такава идея, чиято реалност остава безразлична за нас, с целия живот на душата ни, тогава способността за мислене в нас се засилва. По този начин ние опознаваме - както казах, за един човек е нужно по-малко време, за друг - повече - какво означава това: живот в мисленето; защото наистина постепенно се осъществява един вид откъсване на по-висш човек от човека, когото познаваме, че живее във физическото ни тяло. Точно както осъзнаваме във физическото си тяло, че то е нещо живо, когато движим краката си, движим ръцете си, така осъзнаваме чрез такова упражнение: То е нещо реално, живо, реално, житейски реално, когато се движа в засиленото мислене.

Може грубо да се каже: Чрез тези силови явления, чрез които човек опипва духовно, както иначе опипва физически с пръстите си, ние най-накрая стигаме до преживяването на един по-висш човек в нас. По този начин ние постепенно преживяваме как един по-висш човек, преживян в това мислене, се откъсва от физическия човек; и ние сме стигнали до свръхсетивното преживяване, до преживяването на свръхсетивния човек, доколкото той преминава през земния живот между раждането и смъртта. Чрез факта, че човек се е издигнал до наблюдение във вътрешната способност за мислене, той стига до факта, че чрез тази способност за мислене преодолява пространството, преодолява настоящето като цяло и стига до преживяване във времето. Да, човек усеща това, което преживява като втори, откъснат човек, а не всъщност като пространствен човек. Това е физическият човек. Човек установява, че преживява втория по този начин като човек, колебаещ се само във времето. И това, което човек преживява там, е структурирано в един вид таблица, която за относително кратко време позволява да се обхване животът на земята от най-ранно детство до момента във времето, до който току-що е достигнал. Има голяма разлика между двете неща: житейската картина и моите спомени. Може да се каже: Аз също мога да сглобя този земен живот от моите спомени. Мога да сглобя от паметта си това, което съм преживял преди кратко или отдавна. И ако положа усилия и ако не бързам, тогава ще имам цялостен спомен за живота си на земята. И е възможно да се заблуждавам, че при такова изследване имам нещо в житейската си картина, което е управляемо за кратко време, което с помощта на подсъзнателни душевни сили би извадило пред ума ми нещо подобно на съзнателна картина от паметта. - Но човек постепенно осъзнава, че има голяма разлика между това, което човек сглобява в паметта си, и такава картина от душевния живот, която стои пред душата като първо свръхсетивно знание, първоначално като себепознание. Защото, когато съставяте преживяванията си като картина от паметта, всъщност винаги

виждате пред себе си това, което ви е въздействало отвън. Виждате хора, природни събития, външните неща, които ви интересуват.

Тази житейска картина е съвсем различна. Там имате много по-малко око за това, което ви е дошло отвън, така да се каже, и повече око за това, което е действало отвътре. Ако съм опознал човек в живота, си спомням много по-малко чрез тази житейска картина как той или тя ми е въздействал, а по-скоро какви копнежи са се събудили в собствените ми гърди, за да открия нещо специално в този човек. Ако имам някакъв природен феномен в тази житейска картина, това не са толкова интересните аспекти на природния феномен, които се усещат, а онези импулси от моя собствен човешки живот, които следват този природен феномен с особена симпатия или антипатия. Това, което стои пред душата ми в тази картина, съм аз самият, как съм се държал във връзка с това, през което съм преминал. Може да се каже, ако някой иска да направи груби сравнения: Тази таблица на спомените, която описах, която може да се получи само след такова изследване, е толкова различна от обикновена таблица на спомените, породена от паметта, колкото отпечатъкът в печата е различен от отпечатъка в печатния восък. Това е като негативния образ към позитивния образ на това, което можем да сглобим чрез обикновения образ от паметта.

Така, когато сме преминали през първия етап на духовната практика, ние сме стигнали до истинско себепознание на земния си живот. Защото такова себепознание е налице. Винаги има примесени нюанси. В тази таблица на паметта виждате какво ви е довело напред; след това си казвате: „Има нещо, което ви е направило несъвършен, което ви е върнало назад.“ -- Човек се поставя в тази таблица на паметта с човешка стойност и човешко достойнство и чрез осъзнаването, което е първоначално пробудено, той постига представа за това, което всъщност едва сега има право да нарече „етер“ на света по отношение на външната реалност и чувствените сили. Етерът на света, който живее само във времето и който до известна степен ни дава частица от това, което сега описах като първа форма на висшето човешко същество, отделено от физическото.

Но човек не е изминал достатъчно време с тази първа стъпка. Ако искате повече, трябва да се заемете да продължите тези упражнения на душата. Следващите упражнения на душата се състоят в използването на силно активирана вътрешна воля за премахване на идеите от съзнанието, точно както човек е използвал волята си, за да постави такива идеи в съзнанието, за да укрепи съществото и да се концентрира върху тях. Както казах, трябва да има пълно благоразумие, както при математика. Защото трябва да се каже: Ние по някакъв начин сме обзети с целия си душевен живот от концепцията, която скоро се премества в центъра на съзнанието. И особено когато мисленето вече е станало толкова живо, че имаме само самата тази идея в съзнанието и че не само такива идеи са там, но че нашият собствен вътрешен опит се появява като в мощни картини в описаната картина - тогава ние сме силно обзети от това, което имаме пред душата в такава картина, изострена до живост. Необходима е по-голяма сила, за да се премахнат такива образи от

съзнанието, отколкото е необходима, за да се премахнат обикновените образи от съзнанието. Човек знае, между другото, какво означава да се премахнат обикновените идеи от съзнанието. Опитайте се да си признаете това честно. Когато сетивата са безмълвни, още повече, когато сетивно възприеманото е безмълвно, когато комбинацията от мисли е безмълвна и идеите и усещанията са, така да се каже, отстранени от съзнанието, тогава човек заспива. Ако няма стимулация от въображението, той няма силата да поддържа будно състояние. Но ако човек има онази сила на душата, която е необходима за това, което описах, тогава той има и силата да отнеме придобитите идеи, които идват в нас по този начин чрез вътрешен укрепен живот, да поддържа цялото съзнание празно от въображение и въпреки това да остане будно. Само да бъдеш буден, да не си представяш нищо, това е, към което трябва да се стремим като второ състояние: Будно съзнание, празно от съдържание! Но това безсъдържателно будно съзнание, човек може да го осъзнае вътрешно, но то не остава такова за дълго. След като се установи обаче, настъпва вторият етап на духовното познание. Тогава човек не само осъзнава току-що описаното, което живее в човешкото същество, тогава духовното съдържание на нашата световна среда си проправя път в това будно, без съдържание съзнание, в това празно съзнание. И вторият човек, който първо се е отделил от физическия, телесния човек, който е бил осъзнат за себе си през целия си земен живот, сега не само ще осъзнава себе си, но чрез това висше самосъзнание ще поеме и един духовен свят на заобикалящата го среда. Отново пред душата ни се появява нещо, което изглежда странно и чуждо на сегашния човек, но въпреки това се съдържа в това, което нарекох втория етап от духовното познание на човека - вдъхновението. Там се случва точно вдъхновение; точно както всичко, което описах тук, не бива да се бърка с това, което често се нарича ясновидство в мъгляв мистицизъм. Ако някой иска да използва този израз, може да говори само за точно виждане, което се основава само на развитието на душевните сили, подобно на математическото мислене, което няма външна реалност в себе си, а само такава, която се формира вътрешно, и към което трябва да се добави само математическо мислене, когато то се простира до сетивния свят, както при измерване, броене, претегляне и т.н.

Към това, което човек е замислил чрез вътрешно живо мислене, което е моделирано по специфичното математическо мислене, трябва да се добави и това, което ви описах тук. И чрез тази духовна работа човек стига до знание по същия начин, по който стигаме до знание чрез измерване, броене и претегляне. И това, което се случва, е състояние на душевен живот, което не е познато в обикновеното съзнание, защото не е необходимо. Бих искал да изясня какво състояние на душевен живот настъпва, когато се достигне будно, празно съзнание.

Първо си представяме себе си в един съвременен метрополис, с целия му шум, врявата; самите ние не си почиваме, самите ние сме погълнати от този шум, от тази врява. След това се отдалечаваме от този космополитен град - врявата, шумът стават все по-тихи и по-тихи; ако се отдалечим по-далеч, още

по-тихи. Представяме си себе си в уединението на гората. Има тишина, която можем да опишем като нула спрямо шума на града. Тишина около нас, тишина вътре в нас. Но сега може да се случи нещо друго, макар че не се наблюдава в обикновения живот. Трябва да използваме второ сравнение. Както знаете, ако някой има определено количество богатство, това богатство може да се харчи малко по малко; той притежава все по-малко и по-малко. Ако не печели нищо допълнително, ако продължава да харчи, тогава е сведен до нула. Ако няма нищо и продължава да харчи, той е в дългове; тогава има по-малко от нула. Математиците наричат това отрицателни стойности, минус. Сега си представете, че: Спуснали сме се от силния рев, шума на големия град до тишина нула и се спускаме по-нататък, и става все по-тихо и по-тихо от тишината и тишина нула, така че имаме по-малко около себе си от просто тишина, че е по-тихо, по-тихо от тишина. Това е състоянието на душата, което постепенно настъпва, когато преминаваме през празното, но все още будно съзнание. Малко по малко ние усещаме съвсем ясно това, което бих искал да нарека дълбока тишина на човешката душа. Тази дълбока тишина не е просто тишина, тя е горе-долу, както искате, от тишина. По отношение на спокойствието, тя отива под нулата спокойствие. Но след това, когато тази дълбока тишина на душата е наистина преживяна, всичко, което е от духовна същност около нас, излиза от тази дълбока тишина на душата. И настъпва пълното вдъхновение.

Тогава ние сме поставени в позиция, когато сме преживели тази дълбока тишина на душата, всъщност сега да чуем и духовно какво живее в духовния свят. И обикновеният сетивен свят се превръща в средство за нас да загатнем какво живее в този духовен свят. Бих искал да говоря съвсем конкретно за истинското духовно познание. Нещо звучи от дълбоката тишина на душата, което ми прави впечатление: вълнува ме, пораждава ме с известна живост. Казвам, че е нещо, което ми прави впечатление, точно както жълтият цвят на оживения душевен живот ми прави впечатление. Тогава имам нещо в сетивния свят, чрез което мога да изразя това, което съм преживял в духовния свят. Описвам това познание, като казвам: То въздейства върху мен като жълтия цвят на сетивния свят или като тона до или до диез, като топлина или студ. Накратко, това, което съм преживял в сетивния свят, става за мен материал, точно както това, което ми се явява в духовния свят, може да бъде описано с обикновени думи. Целият сетивен свят се превръща в нещо като език, за да се изрази това, което човек преживява в духовния свят. Това не се разбира от онези, които искат да напреднат твърде бързо и затова се спират на повърхностна преценка. Изследователят се сблъсква с преживяване, което му прави същото впечатление като чувствения цвят, и затова той описва това, което преживява духовно, чрез цветове, звуци и т.н. Точно както не бива да се бърка думата „маса“ с истинската маса, така и сега не бива да се бърка с това, чрез което е описана, самия духовен свят, който изниква от дълбоката тишина. След като човек достигне тази гледна точка, той стига до угасването на цялата тази житейска картина, която първоначално си е измислил, в себе си; не само до предизвикване на празно съзнание към отделни идеи, но и към целия земен

живот на човека, и то именно във вътрешната му форма. Тогава човек, така да се каже, угасва като земен човек. Но като вече има възможността да изпита дълбоката тишина на човешката душа след угасването на земния „аз“, който е обвързан с физическото тяло на човека, той сега изживява това, което е станал като духовно-душевен човек, преди да слезе от духовния свят и да се облече във физическото тяло. От дълбоката тишина на душата човек изживява духовно-душевната, която е бил в предземното си съществуване. И точно както е стигнал до физическата си среда във физическото тяло, така и като се постави в това, което е бил в духовно-душевия свят, той стига до разпознаването как е бил в предземното си съществуване в средата на духовно-душевните същества, дори като душевно-духовно същество, като подобно същество. Човек навлиза напълно в онзи духовен свят, от който е слязъл до земното съществуване.

Можете да осъзнаете, че в обикновения живот вечността на човешката душа се изследва само в една посока - безсмъртието на душата. Но това безсмъртие на душата има и друга страна, за която по-старият език все още е имал дума, но съвременният език вече не я има. Това душевно безсмъртие има не само една страна - тази на безсмъртието, но и тази на неродеността, и само от неродеността и безсмъртието се състои пълното душевно безсмъртие. Така човек не стига чрез метафизични разсъждения, а чрез пробуждане на самата душа и от дълбоката тишина на душата до това, което е вечно в човешката душа, е било вечно и е присъствало духовно преди човекът да слезе в земното съществуване, и остава вечно, като пребивава във физическото човешко тяло между раждането и смъртта.

Но ние можем да се доближим до вечния характер само стъпка по стъпка, също чрез антропософско духовно изследване. Като трети етап трябва да спомена нещо, което може да предизвика леко потръпване, може би вътрешна подигравка, особено у тези, които седят тук с обичайните научни идеи. Мога да разбера това много добре, както мога да разбера всички противоположни възражения срещу антропософията. Нещо, което вече имаме в обикновения живот, може да бъде допълнително развито във висша способност за познание, подобно на силите на детето в това, което сме развили в нашето възрастно състояние, а това е силата на любовта. Любовта е нещо съвсем различно, когато е обвързана с човешкото тяло, когато се отдава на страстите, които се проявяват в любовта, отколкото когато, както описах, след като физическото егo, дори земното егo от раждането до смъртта, е било съблечено, когато човешкото същество изживява себе си извън физическото съществуване в състояние, в което се изправя пред чисто духовното. Когато по този начин той развие силите на любовта, на пълното отдаване, тогава това, което е преживял в предземното състояние, което сега напълно осъзнава, се трансформира в знание. Той преживява какво означава да изпита пълно съзнание с реалността извън физическото си тяло. И когато преживее това предаване на духовния опит по този начин, тогава егoто му се връща по нов начин. Егoто, което в земния живот живее в егoизъм и егoизъм, което се преодолява чрез придобиване на такова себепознание, каквото се придобива,

когато това е го е двойно угаснало, по този начин развива пълна любов на душевно-духовно ниво и тогава пред теб се изправя нещо, което в началото ти се струва като напълно непознато, като напълно чужда личност. Ако се стремиш към това, то ще се случи в най-малката степен. Човек трябва да се стреми към любовта, която описах. Тогава, тъй като човек може да излезе напълно от себе си, той се изправя пред това, което е самият той, но като чужда личност, и едва тогава осъзнава какво е било това „аз“ в миналия живот на земята, през който е преминал, преди да дойде в този живот на земята; едва тогава осъзнава как егото е присъствало в по-ранния етап на съществуване на земята, когато човек е способен да се чувства като втори човек чрез увеличена, засилена любов. Човек поглежда назад към определен момент от развитието на времето, където егото като его е имало начало, където повтарящите се земни животи са имали начало. Но сега не можем да говорим за това. Можем да говорим само за факта, че можем да погледнем назад към поредица от земни животи, които преминават до пълноценен човешки живот, между които винаги има животи в предземно или следземно съществуване между смъртта и ново земно раждане.

Това е единственото нещо, което човек преживява за вечния и безсмъртен характер на душата, когато е решил да приеме разпознаващия възглед. Другото нещо обаче, което човек придобива чрез любовта, която е достигнала до познание, е да може да преживее висшето човешко същество извън физическото му тяло. Това, което човек придобива по-нататък, е да види как това същество е без тяло и да осъзнае как тялото се превръща в труп в смъртта, как това тяло отпада, как човешкото същество навлиза в отвъдния живот. Точно както човек има поглед към предземния живот, към неродените, сега има поглед към безсмъртието, към отвъдния живот. Моралните импулси, които човек е придобил като земно човешко същество, които той пренася през портата на смъртта и как подготвя ново земно съществуване заедно с духовния свят, за да слезе на земята като земно човешко същество, сега се появяват пред душата в жива яркост, която се основава на интелектуална скромност, но също и на известно доверие в силите на човешката душа.

Това води знанието до онази област от живота, която е толкова близка до копнежите и нуждите на човека. Гледаме онези, които сме обичали приживе, които са ни близки чрез кръвни връзки или връзки на душата; гледаме портата на смъртта и се питаме: Какво ще стане с връзките, които кръвта е изплела, и с връзките, които душата и духът са изплели, когато човек е преминал през портата на смъртта? Ако човек има това прозрение, той знае как външната физическа обвивка на физическото тяло пада от това, което човек е като вечно същество, как човек се издига в духовния свят с тези закони и живее там със силите, които вече е свалил и с които е живял във физическия си живот на земята. Тогава ние преживяваме как това, което имаме общо с другите хора като кръвни връзки, като връзки на приятелство, като връзки на любов, пада от нашите общности, точно както самото физическо тяло на човека пада; и ние знаем от осъзнаването, че отново срещаме душите, с които ни е свързвала връзка, в чисто общение с духовния свят, защото физическите препятствия

вече не са там. Че това, което хората не изискват да знаят от любопитен инстинкт, че това, което е било човешкото достойнство, съдбата на душите, по този начин се превръща в истинско знание.

И други неща се превръщат в истинско знание. Реалността на външния физически свят се изплъзва на съня, защото волята не е замесена във физическото тяло. В сънищата човек приема света на образите за реалност; по този начин ние приемаме много за реалност, преди да се събудим по описания начин до дълбоката тишина на душата, до духовния живот. Когато се събудим до будния духовен живот, след като сме преминали през втория житейски тласък и физическата реалност, преживяна будни, ни се струва просто като сън, тогава много неща, които са били реалност за нас във физическо-телесния живот, ни се струват в по-висшия смисъл, в смисъла на физическо-духовния живот, като сън. Точно както реалността на съня е уловена от физически осезаемата реалност, така и това, което преживяваме във физическия живот като морални или религиозни хора, сега е уловено от това, до което се събуждаме чрез натиска на втория живот. И осъзнаваме какво всъщност са имали предвид хора като Кнебел, приятел на Гьоте, който като старец е казал: „Когато човек остарее, открива, че пред лицето на решаващите събития на съществуването всичко изглежда сякаш е било подготвено отдавна. Всичко сякаш е било планирано от самия човек, което е оказало дълбоко влияние върху него като мъж или като младеж. И всичките му стъпки като младеж сякаш сочат към това преживяване.“ - Тази идея продължава да се развива и става истина в процеса на формиране. Ако човек проникне по-дълбоко в тази идея със знанието, което придобива по описания начин, вижда, че това наистина е така в живота. Човек преживява нещо съвсем решително. Той е воден до човек, с когото по-нататъшният път на живота трябва да бъде извървян заедно. Гледате стъпките, които са ви довели до този човек. Те идват от копнежа да преживеете точно това, което можете да преживеете с този човек, докато не достигнете целта, която съответства на копнежа на душата, изпитание на душата по правилния начин. Това, което живее в човека, чрез което той сякаш от себе си извиква съдбата си, трябва да бъде свързано... към гледната точка на преживените земни животи, в които човек е бил морално такъв и такъв човек, правил е това и онова. И човек вижда, че това, което прави сега, му се струва инстинктивно в този живот, като случайност; то е съдбовно свързано с това, което е бил в предишния земен живот.

Това изглежда опустошителна мисъл. Но както фактът, че имаме руса или черна коса, сини или кафяви очи, слаби или пълни ръце, влияе на нашата свобода, достойнство и пълна отговорност като човешки същества, толкова малко влияе и на това, което сме като свободни, отговорни човешки същества, когато знаем, че душата е тази, която ни оформя, че като свободни човешки същества трябва да издълбаем съдбата на живота си на съдбоносна основа. Но животът става разбираем, когато човек се научи да го гледа, пропит с тази идея за съдба, която е напълно съвместима със свободата, че не стои в живота по такъв начин, че всеки момент е като случайност за него, а че се

чувства поставен в света на естествената необходимост, като в света на истинската духовност, в която стои като по-висш човек със своите морални, съдбоносни сили. По този начин подобно знание води човека от външния живот към безсмъртието на душата.

Някой все още може да възрази: Да, отделните духовни изследователи наистина могат да разпознаят това, но какво означава това за обикновения човек? - То означава точно толкова, колкото една художествено нарисувана картина за някой, който не е станал художник. Би било тъжно, ако трябваше да си художник, за да разбереш произведение на изкуството. Нужно ти е само определено здравословно чувство, за да изпиташ художественото, и само здравословна човешка преценка, за да изпиташ това, което духовният изследовател описва. Само ако човек хвърли по пътя си за съжаление толкова многобройните предразсъдъци, тогава се поставя пред картините, които антропософският духовен изследовател скицира, както се поставя пред картина, в която вместо да вижда свят, не вижда нищо друго освен пръски цвят, поставени един до друг. Този свят е напълно разбираем и за онези, които живеят прост, обикновен живот от описанието на антропософския духовен изследовател, въпреки че той винаги е в състояние да го разбере чрез книги като „Как човек постига познание за висшите светове?“. Той винаги е в състояние да стигне дотолкова по пътя на духовното изследване, без да влияе на външния си живот, че може да провери какво му казва антропософският духовен изследовател, че може да провери дали този антропософски духовен изследовател говори от фантазия или дали неговият възглед е нещо, което е било здраво придобито, точно както математическите преценки, измерването, броенето, претеглянето и т.н. са сами по себе си здраво придобити.

Това е, което духовната наука иска да въведе в настоящия духовен живот на човечеството. Това е онова, което тя трябва да вярва, че съответства на многобройните най-съкровени нужди на душата. Защото е така, че днес много хора инстинктивно, несъзнателно, именно чрез това, което човек е станал чрез образование, от естественонаучните предпоставки, придобиват копнежа да знаят нещо по подобен начин, обхващащ преживяванията, за това, което е толкова близко до душата и за което днес говорих само като пример за безсмъртието на душата и това, което е свързано с безсмъртието.

Но разбира се, това внася в света нещо, което е подобно на коперниковия светоглед в сравнение с този, с който бяхме свикнали по онова време. Но това, което изглежда като човешка „глупост“, постепенно се превръща в нещо естествено. Коперниковият светоглед дори е трябвало да чака много дълго време, преди да стане самоочевиден. Антропософията може да почака. Но тя трябва да каже, от задължение към културата и цивилизацията, че е напълно разбираемо за нея, когато обикновената естествена наука, която се смята за суверенна със своите средства, е стигнала до учение за душата без душа чрез обикновено изследване на живота на душата с външните средства на смятане, броене, претегляне и че намира идеал в него. Антропософията обаче би искала да добави към това, чието оправдание, от една страна, не отрича, към доктрината, извлечена от естествената наука, чрез развито пълно разбиране

на най-съкровената същност на човешката душа, какво е душевно-духовното в човека като вечен живот, какво е душевно-духовното в целия свят, в целия космос като вечен живот, така че човекът да може да разпознае себе си като вечен, тясно свързан с вечното в космоса, като безсмъртен в космоса. Следователно Антропософията желае да даде знание за настоящия човешки живот и човешкия живот в близкото бъдеще, така че да отговори на необходимостта на времето, като добави към настоящото учение за душата без душа учение за душата, пробудена живо от човешката душа, което след това следва от такова учение отново учение за света, проникнат от душа, проникнат от дух. И това ще бъде все повече и повече необходимо.

Развитието и образованието на човешкото същество в светлината на антропософията

Думите на древните гърци, отправени към човека, звучат като дълбоко духовно увещание: „Познай себе си!“ Тези думи могат да се приложат към общото познание за човешката природа, не толкова към личното познание. По този начин познанието за човешката природа е, така да се каже, обозначено като връх на всички човешки знания и стремежи. И можем да усетим от начина, по който тази дума ни звучи, че тя не е разбрана само в научно-теоретичен смисъл, а като духовно увещание в морално-религиозен смисъл. И бихме искали да кажем: След изтичането на една многостранна, затворена в себе си епоха на духовно развитие на човечеството, днес пред душата ни стои един вид контрадума. Тази контрадума е произнесена преди почти петдесет години и днес по някакъв начин е дори забравена, изчезнала е от съзнанието на човечеството. Въпреки това, цялото съвременно състояние на духа, това, което човек носи в себе си днес като голяма душевна борба, живее под влиянието на тази по-нова дума. Това е думата, която Дю Боа-Реймон произнесе, думата: „Не можем да разпознаем“, думата: „Невеж, невежа“. Дори мнозина днес да вярват, че са отвъд изповядването на тази дума, в начина, по който се отнасяме към света като хора, тази дума все още е дълбоко замесена. Тя е, така да се каже, изповядването, изразено или неизразено, на резултатите от научните изследвания и тяхното значение за общото познание за света и поглед върху живота.

Но всеки, който е участвал в интелектуалния живот в продължение на десетилетия и е наблюдавал как този интелектуален живот се е развивал през последните три до четири века, не може да направи нищо друго освен да оправдае, така да се каже, това, което днес се счита за знание по отношение на науката. Естествената наука наистина е постигнала толкова много по отношение на изследването на външния свят на сетивата; тя е постигнала толкова много по отношение на прилагането на инструменти и експериментални методи за изследване на този външен свят и неговите велики закони и е потвърдила и затвърдила това, което е открила чрез многобройните емпирични, технически и практически приложения, без които вече не бихме могли да си представим съвременния си живот. Тази естествена наука предполага, че може да получи знание за света, което е възможно най-независимо от това, което човекът, от своите желания, предразсъдъци и предварително схващания, може да донесе до познанието за природата на нещата и световните процеси. И именно като изключва всички лични фактори, науката е постигнала всички свои успехи. Но сега, именно човекът, който стои съвсем честно на почвата на естествената наука, който вижда колко благотворно е работила тази естествена наука именно за познанието на външната природа, трябва все повече и повече да си казва, изхождайки от

боравенето с приложените методи: в онези области, в които царува човешката душевно-духовна, именно естествената наука, такава каквато се е развила днес, не може да проникне. Може да се каже, не поради нейните недостатъци, а именно поради нейните достойнства.

Ако разгледаме постигнатото в различните области на естествените науки, ще видим, че тази наука естествено се стреми да се върне към човешкото същество. Тя се стреми да приложи методите си към природата на човешкото същество. Но тя може да изследва само външната, телесната, физическата природа на човешкото същество. Виждаме това най-ясно, когато научният метод се прилага към човешкото същество, когато се използва експериментална психология и когато се използват наистина великолепни научни методи на изследване. Виждаме как се изследват изразите на душата в човешката конституция. Но осъзнаваме, че чрез всички тези изследвания не можем да стигнем до това, което може да се нарече вечно в човешката природа, това, което трябва да се нарече онова в човешката природа, пред лицето на което човек носи дълбокия копнеж да го разпознае в истинската му същност и от което поне първоначално има надежда, че то ще възникне за него като нещо отвъд пределите на земния живот, като нещо отвъд раждането и смъртта и имащо ефект отвъд тях. Тук не бива да се казва нищо против такива експериментални методи като тези на експерименталната психология. Самата област на изследване, от която си позволявам да говоря пред вас тази вечер, признава пълната валидност на тези методи. Но именно защото те могат да бъдат прозрени от тази гледна точка, дори в рамките на техните ограничения, трябва да се каже, че тези методи не могат да се доближат до действителната същност на душата и духа. И това е, което накара няколко проникателни изследователи да признаят, че естествената наука не може да достигне до това, което, от една страна, е природата на самата материя, а от друга - природата на човешкото съзнание. Но ако човек не може да изследва как неговото съзнание, тоест душевният живот, действащ в него, обхваща материята, тогава той трябва да се сбогува с това голямо предизвикателство: „Познай себе си!“ Тогава щяхме да завършим този период на човешкото духовно развитие от Древна Гърция насам с предупреждението „Познай себе си!“ като красива, мощна - но въпреки това само една илюзия за човечеството. Тогава трябва да признаем: това искане не може да бъде изпълнено. Колкото по-дълбоко се прониква в духа на изследването на природата, толкова повече трябва да се признае от гледна точка на антропософията, че са прави онези, които говорят за „невежеството“ на естествената наука, които говорят за факта, че има граници на естествената наука, които тя не може да превиши. Но възниква въпросът дали човешкият ум може лесно да се утеши само с признаването на подобни ограничения и дали той не се стреми от самото начало да пренебрегне желанията на човешкото сърце в това отношение, като нещо особено вредно.

Целта на това, което бих искал да ви характеризирам тази вечер като антропософско изследване, е да даде отговор на това. То се стреми да разпознае до каква степен това изискване на душата е някак оправдано. Много

хора днес виждат постиженията на науката, от една страна, а от друга страна чувстват, че науката не може да стигне до действителното духовно-душевно ниво. И толкова много от онези, които не искат да се спрат на признаването на границите на човешкото познание, се обръщат към един или друг вид мистицизъм, онзи мистичен начин на гледане на нещата, който се опитва да достигне до това, което се отнася до вечното в човешкото същество, като се потапя в собствения си вътрешен аз. И чрез такова мистично съзерцание много красиви неща са извадени от дълбините на човешката душа, от дълбините на живота, които иначе остават в подсъзнанието или несъзнаваното. Чрез подобно мистично съзерцание много хора са стигнали до вярването, че това, което е извадено от дълбините на душата, това, което присъства в човека, е пряко вкоренено в божествено-духовното съществуване, така че по този начин довежда божествено-духовното до откровение в разпознаването на самото човешко същество и по този начин допринася за изследването на вечния характер на човека и за връзката му с божественото. Така всеки, който повдига големите въпроси за човешкото съществуване днес, се озовава, бих казал, между две скали, които сякаш поставят непреодолими граници на познанието: от една страна, естествената наука, а от друга, мистицизмът. Колкото и мистицизмът да обещава, колкото и красив и величествен да е той, който извлича от човешката душа, повечето мистични опити не могат да издържат на истински научното и дисциплинирано познание. Защото всеки, който е свикнал да съди всички неща, включително и тези в себе си, чрез съвестните методи на естествената наука, скоро ще открие, че това, което мистикът често изважда от дълбините на душата си, въпреки това не е нищо друго освен това, което той може да е получил или придобил във външния свят под формата на идеи или чувства от някакъв далечен период в миналото - чувства, които след това, може би чрез красиво работещо въображение, са се превърнали в мощни образи, но които идеи и чувства, слизайки в дълбините на човешкото същество, са били променени от човешкия организъм, който за външно познание има такава тайна и смислена връзка с душата. И именно на дълбоко търсещия душата човек разкрива как това, което човек, по мистичен начин, е придобил и държи за вечно, не е нищо повече от модифициран, дори модифициран от самия човешки организъм, резултат от паметта.

И така, накрая, ако човек иска да се доближи до по-дълбоки преживявания, до великите въпроси на човешкото съществуване, трябва да признае: естествената наука не предлага възможност за проникване в тези въпроси. Тя затваря своите прозрения в една област, така че с нейните прозрения човек може да разпознае само външните аспекти на човешкото същество и не може да се доближи до човека с тях. Това е необходимото заключение, до което човек трябва да стигне. Особено сериозната и честно замислена естествена наука не се доближава до човека. А мистиката, както обикновено изглежда в началото, не идва отвътре в човека. Прониквайки в света, естествената наука не идва от света към човека; прониквайки в човека, мистиката не излиза в света от човека. Ако си позволим да бъдем дълбоко засегнати от това, което

душата получава от тези две перспективи, не можем да не се запитаме още веднъж: Не е ли възможно да отидем дори по-далеч от това, което мистиката дава, от една страна, и това, което познанието за природата дава, от друга? Сега, в лекцията, която имах привилегията да изнеса в Урания преди няколко дни, си позволих да посоча как антропософията, като духовно изследване, се стреми да разгледа отблизо това, което човек придобива в паметта. И така, в крайна сметка, паметта се оказва това, което може да бъде задълбочено. Днес, както и преди няколко дни, не искам да се задълбочавам в дълбоки философски или епистемологични дискусии, а да остана при популярното съзнание. Такива дискусии биха могли да се водят, но това, което се има предвид от обсъжданата тук гледна точка, ще бъде разбрано най-добре, ако се придържам към популярното.

Това, което живее в паметта ни, това, което прави личността ни завършена, така че да можем във всеки един момент да извикаме пред очите си преживяното, наистина се внася в човешката душа чрез впечатления от външния свят. Това са сетивни впечатления, които ние поглъщаме и обработваме с нашите представи, и които се променят в човека по непознат начин и след това се появяват отново; те се появяват сами или с усилие, когато човекът има нужда от тях, и се изваждат от човека от душата. И ако искаме да визуализираме това, което всъщност живее в паметта за човешката душа, не можем да стигнем до друг извод, освен да си кажем: То е като нещо, което се отразява от огледалото на душата, което лежи дълбоко и завинаги в нашето човешко същество, дори и след дълго време. Външният свят се отразява в душата ни, защото имаме памет, защото имаме способността да помним. И както казах, дори и да не съм в състояние веднага да обясня природата на това огледало на душата поради ограниченото време и обстоятелства, образът ще бъде достатъчен за нашето разбиране. Ние не стигаме до дъното на същността на душата си с паметта си. Точно както когато имаме огледало пред себе си, виждаме това, което е пред огледалото, така и паметта, в мистично предизвиканите образи, не ни предлага нищо друго освен отражението на външния свят. Ако човек иска да види какво е зад огледалото, тогава огледалото трябва или да бъде премахнато, или огледалото трябва да бъде разбито. В известен смисъл, ние трябва да пробием това вътрешно огледало, тази сила на паметта в нас, за да погледнем по-дълбоко в нашето същество. И ние пробиваме това огледало на душата, тоест, ние навлизаме още по-дълбоко в човешкото същество чрез това, което това огледало ни позволява да видим като мистика, когато вътрешно привеждаме в действие мисленето си, което иначе позволяваме да бъде стимулирано чрез експерименти, когато медитираме и се концентрираме върху определено мисловно съдържание, многократно укрепвайки душевните сили. Описах го подробно в лекцията си за Урания и го обсъдих в книгите си: как чрез специална мисловна дейност можем да слезем под нивото на паметта и да погледнем по-дълбоко в нашето същество. Може да се предположи, че тогава бихме видели каква е нашата физическа организация. Защото няма съмнение, че за обикновеното съзнание ние проникваме само до огледалото

на паметта в душата си и по този начин процесите на физическата организация променят образа отвън, който виждаме в огледалото на душата, в изкривен образ. Но ако създадем все по-активно мислене, с което живеем вътрешно, както с кръвта и дъха си, така че цялото ни същество да участва в това вътрешно живо мислене, ние проникваме по-дълбоко в човешката си природа, тогава ни се разкрива не физическо човешко същество, а духовно-душевно същество, което може да ни се разкрие само чрез това засилено мислене. Тогава ни се разкрива онова в човека, което е изцяло от духовно-душевна природа, което остава несъзнателно за съзнанието, но което по своята природа показва, че е присъствало преди човекът, чрез раждането, дори чрез зачеването, да влезе в земното си съществуване.

Че това може да е така, може да се разбере, когато разгледаме как паметта, чрез собственото си съдържание, ни показва, че не си имаме работа с представянето на настоящо събитие, а с минало. Същата сигурност относно характера на нашето преживяване имаме, когато се приближим до събитието, което ни характеризира, което ни води по-дълбоко от мистичното съзерцание. Тогава получаваме ментална картина на всичко, което е действително творческо в онази първа епоха от човешкия живот, в която се извършва такава прекрасна пластична дейност върху сетивната нервна система, върху мозъка и върху останалата част от човешката организация. Но чрез такова съзерцание ние следваме човешкото душевно-духовно същество отвъд раждането и смъртта; ние гледаме в един духовен свят, в който сме били като духовно-душевени човешки същества с нашето същество, преди да слезем в този земен свят и да се облечем с това, което нашите предци са ни дали, с физическо човешко тяло.

Със сигурност човек стига до този възглед не само чрез онази мъглява дарба на човека, която днес се нарича „ясновидство“. Дори ако използваме думата „ясновидство“ за това, за което току-що говорих, трябва да го наречем точно ясновидство. Защото този, който тръгва по пътя на духовното изследване като точен учен, активира мисленето по такъв начин, че това мислене изважда от човешкото същество не само образите в паметта, но и неща, които се намират под способността за запомняне, които са били творчески в човешкото същество, преди способността за запомняне да се е развила, преди човешкото същество да започне своето земно съществуване.

Това е едната страна на монетата, към която се обръща антропософското изследване, когато се сблъсква с двата характеризирани принципа. То се стреми да задълбочи духовното чрез точна обработка на мисълта и, от една страна, отива отвъд раждането до осъзнаването на вечната същност на човешкото същество. Но точно както човек трябва да разпознае как мистикът развива това, което той така красиво нарича свое съзерцание, което го води до илюзии, как човек трябва да разпознае това, ако иска да стигне до научно познание и да не спира до точките, където мистикът..., как човек трябва да се стреми към познание за пренаталното човешко същество в продължение на мистичното, а от друга страна, човек трябва да се опита да направи по-

нататъшна стъпка в духовното познание чрез задълбочаване на научните изследвания. А това произтича по следния начин.

Да, ние се сблъскваме с ограничения, особено когато честно прилагаме научни методи към света; ние се сблъскваме с ограничения, когато ги прилагаме към природните процеси по реален начин. Ние се сблъскваме с ограничения, които формулираме в концепцията за „материално съзнание“ и т.н. Но едно е да признаеш тези ограничения и да кажеш: „Човешкото същество не може да премине отвъд тези граници“ и да се наложи да се успокоиш или да започнеш да се бориш с цялата си човечност именно на тези граници, казвайки: „Може би тези граници произтичат от факта, че човек ограничава способностите си в себе си тук, за да усъвършенства естествената наука – но след това, ако човек продължи да се бори, използвайки пълните си човешки способности, за да се бори с тези идеи, които тогава ще придобият граници; може би тогава човек ще премине отвъд тези граници.“ Знам, че лесно може да се повдигне възражение; хората ще кажат: Да, толкова е добре, толкова е полезно, че науката е разбрала как да изключи човешкия елемент от научните методи, да се придържа към измерване, броене, резултатите от везните и т.н., с други думи, да отдели това, което е известно като методи на изследване, това, което е признато, от човешкото същество. Опасно е да се смесват хората отново.“ Ако направите това по начина, по който антропософското изследване иска, а именно, че първо застанете от гледна точка на науката, че сте напълно усвоили обективното откъсване на изследователските методи от човешкото същество и сте въвели лична борба в откъснатото, тогава се появява нещо друго. Тогава вие уважавате изискванията на естествената наука и едновременно с това въвеждате човешкия елемент в обективността на естествената наука. И тук трябва да се каже: ако сте се потопили в познанията на естествените науки от последните няколко века, особено на деветнадесети век, така че, така да се каже, сте се пропили напълно с духа на естествените науки и все още можете да се отдадете с цялата си личност именно на нещата, които науката описва, тогава дарът на човешката природа, който иначе изобщо не се разглежда като сила на познанието, се превръща в сила на познанието. Тази отдаденост на нещо, което се постига като нещо обективно, в крайна сметка се превръща и в обективен израз на човешката любов. Когато човек може да изрази този начин на мислене с пълно уважение към научния начин на мислене, след като е изследвал явленията на света от научна гледна точка, доколкото е възможно, когато събере достатъчно героизъм в изследването, за да се потопи в това, което е научно дадено, с такава отдаденост, с каквата иначе се потопи само когато развие любов към света, особено човешката любов, тогава самата любов се превръща в знание и тогава, с любовта, претърпяла метаморфоза, за да се превърне в силата на познанието, човек прониква зад това, което науката е способна да даде. Това е дело не на един ден, а на дълги епохи от човешкия живот, да се проникне до онези същности, които лежат отвъд границите на науката. Но това, което тогава се очертава, е следното: В момента, в който човек пробие тези граници, така да се каже, и погледне зад кулисите, издигнати от научното

познание, нещо в самото човешко същество става странно прозрачно, което преди това винаги е оставало непрозрачно: събуждаме се сутрин, прекарваме деня си с будно съзнание, извън силите на земните си чувства и душата си, заспиваме вечер. Това, което се случва с душата и духа във физическото и телесното, е отвъд човешкото съзнание. Това, което играе роля в човешкия живот, са объркани сънища без познавателна стойност. Така че можем да кажем: цялото развитие на човешкия живот се състои от това, което преживяваме, докато сме будни, и от това, което прекарваме, докато спим. И не обръщаме внимание на факта, че когато поглеждаме назад, винаги сглобяваме сутринта и вечерта и оставяме от съзнанието да изпадне това, до което не можем да достигнем с него, което се отдръпва от съзнанието, че изключваме периодите, през които сме проспивали. Сега възниква въпросът дали това, което сънят ни дава духовно и психически, не е също толкова важно, колкото това, което ни дава будността.

Разбира се, само будността може да се счита за нашия външен живот и колкото повече цивилизацията се е обърнала към просто наблюдение на външния живот, толкова повече тя разчита на наблюдение на будното състояние. Но за самия живот на човешкото същество – нещо, което дори здравомислещите философи вече са признали – това, което се случва в изобилната трета от живота на земята, през която спим, е не по-малко важно от това, което преживяваме, докато сме будни. Но това става ясно едва когато сме пробили границите, определящи нещата, чрез борбата с природата чрез крайните възприятия. Тогава се случва празното пространство на преживяването, през което иначе спим, което иначе не съдържа нищо за нас освен сънуването, това празно пространство на знанието да се изпълни със съдържание, да се научим да гледаме на това, което иначе се обгръща в тъмнината на съня. Точно както можем да погледнем назад към това, което се представя в будния живот като знанието, което ние, като физически-сетивни човешки същества, сме преживели със земята и нейните явления, така и сега знанието за духовно-душевната природа произтича от състоянието, в което човешкото същество се намира от заспиването до събуждането. Тъмнината между заспиването и събуждането се осветява, тази трета от живота ни става прозрачна за нас и това, което виждаме, е тогава нашето истинско „аз“, формата на мислене, чувство и воля. Виждаме това, което, без нашето съзнание да го знае, непрекъснато работи в нас, оформяйки нашето духовно и психологическо същество. Виждаме съдържанието като това, което е отделено от нас от портата на смъртта, когато напускаме физическото тяло. Когато сънят стане прозрачен за нас, ние се научаваме да разпознаваме истинската природа на човешкото безсмъртие. Когато погледнем отвъд мистичното, когато отидем по-далеч от обикновения мистицизъм, ние опознаваме пренаталната природа на човешкото същество, когато приемаме естествената наука сериозно, но когато започнем да се борим на границата, ние опознаваме какво безсмъртно съществуване носи човешкото същество в себе си. И така, за нас, човешкото същество се сглобява в своето развитие, като виждаме, така да се каже, как едно пренаталното човешко същество навлиза във

физическата човешка организация, бих казал дори, че се поглъща все повече и повече в тази физическа човешка организация, как физическата човешка организация става все по-могъща и по-могъща, как това, което е влязло в човешкото същество чрез раждането, във физическото човешко съществуване, все повече избледнява в по-нататъшното му развитие, как, така да се каже, човешкото същество от тази страна става все повече и повече физическо-телесно същество. Но в същата степен, в която това развитие продължава, в същата степен, в която духът и душата, които са ни вродени, се потапят във физическото тяло, така се появява това, което ни се явява, когато наблюдаваме сън, като бъдещото същество на човешкото същество. Като се насочваме все повече към края на нормалния човешки живот, виждаме как, от друга страна, духовно-душевното същество на духовното следсмъртно човешко съществуване се очертава в контраст с умиращия духовен човешки живот на пренаталното съществуване. Във всеки момент от земния живот виждаме известна част от това, което човешкото същество е донесло със себе си от вечните светове в земното съществуване, какво изковава, за да го пренесе през портата на смъртта в духовен свят; когнитивно ние напредваме към безсмъртието. Пътят, който ви описвам, за да стигнете до разбиране на човешкото същество, като отидете отвъд мистицизма и естествената наука, не е такъв, който може да бъде пренебрегнат, като небрежно го наречем „ясновидски“. Това е път, в който човек знае как всяка стъпка следва предишната, точно както математикът знае как едно математическо извеждане следва друго. Пътят, който успях да ви скицирам – с позоваване на споменатите книги – е пътят на антропософията, пътят, който води до неродената и безсмъртна природа на човешката душа по начин, който би могъл да бъде обяснен на строг математик, и който показва как човек не е нужно да се спира на света, за да проникне в човешкото същество, както не е нужно да се спира на човека в мистицизма, за да проникне в света, а как човек може да свърже познанието за света с познанието за човешкото същество. Ако достатъчно естествена наука и достатъчно мистика се следват по този начин, тогава ще се появи възможността бъдещата духовна цивилизация на човечеството да изпълни словото, което се обръща към човека с толкова мощно увещание, словото „познай себе си!“.

Такова знание, което току-що описах, обаче се различава от знанието, свързано с нервната система, което по същество е знание за главата. И позволете ми да направя лична забележка, която обаче е напълно фактическа. Като духовен изследовател, опитващ се да проникне в тази сфера, която наричам сферите, през които човек трябва да премине преди раждането и след смъртта, човек е наясно, че не може да се справи с мисленето, което иначе му служи в живота. Трябва да развие засилено мислене, което ангажира целия човек. Човек не става медиум чрез това, но цялото човешко същество трябва да бъде обзето от такова мислене. Такова мислене прониква в чувството, в емоцията и дори изисква човекът да му се предаде с цялото съдържание на волята си. В същото време мисленето за духовно съдържание е такова, че не може да бъде включено в паметта по обичайния начин, както

всеки друг. И тук бих искал да направя личен коментар: Виждате ли, когато един духовен изследовател изнася лекция като тази, която изнасям тук, той не може да я подготви по същия начин, както други научни лекции. В такъв случай той би се обърнал само към паметта. Но това, което се е получило чрез такова задълбочаване, не може да бъде асимилирано от паметта, то трябва да се преживява отново и отново във всеки един момент. То може да бъде сведено до онези области, където изразяваме знанието си в думи, но човек трябва да се стреми да го прави с цялото си същество. И затова имам дълбоко преживяване, че мога да включа в човешки език само това, което успявам да изследвам в духовния свят. И като го включа в човешки език, то се вражда и в паметта; успявам само когато рисувам или запиша няколко реда, така че да участват не само главата, но и всички останали органи. Трябва да почувствате нуждата да вземете едното или другото, за да ви помогне, защото не можете да го управлявате, то се колебае, когато искате да го схванете с главата си. Важното е, че изразявам мисълта с редове и по този начин я фиксирам. Така че можете да намерите цели камиони със стари мои тетрадки, които никога повече не поглеждам. Те не са там и за това, а за да може това, което съм извлякъл с усилие от ума си, да бъде развито до степен, в която може да бъде облечено в думи и по този начин да бъде доведено до паметта. След като е написано, човек е участвал в духовното производство с нещо друго в организма си, а не само с главата, с мислите, тогава е способен да се държи за това, което иска да избяга. Останалата част от човешката организация първоначално е неангажирана, несъзнателно по-спяща от психическите процеси, и когато включим нещо във волята си, ние използваме онези органи, които са в състояние, което описваме като спящо, когато сме будни. Всъщност сме будни само в мислите и въображението си, заради начина, по който нашите ментални образи проникват в организма ни като волево решение, да се превърне в движение на ръката или пръстите, остава напълно обгърнато от тъмнина в обикновеното съзнание. Само духовният изследовател ще разпознае какво се случва между процеса в мозъка и движението. И така духовното знание, което не е обикновено знание за главата, е поверено на цялата човешка организация. Чрез придобиване на знание за човешкото същество отвътре на цялото човешко същество, човек е в състояние да приложи това знание за човешкото същество, което може да приеме пренаталното и следсмъртното като осезаема реалност, към практическия живот по съвсем различен начин, отколкото би могъл без това истинско знание за човешкото същество.

Сега онези, които са основани на антропософските изследвания, се осмеляват, бих казал, по стечение на обстоятелствата, което се простира и до другите области на човешкото образование, педагогиката и дидактиката, да въведат човешкото образование в практическия живот. Онези, които попиват познанията за човека, произтичащи от такива изследвания, каквито споменах, придобиват по-изтънчен инстинкт, одухотворен инстинкт, за всичко, което се развива в човека през различните възрасти от раждането до смъртта. Тогава трябва само да имаме смелостта да погледнем на човешкото развитие,

познанията за което се нуждаем, на по-високо ниво, по същия начин, както иначе гледаме на всичко, което се намира в научния свят, със строги научни методи.

Например, възниква следното: Ние винаги мислим за това какво всъщност може да бъде въздействието на душата и духа върху физическото тяло на човешкото същество. Но не смятаме, че не трябва да прилагаме методите на спекулацията към такива въпроси, а трябва да прилагаме и методите на наблюдението. Когато истинското наблюдение на човешките същества се развива хуманно, тогава виждаме – говоря от популярна гледна точка – как в първата възраст на детето, от раждането до смяната на зъбите, по чудесен начин най-значимите способности на човешкото същество изплуват от неопределените дълбини на неговото същество. Виждаме как се развива динамиката, чрез която човешкото същество, като изправено същество, се поставя в света в равновесие, как речта и мисълта изплуват от дълбините на душата и се реализират физически. Но това, което виждаме, кулминира органично в смяната на зъбите. Това има особеността да бъде уникално събитие в човешкия живот. Това, което се случва по време на смяната на зъбите, не се повтаря. В известен смисъл се прави заключение със сбор от сили в човешката организация. Само някой, който не познава тази човешка организация, може да повярва, че смяната на зъбите е сама по себе си. Не, тя не е сама по себе си, тя е външно възприемаем израз на това, което се случва в целия човешки организъм. Човешкото същество преминава през нещо, през което вече няма да преминава в по-късен етап от живота си, иначе винаги би сменяло зъбите си в периодична последователност. Но тези, които наблюдават човешкото същество, са наясно с тази значителна трансформация на духовната и психологическата му природа. Но тази промяна, която се случва през тази епоха от живота на човешкото същество, не се наблюдава. Ако трябваше да представя това, което преподавателите и дидактиците трябва да знаят, какво е в основата на човешкото познание, за което искам да говоря тук, това би надхвърлило обхвата на лекция и затова просто ще го скицирам.

Вземете например паметта. При повърхностно разглеждане казваме, че паметта се държи по определен начин до смяната на зъбите, след което се променя донякъде. Но това е нещо различно - паметта преди смяната на зъбите и паметта след смяната на зъбите. Днес, поради научното ни отношение, нямаме правилния талант за наблюдение за такива интимни изрази на човешката природа. За правилно наблюдение може да се види, че прекрасната памет преди смяната на зъбите не е нищо повече от завършване на навиците, изразени отвътре. От силите на навика паметта се изгражда, докато зъбите се сменят. Ако това е памет, която може да се сравни с навик, тогава може да се каже, че за паметта един образ следва друг.

Накратко, това, което наричаме памет, претърпява метаморфоза, когато децата сменят зъбите си около седемгодишна възраст. То претърпява метаморфоза от по-физическо-телесно преживяване към духовно-душевно преживяване. След като човек започне с такова наблюдение, възникват по-

нататъшни, които са изключително характерни за по-нататъшното развитие на човешкото същество. Например, когато човек е придобил инстинкта за наблюдение, когато е усвоил знанията за духовното изследване, той вижда, че детето, до смяната на зъбите, е подражателно същество. Разбира се, не бива да се приемат грубо такива неща, но детето в първия период от живота е, така да се каже, един-единствен голям сетивен орган. Можем да сравним целия живот на детето в първия период с един-единствен сетивен орган, можем да го сравним с вътрешната организация на окото. Точно както окото възприема външния свят и чрез прилагане на воля изгражда образа на това, което се отпечатва върху очния орган чрез посредничеството на органичното вътре, така и детето непрекъснато се стреми да възпроизведе това, което присъства в неговата среда, чрез подражание, което произлиза от вътрешното му същество. Детето е изцяло сетивен орган, изцяло активен сетивен орган. Тъй като цялото същество на детето функционира като сетивен орган, то не само имитира и вътрешно преживява, в едно сънливо състояние, съвсем несъзнателно, какво е външно движение, жест, какво е речев звук, какво се мисли в речевия звук, но винаги възниква - и това е особеното - от тази отправна точка: имитативното дете наблюдава моралното значение на жестовете на бащата и майката. Моралното значение на изражението на лицето, например, намира своя еквивалент в детското усещане за него; то се вкоренява в детето, във физическата му организация. Детето се организира чак до клетъчно ниво, като съпричаства към случващото се в неговата среда. Само когато разгледаме последиците от това, ще можем да различим това, което е наследено, от това, което е придобито по този начин през първата детска епоха чрез имитация от средата. Тогава ще видим прекрасното взаимодействие между средата и детето и истинската, за трезвомислещия наблюдател мистична, концепция за науката за наследствеността ще може да бъде поставена на съвсем различна основа. Но това показва и особената природа, която човешкото същество носи със себе си, тъй като то навлиза в земното съществуване като духовно-душевно същества с етерно тяло, нещо, което е непознато за днешния начин на мислене. Това, което характеризира детето, е телесно-религиозно същество. Всъщност детето е отдадено с тялото си на физическия външен свят и неговото морално съдържание, точно както ние можем да бъдем отдадени в религиозно настроение на нещо, което ни се разкрива като божествено. То е в телесно-религиозно настроение; тъй като това настроение е чисто телесно-религиозно, то не...разбира се, имат настроение на благочестие и подобни състояния, които по-късно се превръщат в умствена религиозност. Но ако проследим развитието на човешкото същество, виждаме как това, което остава в тялото до смяната на зъбите, след това се появява по различен начин, как това, което е изцяло съдържащо се в телесно-физическото в първата епоха, се превръща в импулси на чувство и воля. И когато изпращаме децата си в начално училище, трябва да осъзнаем, че вътрешният живот на детето претърпява метаморфоза. След последната спомената точка, която е смяната на зъбите, това, което е било физически опит, е частично изоставено във физическото развитие и се появява в

различна форма като душа и чувство. Това, което е било първо в силите на растежа, в пластичните формиращи сили, това, което е работило в тялото като духовна душа по време на смяната на зъбите, част от това се отделя и се трансформира в свободната душевно-духовна след смяната на зъбите. И това, което наричаме растеж, това, което е работило в тялото, постепенно се трансформира в духовна душа. Ако обърнем внимание на това и сме екипирани с това знание, тогава ние, като учители и възпитатели, се изправяме пред детето, за да бъде образовано с цялото си отношение и всичките си знания по правилния начин. Тогава знаем, че в това физическо, телесно, чувствено същество, което е в религиозно настроение на преданост към своята среда, докато то расте в телесно-религиозно същество, се намира духовно-душевното същество, което е било там в предземното съществуване. Нека се поставим на мястото на възпитател, който се изправя пред детето по този начин. Той ще осъзнава своята отговорност, ще знае, че духовните светове са го изпратили да води същество, което трябва да отгатне и разгадае чрез физическите му проявления. Той ще застане пред съществото по такъв начин, че да се посвети на това да помогне на всичко, което детето е донесло със себе си от духовния и душевния свят, наистина да се прояви. И с благоговение към своето призвание, възпитателят ще застане пред детето, виждайки с всеки месец, с всяка година, че всичко, което то е донесло със себе си от духовния и душевния свят, се трансформира във физическото и телесното. И той ще наблюдава начина, по който може да въздейства на детето, и то ще може да възприеме това, което е било телесно-физическо преди трансформацията, в първата епоха до смяната на зъбите; във втората епоха, от смяната на зъбите до половата зрялост, то се трансформира като преход в душата и едва с половата зрялост се трансформира в духовното. Тогава човешкото същество ни се представя по такъв начин, че това, което е било преживяно в неговата организация през първите години от детството, сега се изразява в неговото духовно разбиране на света: телесно-религиозното става духовно-религиозно. Сега можем да видим връзката между това, което е физическо, и това, което става душа и дух. Сега вече не спекулираме за физическото и телесното, за духа и душата; сега виждаме как, в различните епохи от живота в човешкото развитие, духовното и душевното се разкрива директно. Сега ние получаваме разбиране за човешкото същество, основано на взаимодействието между тялото и душата, на базата на наблюдение на човешките същества, което се превръща в основа за правилно човешко образование.

По волята на съдбата се появи възможността да се приложат резултатите от подобно наблюдение по практичен, дидактичен и педагогически начин в годините, когато човек е в състояние да ръководи съдбата на детето. В Щутгарт г-н Емил Молт основава Валдорфското училище като безплатно начално училище, към което по-късно са добавени и долните класове на средното училище. Ръководството беше поверено на мен. Сега можех да прилагам методите, произтичащи от описаното по-горе човешко познание.

Целта е първоначално да се остави настрана това, което иначе се нарича „цел на обучението“, и да се разчете това от самото човешко развитие.

Това, което описах, е само груба скица, но може да се наблюдава ден след ден в нова форма у детето чрез педагогическия инстинкт, който възниква от работата с него. Чрез това човек може да види как се развива животът на детето; може да види какво диктува какво вие, като възпитател, трябва да давате на детето всяка седмица, всеки месец и че оставяте вътрешното същество на човека да диктува какво вие, като възпитател, трябва да давате на детето. Например, когато за първи път изпратите детето си в начално училище, е съвсем естествено то да има отвращение към ученето на четене и писане. И това е разбираемо. Помислете, че тези странни знаци, които наричаме букви и с които четем и пишем, които са нещо напълно чуждо на човешкото същество, са се появили от оригиналните знаци в дълго културно развитие. Оригиналният писмо е възникнало от образите и знаците на това, което е представлявало; то е било дори по-близко по израз до това, което е означавало; все още е било подобно на това, което човек е възприемал директно. Детето, което идва на училище и трябва да научи производните знаци, не чувства никаква близост със знаците, които са чужди на неговото възприятие. Това разбиране се пробужда едва с полова зрялост и е доста различно от това между шестата и осмата година и между четиринадесетата, петнадесетата, шестнадесетата година от живота. Детето, тъй като е там само емоционално, разчита на изобразителното, което му се представя по същия начин като сетивното възприятие и сетивното зрение. Ако осъзнаем това, тогава ще въведем правилните образователни импулси за тази възраст; но след това трябва да преминем към онези неща, които сме въвели в нашето училище в Щутгарт. Целта е да доведем детето до етап, в който може да рисува чрез рисуване и да рисува чрез рисуване. Те не трябва да бъдат ангажирани само с главата и очите си, а с цялото си същество. Удивително е какво се появява по отношение на изобразителното качество, когато децата рисуват и рисуват. Ако това е правилно насочено, е възможно да се развият буквите, писането и четенето от това, което е близо до децата. Учим се да четем, след като се научим да пишем, защото четенето включва само главата, докато писането включва целия човек.

Това е пример за това как се опитваме да постигнем чрез практическа педагогика и дидактика това, което би трябвало да постигне човешкото образование, основано на познания за човека. Човекът, който разглежда как е предразположен човекът по отношение на религиозния си живот, ще намери и възможност да внесе морално-религиозните импулси. По този начин се разкрива следното: Забележително е как децата между девет и десетгодишна възраст, през първата третина на втория етап от живота, преминават през нещо подобно в този етап от живота. Всичко това се случва несъзнателно. Виждаме как детето, след като е сменило зъбите си, прави прехода от това да бъде имитиращо същество към такова, което, в отговор на авторитета на възпитателя и учителя, придобива всичко. Ще повярвате на човека, написал „Философията на свободата“ преди тридесет години, когато казва, че не се

обръща към вас като защитник на авторитета, а именно когато сте разбрали от тази „Философия на свободата“ какво означава свободата, тогава можете да оцените и това, че именно поради закономерността на човешкото същество детето, от смяната на зъбите до момента на половата зрялост, е същество, което напълно имитира това, което вижда в своя учител или възпитател. Виждаме, че детето не само иска да се моделира по учителя или възпитателя чрез езика, в съответствие със собствените си вътрешни закони, но и че иска да се моделира по целия човешки живот. Когато детето се е потопило в това необходимо, самоочевидно чувство за авторитет, виждаме как то преживява един вид криза между девет и десетгодишна възраст. Всичко се случва емоционално и интуитивно, детето не мисли за това, но се обръща към учителя и иска нещо специално. И ако искаме да го изразим с думи, детето си мисли: Досега красивото беше красиво, защото учителят и възпитателят го смятаха за красиво, досега истинското беше истинско, защото учителят и възпитателят го смятаха за истинско. Но от този момент нататък детето чувства: Кой оправдава този авторитет пред целия свят, откъде е взело истинското и красивото като истинско и красиво? Детето преживява криза, то не знае нищо от това, което формулирах тук, само усеща нещо. И ние, като учители и възпитатели, трябва да наблюдаваме този момент, за да може правилната дума да бъде казана от възпитателя към детето, отново и отново, ако е необходимо. Защото е въпрос на това, че нашите действия в този момент на криза определят целия по-късен живот, дали е изпълнен с жизнерадост и сигурност, или е отчужден и вътрешно парализиран. Един образователен метод от този вид ни показва, че ние, като възпитатели, трябва да правим това, което е полезно за живота като цяло. Ако се впуснем в такова изучаване на живота, ще видим как нещо, което е правилно въведено в детето в ранна възраст, се осъществи едва в по-късна възраст. Ще ви дам пример тук. Познаваме хора, които, когато пораснат, може би когато са много стари и влязат в някакво общество, не е нужно да казват много, те са нещо, което носи спокойствие, мир, нещо, което благославя обществото. Това са хора, които често само чрез нюанса на думите си, чрез начина, по който говорят, могат да имат великолепно въздействие върху ближния си, с морални импулси, раздавайки благодат. Ако не се задоволяваме с наблюдението на живота в по-кратки периоди и ако положим усилия и сме способни да наблюдаваме целия човешки живот, тогава знаем, че такива хора, които носят такива благословии, са имали щастието като деца да гледат с обожание към други хора или към нещо, което им е било показано. От това почитане между десет и четиринадесетгодишна възраст се развива онова, което ни прави благодетели в по-късен етап от живота, което, образно казано, искам да кажа: Никоя ръка не може да се вдигне за благословия в по-късен етап от живота, ако не се е научила да се сгъва в молитва в детството. Това е само един образен начин да се покаже как истинското познание за човека носи на детето такива неща, че чувството за морално добро и антипатията към злото растат и живеят, че растат заедно с растежа на самото човешко тяло. Човек има чувството, че ако придаде на детето ясни контури на дефинициите, би било

все едно да оковаме детския организъм. Трябва да дадем на детето понятия и импулси, които могат да растат като организма, които могат да растат духовно и душевно, които духовно носят в себе си вътрешната възможност да става все по-богато и по-богато, за да може по-късно човек да погледне назад с радост в спомена си, че детският живот е покълнал в остарялото човешко тяло. Бих искал да ви покажа с няколко снимки как едно истинско познание за човека, придобито по начина, който описах в началото на лекцията си, може да се приложи към образованието и развитието на детето. Ще видите в Щутгартското училище как то ще трябва да ви докаже това, което ви описах тук, как то предоставя, така да се каже, практическото доказателство за съществуването на живота до известна степен, дори ако искаме да бъдем скромни относно резултатите.

Сега би могло да се възрази, че само онези, които са преживели това, което ги квалифицира да погледнат в духовния свят, могат да имат интерес към подобно познание за човека. Но не е така. Въпреки че всеки, който е преминал по пътя на познанието, както е описано например в книгата „Как да познаем висшите светове“, може сам да провери какво казва духовното изследване, това дори не е необходимо за преценка, точно както всеки, който самият не е художник, може да прецени красотата на една картина. Въпреки че само изследователят може да опише духовния свят, онези, които са запазили здравословно чувство за преценка, със сигурност могат да видят истината или неистината на това, което се изследва от духовния свят. Следователно, онези, които изповядват това духовно изследване, не бива да бъдат представяни като секта или като слепи.

Антропософията не иска да бъде секта; тя иска да бъде продължение на научните изследвания, които са се развивали през вековете до своята кулминация през деветнадесети век, и ние все още сме в процес на тяхното развитие днес. Само следвайки тези насоки, тя може да се превърне в истинско познание за човека и по този начин в основа за образование, което е подходящо за човечеството и е в съответствие с човешкото достойнство. Защото не само чрез познанието за света можем да се справим в живота, тъй като нито науката, нито мистицизмът могат да доведат човека до пълно познание за собствената му човечност. Защото е като дишането: трябва да има взаимодействие, един вид вдишване и издишване, между познанието за света и познанието за човека. Но само такова знание може да бъде основа за образование, което преследва духовните и душевните аспекти на човека, докато те не се трансформират във физическите и телесните аспекти. То е основата за онзи аспект от състоянието на човешката култура, който трябва да се трансформира. Защото всеки, който погледне днешния живот, ще може да си каже: Това състояние не може да се трансформира чрез външна трансформация, не може да се постигне само с него, това, което желаем за продължаването на нашата цивилизация, която е застрашена, а само с това, което идва от духа, и само онези човешки дела и действия, които са родени от духа, ще се впишат в социалния прогрес.

Нека обобща накратко: духовното познание дава на човека, потопен в духа, идеите, които могат да изпълнят цялото му същество, които могат да доведат до изпълнени с дух дела, до изпълнени с дух действия и до изпълнено с дух социално, до духовно човешко съвместно съществуване, пропито с любов. И това е, от което най-спешно ще се нуждаем в близко бъдеще.

Как да разберем нещата за свръхестественния свят

Всеки, който днес се стреми отвътре да придобие познание за свръхсетивния свят, обикновено се позовава на методите и резултатите, идващи от древни времена. Ако човек се вгледа по-внимателно в това, за което се говори, се натъква на така наречените мистерии в развитието на човечеството. Това са били места, където, от една страна, се е култивирал религиозен и култов живот - духовното е протичало през религиозното и култовото - и, от друга страна, се е култивирало това, което наричаме научно познание. Духовното се е вливало в тази друга форма на човешко възприятие. И трети аспект е бил художественият, който се е изразявал в мистериите. От една страна, това, което е протичало през религията, култа и науката, се е разкривало на сетивата, на пряко възприемаемия поглед върху живота. А от друга страна, това, което е протичало през изкуството, се е разкривало. По принцип човечеството, което се стреми към свръхсетивното, все още живее днес от това, което традицията е запазила от древни времена.

В днешната лекция не искам да говоря за тези стари традиции, нито за старите мистерии; но бих искал да говоря за възможността за нов мистериозен живот, за възможността за нов път към свръхсетивните светове, който по своето значение и концепция може да бъде по-голям от това, което днес се изисква като научно познание от огромния прогрес на научното мислене в съвременната епоха.

Когато се вгледаме в собственото си вътрешно същество, откриваме в него следните дейности: мислене, чувстване и воля. От тези душевни дейности само нашето мислене е независимо от нашата физичност, стига това мислене да е здравословно. Човекът, който е способен напълно да се отдаде на характера на мисленето с душата си, знае, че може да има само независими,

логически закони, защото здравословното мислене в естественото човешко същество е независимо от физическото. Едва когато човек започне да мисли патологично, когато нещо болезнено навлезе в мисленето му, той става зависим от физическото. Но какво означава това? Не означава нищо друго освен това: докато мисленето е здравословно, то остава извън физическото; то се потапя в тялото само когато се разболее, навлиза в подсъзнанието само когато се разболее.

Това не е така с нашите чувства, нито с нашата воля. В напълно нормалното си състояние, чувството ни се потапя във физичността и едва ли го осъзнаваме като нещо подобно на сън. То пребивава изцяло във физичността. Същото е и с нашата воля. В обикновения си живот ние не осъзнаваме действителния процес на воля, защото той е дълбоко потопен във физичността.

Ако сега искаме да постигнем по-висше знание, тогава трябва да развием способности като човешки същества, които са също толкова независими от тази физичност, колкото е обикновеното ни мислене, но които са способни да възприемат по-висши светове от това обикновено мислене, което в сегашното състояние на човечеството е способно само да възприема и анализира физическо-сензорната среда.

В древните мистерии това освобождаване на духовни способности от физическата организация е било предизвикано от външни процеси. Нека си дадем сметка например какъв ефект има върху душата ни един звук, един тон, който се движи бързо, звук, който ни стряска. Това бързо впечатление не ни позволява да потопим емоционално случващото се в душата ни във физическото. И ако изпитваме шок, страх и ужас в бърза последователност, ние сме способни да задържим душевните качества извън физическото.

Самите методични събития на древните мистерии се състоят в освобождаването на душата от физическото по този начин. Плашещи, драматични процеси, които водят душевния живот до връх и след това го оставят да падне, са били предназначени да позволят на хората да преживеят душевния живот като нещо, което остава извън физическото, а не е потопено във физическото. Когато човек се свести след такива процеси, му е било ясно: по време на такива преживявания той е получил прозрение за свят, в който иначе не би видял. И той е нарекъл този свят „свръхсетивния“. Такива външни практики, които в по-голямата си част са приели култова форма в старите мистерии, вече не са подходящи за съвременното човечество. Те също така предполагат, че онези, които са били водени до висше знание, се изолират. Мистерии са били строго обособени места, стриктно управлявани от жречески мъдреци, които са могли да организират външното изпълнение по такъв начин, че човек наистина да развие навика да държи душата си независима от тялото и с тази независима душа да навлиза в духовния свят, като преминава през процеса в продължение на години.

Съвременният човек не би имал доверие на хора, които трябва да търсят пътя към духовния свят по този начин. Защото тези методи изискват строго отделяне на духовния търсач от света, а в древността е било така, че човек е

имал доверие в духовния човек само когато той се е отделял от останалата част от човечеството. Днес човек може да има доверие в човека на знанието само ако е напълно ангажиран в живота, ако нищо не му е чуждо от пълния, пряк човешки живот. Следователно, настоящето и близкото бъдеще ще изискват методи за пътя към духовния свят, които са по-вътрешно-душевно, така че, следвайки тези методи, човекът да е независим от външни дейности и влияния. Бих искал да ви говоря за методи за пътя към духовния свят, които действат тихо в душата, но които водят също толкова сигурно до познание за духовния свят, т.е. до посвещение, както по-старите методи на мистериите са водили до това посвещение.

В книгата си „Как да познаваме висшите светове“, която е преведена на френски като „Посвещение“, обсъждам съвременните методи за посвещение. Тази вечер бих искал да говоря по принцип за това какво представляват тези съвременни методи за посвещение.

Началото на пътя към познанието на духовните светове трябва да се постави чрез специална вътрешна душевна терапия на нашия свят на мисли, на нашите мисловни сили. В обикновения си живот ние се посвеждаме на външния свят или на мислите, които произтичат от нашето вътрешно същество. И колкото и да развиваме относителна активност в това обикновено съзнание, в мисленето си като цяло ние все още сме пасивни, отдадени на сетивния или вътрешния душевен свят. Всъщност, съвременният човек дори отдава голямо значение на това да остане в тази пасивност на мисленето, защото се страхува, че в момента, в който формира мислите си от себе си, ще влезе в нереалното, в царството на фантазията. Цялото това отношение към мисленето трябва да се промени, ако човек иска да влезе в свръхсетивния свят. Той трябва да активира мисленето си. Нарекох това активиране на мисленето „медитация“ по един стар обичай. Състои се в това, че не се отдаваме на мисленето си, на нищо обективно, а по-скоро, от вътрешната сила на душевния си живот, поставяме в центъра на съзнанието си ясно мисловно съдържание от възможно най-прост вид и за определен период от време, с изключване на всякакво друго внимание, съсредоточаваме цялото душевно внимание върху това единствено душевно съдържание.

Когато почиваме активно с цялата си душа върху душевно съдържание, с душевните сили се случва нещо, което иначе се случва с физическите сили, когато например използваме мускул многократно в хода на работата си. Мускулът става по-силен. По същия начин душевните сили се укрепват и ободряват вътрешно, когато дейността на душата е многократно насочена към едно съдържание. Това съдържание трябва да бъде ясно и прозрачно, защото не трябва да съдържа нищо, което може да произлиза от несъзнаваното. Трябва да се осланяме изцяло на това душевно съдържание с цялото обмисляне, на което сме способни. Ако вземем нещо сложно, нещо, което може да е било извлечено от паметта като спомени, нещо, което е свързано интелектуално или емоционално с тези стари душевни съдържания, това не трябва да бъде. Затова най-добре правим, ако позволим на такова душевно съдържание да се доближи до нас, например като вземем напълно непозната

книга, която със сигурност никога не сме чели преди, отворим я някъде, прочетем изречение, което иначе изобщо не ни интересува, чието съдържание иначе не ни интересува. Поставяме това изречение в центъра на нашето съзнание и се осланяме на него. Ние концентрираме целия си душевен живот върху такова съдържание за дълго време. Още по-добре е, ако можем да придобием увереността да отидем при някой, който наистина има познания по тези въпроси, и той да ни даде душевно съдържание от характерния вид. Тогава, ако той вече е духовен изследовател, той ще има практика просто да ни казва, само от погледа ни, какъв вид духовно съдържание е най-подходящо за нашата медитация. Ако вземем такова съдържание, което е напълно присъстващо в нашето съзнание и лесно за разбиране, концентрираме се върху него и останем в тази концентрация по напълно медитативен начин, нашето мислене постепенно ще се трансформира напълно. Цялата абстрактност в нашето мислене изчезва, всяка студенина изчезва. Мисленето става изцяло картинно; ние придобиваме способността да мислим в наситени образи, които стават все по-наситени и цветни. Образи, които постепенно наподобяват живи образи от сънища, но имат съвсем различен душевен характер, навлизат в нашето съзнание. Преживяваме нещо, което никога преди не сме преживявали в това съзнание. Преживяваме възможността да мислим толкова спокойно, колкото може да мисли само най-спокойният логик или математик, но не абстрактно, не мислейки природни закони, а мислейки в образи, за които първоначално не знаем откъде идват.

Тази първа стъпка в разпознаването на свръхсетивното може да се нарече имагинативно познание. Трябва да развием тези способности, ако искаме да навлезем в първата сфера на свръхсетивния свят. Ако подобни упражнения продължават достатъчно дълго - за някои хора, в зависимост от тяхната индивидуалност, те отнемат години, за други месеци - тогава човек най-накрая развива, в известен смисъл напълно, способността да мисли в образи, по същия начин, по който човек може да мисли абстрактно в обикновеното съзнание; не сънува в образи, а е способен да мисли в тях. Но след това, когато човек е напреднал достатъчно с такова образно мислене, тогава той знае чрез прякото осъзнаване: това образно мислене не се спуска във физическото, то е свободно и независимо от физическото. Сега човек се чувства в това самостоятелно образно мислене, живее изцяло в него, сега живее в това самостоятелно образно мислене, както иначе живее във физическото си тяло. Точно както човек се чувства във физическото си тяло с общите си телесни усещания, с всичко, което чувства, преливащо от това тяло в душата, може би под формата на болка или общо благополучие, накратко, точно както човек се чувства във физическото си тяло, сега се чувства във второ, във второ човешко същество. Човек е отделил този втори човек от това физическо тяло и тогава може да каже от вътрешен опит, от директния живот: Аз преживявам себе си като човешко същество не само във физическото тяло, аз преживявам себе си като човешко същество в етерно тяло, в тяло с по-фина субстанция. Сега човек знае от опит, че в първото се съдържа второ лице. Точно както човек може да възприема чрез физическите инструменти на

физическото тяло във физическия свят, чрез окото цветовете, чрез ушите звуците, така и сега човек може - когато се чувства в етерното тяло и познава себе си като второ лице чрез това етерно тяло, което е организирано по същия начин като физическото тяло - да възприема нов свят, който остава непроницаем за физическото тяло.

Първият нов свят, който човек възприема, е светът на последния му собствен живот на земята. В една могъща картина, величествено изправена, всичко, което е било в последователност във времето – едновременно като в панорама – нашият живот на земята стои пред нас от настоящия момент, в който живеем, гледайки назад към нашето раждане. Точно както нещата обикновено стоят едно до друго в пространството, така и в тази ретроспекция преживяванията, през които преминахме например през осмата година от живота, стоят едновременно с тези, през които преминахме през двадесетата и петдесетата година от живота. Времето става като пространство. И това, което преживяваме там в ярки образи във величествена панорама на живота, се научаваме да различаваме добре от обикновения спомен. Обикновеният спомен, който изваждаме най-вече в отделни мисли, идеи, образи от нашата човешка природа, е слаб и блед. Това, което виждаме в този обзор, е пълно със съдържание, силно оцветено, ако мога да използвам израза. Но всичко ни се струва и така, както ни се струват външните неща. Сега знаем, в обзора на един момент, който обаче донякъде се разширява, как изглежда нашият живот пред погледа на душата. И там ни показва, че във всеки момент от нашето земно съществуване, от нашето раждане, или по-скоро от нашето зачеване, в нас е бушувал и се е вплитал духовно-душевен елемент. Тази духовно-душевна субстанция се кондензира в силата на растежа, силата на храненето, във всичко, което бушува и се вплита във физическото ни тяло, но в крайна сметка това е духовна субстанция, която виждаме, когато се изкачим до първата стъпка на свръхсетивното познание. Но едновременно с това се учим да разпознаваме, освен собственото си етерно тяло, етерния свят, който е около нас и към който принадлежи нашето етерно тяло; учим се да разпознаваме колко различно се отнасяме към този етерен свят - който е там като физическия свят - отколкото към физическия свят. Във физическия свят нещото е там, аз съм там. Говоря за физическите неща като за нещо, което е строго отделено от мен; посочвам го. С етерния свят съм свързан чрез етерното си тяло по същия начин, както крайник на моя организъм е свързан с целия организъм. И точно както крайник, моят пръст, се отделя от моя организъм, така и етерното тяло се отделя от етерната вселена, но все още е крайник в нея. Ние сме много по-едно със света, който стои зад физическия свят, отколкото физическото тяло е едно с физическия свят. Това е първата стъпка в свръхсетивния свят и това е и първият свръхсетивен свят, до който достигахме по пътя към свръхсетивното познание. Нивото на свръхсетивното познание, което описах досега, не отива по-далеч от прозрение за тази същност на човешката природа, която от раждането до смъртта се развива и променя като единство, но остава постоянна през целия ни живот на земята, докато отделните вещества, които поглъщаме, се абсорбират от нас и след

това се изхвърлят от нас, така че ние, като физически човешки същества, непрекъснато се обновяваме, дори по време на живота си на земята. Това, което е етерното тяло, остава като единство от раждането до смъртта. Но ако искаме да отидем отвъд тази първа свръхсетивна сфера, тогава в душата трябва да се развие второ ниво на познание. Това може да се постигне чрез активиране на нашето мислене, което трябваше да направим, за да схванем и овладеем себе си в етерното си тяло, за да можем да схванем и овладеем себе си в етерното си тяло, а след това, за второто ниво на познание, отново трябва да премахнем от съзнанието си всичко, което придобиваме по този начин чрез активирано мислене. След като здраво сме внесли едно съдържание в душата си, като сме се концентрирали с всички сили, сега трябва отново да го изоставим. Знаете в какво състояние изпада човек, когато трябва да премахне обичайното съдържание на душата си, света, който му дават сетивата: той заспива. Постепенно потъва в парализа на душата. Това не трябва да се случва и не се случва. Трудно е да се премахне от душата съдържанието, което сме внесли в съзнанието с всички сили. По-трудно е да се премахне това съдържание, отколкото съдържанието на обикновеното съзнание. Но ако успеем да го премахнем, значи се е случило нещо, което иначе никога не е там. В човешкия душевен живот е настъпила пълна празнота на съзнанието. Чрез това, през което човекът е преминал в мощното преживяване на собственото си етерно тяло, той става способен да се абстрахира, да се откъсне от целия сетивен свят и от всяко обикновено мислене. Той живее в по-висша област. Ако сега премахне тази по-висша област, собствената си житейска картина, тогава съзнанието му се изпразва и ние се намираме в онова състояние, което е значимо за всяко висше познание: ние сме в състояние на чиста будност, без тази будност да има някакво душевно съдържание. Насочваме едно засилено, укрепено съзнание навън в празнотата на света. Не заспиваме, докато изпълняваме тази задача, а оставаме будни, но за миг сме изправени само пред нищото. Това не трае дълго. Когато сме поддържали чиста будност в нашето съзнание, истинско празно съзнание, тогава в нас прониква духовен свят, който не е нашето етерно тяло, не това, което е свързано с него, а който сега е духовен свят, който първоначално е много далечен. Истинският духовен свят прониква в чистата будност и празното съзнание, но това празно съзнание и будност трябва да се придобият чрез дълги душевни упражнения, които бих могъл да опиша само принципно. Защото това потискане на всяко съдържание не успява от първия опит. Трябва да се практикува отново и отново. Отново, за някои са необходими години, за други, ако са предразположени към това, в зависимост от съдбата им, са необходими месеци, за да постигнат това, че могат да поддържат съзнанието си празно, без да го приспиват, така че духовният свят да може да ги проникне.

Разбира се, може да се каже, че когато човек навлезе в духовния свят, това може да е просто внушение, самовнушение. Как може човек да различи внушението от това, което духовният изследовател, посветеният, нарича истински духовен свят? Човек може да ги различи само чрез живота. Точно

както в живота човек прави разлика между въображаем горещ картоф и истински горещ картоф, защото не се изгаря от въображаем горещ картоф, а се изгаря от истински горещ картоф, така и човек преживява реални факти в духовния свят, които се вливат в празното съзнание. Човек просто знае, точно както може да различи истински жив проблем от въображаем, чрез живота, по което тази духовна реалност се отличава от простото самовнушение.

В споменатата по-рано книга нарекох този втори етап на свръхсетивното познание вдъхновено познание, според стара употреба, срещу която не е нужно да се възразява – имаме нужда от терминология. Когато човек стигне до вдъхновено познание, той преживява себе си, така да се каже, все още в трети човек. Първо е физическият човек, след това етерният човек и сега човек преживява себе си в трети човек. Но като преживява себе си в този трети човек, човек познава себе си не само чрез засиленото, въображаемо мислене, независимо от физическото си тяло, но и напълно извън физическото си тяло. Човек е постигнал състоянието, което може да се нарече: живот в духа извън физическото тяло. Тогава човекът е способен да напусне и етерното тяло, тоест, тъй като е изтрил цялото въображаемо съдържание от съзнанието си, той може напълно да изтрие тази жизнена картина, до която е дошъл първоначално, и да се потопи в несъзнаваното и да живее извън физическото и етерното си съществуване. Но след това, когато човек постигне това, ретроспективният поглед се простира по-далеч в миналото, отколкото само до раждането или зачеването: ние гледаме в духовен свят, в който сме били като духовни същества, преди да слезем във физическия свят. Виждаме себе си да действаме и живеем в този духовен свят, точно както виждаме себе си като физически човешки същества във физическия свят. Учим се да разпознаваме, че това, което природата развива като наш физически човешки зародиш, трябва да се обедини с това, което слиза от духовните светове, защото това е, което сега виждаме сами. И когато сме постигнали това знание, чрез което излизаме напълно от физическото и етерното си тяло, тогава, когато се върнем отново – тоест, когато моментът на нашето съзряване на духовния свят е приключил – ние гледаме в собственото си физическо и етерно тяло и откриваме, че земният ни живот е отражение в духовно-духовната част на това, което сме били в духовно-душевната част, преди да слезем на земята. И именно като влизаме отново в тялото си, във физическото и етерното тяло, ние придобиваме силата на едно, бих казал, конфигурирано, индивидуализирано виждане. Сега, когато преживяваме повече от общия духовен свят, през който сме преминали в нашето предземно съществуване извън нашето физическо тяло и нашето етерно тяло, сега, когато се завръщаме към физическото и етерното тяло, сега се учим, не като се потапяме, да се гмуркаме в тях, а бих казал да пребиваваме в тях, да живеем във физическото и етерното си тяло, сега се учим да различаваме духовните същества от един по-висш свят, с които сме били обединени, преди да слезем в земния живот, и как различаваме отделните човешки същества тук. Учим се да разпознаваме същества, които никога не слизат на земята, които никога не приемат физическо тяло, божествени духовни същества. Ние сме събитатели

на духовния свят с тях, преди да слезем на тази земя. И се учим да виждаме, Именно защото сега можем да бъдем последователно извън и вътре в тялото си с духовното и душевното, ние също така се научаваме да разпознаваме как човешките души сега са сред тези висши духовни и душевни същества, сред които сме били, преди да слезем на земята, чакайки да слезат на земята, за да я преживеят в по-късно време, отколкото сме го преживели. И така, чрез този етап на вдъхновено познание, ние се научаваме да разпознаваме онази част от вечността на човешкото същество, която е много малко взета предвид от нашето чувство за време, дори от религиозните. Настоящото не обича да гледа към предземното съществуване. Вярно е, че човек се интересува от това да се изправи пред това, което се крие отвъд смъртта, дори само чрез вяра или традиция, защото това трябва да дойде първо, докато човекът е настоящ и следователно не е нужно да размишлява особено върху това, което е съществувало преди раждането. Той е тук, все пак! Но дали ще остане тук, го интересува; в своя егоизъм той се интересува от втората част на вечността, безсмъртието. В съвременните езици дори нямаме дума за другата половина на вечността, за предземното съществуване, което е толкова безкрайно в миналото, колкото е безсмъртието в бъдещето. Защото всъщност човек осъзнава вечността на човешкия живот само когато може отново да посочи думите, които оригиналните езици са имали за вечност и които са говорили също толкова смислено за неродеността, колкото и за безсмъртието. По-новите езотерични учения за посвещението отново определят вечността на човешкото същество като състояща се от нероденото и безсмъртното. Нероденото обаче е необходимо по-малко за егоизъм, отколкото за истинско познание. Хората могат да останат само с вяра, когато става въпрос за безсмъртното. Само като погледна нероденото в мен, не само безсмъртното, мога да се науча да разпознавам нероденото, сигурността, че духовна същност, съществуваща преди моето физическо формиране, е моето битие.

Когато човек е излязъл по този начин от физическото и етерното си тяло и се чувства сред духовни същества, както преди се е чувствал сред физически същества и неща във физическото тяло, той винаги познава себе си като човешко същество, като това конкретно „аз“. И така, в известен смисъл, човек трябва само да започне пътуването назад, връщайки се назад през поредицата от времената в света, който е преживял преди живота на земята. Но ако човек, когато се почувства извън физическото и етерното си тяло в духовен свят, тогава погледне надолу към света на звездите и звездите вече не му се струват като звезди, а като светове, където живеят висши или дори по-нисши същности, тогава навсякъде, където има звезда за физическото око, има световна сфера от други същности. Когато човек, както иначе се чувства във физическото тяло на земята, сега се чувства в звездния свят в духовен свят, тогава може да се говори за астралното тяло, както се говори за етерното тяло в първия етап на свръхсетивното познание, защото сега човек се намира в духовността на звездния свят.

Ако човек иска да напредва по-нататък, тогава той трябва да добави към въображението и към празното съзнание трета способност за възприятие, способност за възприятие, която много често не се разглежда като способност за възприятие от днешното съзнание. Това е способност, която играе най-голямата възможна роля в човешкия живот, но която не се признава за имаща право да бъде част от знанието. Това е човешката сила на любовта: любовта, която обединява хората по такъв начин, че те се приближават до съществото, което обичат, чрез физическото тяло или чрез въплътената душа или въплътения дух. Чрез по-нататъшно развитие на тази любов, така че тази любов да може да достигне първо до преживяването на етерното тяло, но за да може човек да пренесе тази любов и в преживяването на астралното тяло, чрез по-нататъшно развитие на тази способност да обичаме, ние най-накрая не само стигаме до, но постепенно развиваме способността да увеличаваме любовта си до такава степен, че не само да виждаме други същества, но и да влизаме във връзка с тези други духовни същества – тогава самите ние ставаме дух – по същия начин, по който сме влезли във връзка с физическите хора на земята. Интуицията ни дава възможност да взаимодействаме с духовни същества, точно както физическите способности дават възможност на хората да взаимодействат с физически хора на земята. Но когато сме развили способността си да обичаме до такава степен, че духовното става обективно за нас, както чувственото е обективно за нас във физическия свят, тогава ние не само поглеждаме назад към нашето предземно духовно съществуване, но поглеждаме назад към по-ранни земни животи и става факт, че преминаваме през целия човешки живот във форми на съществуване между раждане и смърт и след това между смърт и ново раждане, отново от раждане до смърт, отново от смърт до ново раждане, че живеем живота в последователни земни животи и в последователни чисто духовни животи. Учим се да поглеждаме назад към предишните си земни животи и да виждаме настоящия, настоящия живот като повторение на тези по-ранни.

Но никой не може да стигне до осъзнаването какъв е бил, какъв е бил, че дори е съществувал в минал живот, ако не е развил любов до степен, в която може да се изправи пред себе си, както и пред друг, както друго същество се изправя пред него. Трябва да има огромна разлика между обикновената сила на възприятието и тази сила на възприятието, пропита с любов, чрез която виждаме предишните си животи на земята, както виждаме живота на друг човек в настоящето. Когато се издигнем до това ниво, което нарекох интуитивно, истински интуитивно ниво, ние виждаме себе си в ума си като духовно ефективни същества в повтарящи се земни животи. Едва тогава сме напълно извън физическия си живот. Но този, който преживява това, той знае какво е смъртта. Смъртта сега стои пред него като външна, обективна реализация на това, което самият той е преживял в познанието. Точно както е отхвърлил физическото и етерното си тяло в познанието, така той знае, че смъртта само отхвърля физическото и етерното тяло и че през портата на смъртта човекът влиза в духовен свят. Вратата става знание, мнението става прозрение. Сигурна, точна и жива наука ни е дадена от това, което иначе

наричаме безсмъртие в живота. Ние разглеждаме безсмъртието на собствения си човешки живот, навлизането на това собствено човешко същество в следсмъртен живот, както разглеждаме пренаталния духовен живот, предземния живот.

Но ние също така разглеждаме какво се е развило между хората във физическия живот по време на физическия живот на земята, взаимоотношенията, които съществуват в семейството, където един човек влиза в контакт с друг, взаимоотношенията, които се раждат чрез любовта и приятелството в човешкия живот. Ние разглеждаме всичко това. Точно както физическото тяло на индивида отпада при смъртта, а душата се възнася в духовен свят, така и когато хората, събрани на земята от съдбата си, преминават през портата на смъртта и се озоват там сред висши същества, това, което е физическо в приятелството, в любовните взаимоотношения на земята, отпада и тогава настъпва един по-душевен, още по-интимен живот заедно.

Съвременното посвещение може само да покаже как да се намери пътят, който иначе е въпрос на обикновена вяра, чрез виждане, за да се осигури за знание това, което е безсмъртието, другата страна на вечността.

Така човекът се издига чрез имагинативно познание до гледната точка на това, което живее между раждането и смъртта. След това, когато придобие това знание, човек се издига до своето етерно тяло. Вдъхновеното знание води човека до неговото астрално тяло и чрез него той навлиза в света, през който е преминал преди раждането си, в който ще навлезе отново след смъртта. В астралното тяло човек се запознава с предземната и следземната жизнена сфера на човешкото същество. При издигането към интуитивното познание човек се запознава с четвъртия аспект на човешкото същество, истинското, вечно „аз“, което преминава от земен живот в земен живот и което между отделните земни животи има чисто духовни форми на съществуване.

В заключение, след като този път на съвременното посвещение е очертан с няколко щриха, поне принципно, нека кажа следното: когато човек погледне древното знание, придобито по начина, описан в началото, чрез външни култови и други събития, това знание е било по-скоро съноподобно, инстинктивно. И от старото инстинктивно, съноподобно знание, най-накрая са се появили и са останали като традиция човешките убеждения за свръхсетивното, за духовното. Но днес вече може да се усети, че повече хора, отколкото осъзнават, имат стремежа, дълбокия копнеж да преоткрият пътищата към духовните светове. Малко хора са първите, които признават това съзнателно, но в подсъзнанието, ако човек е способен да види такива неща, днес може да се види колко много са хората, които отново копнеят за мистерии, защото искат да намерят пътя към свръхсетивните светове.

Успяхме да направим само плахо начало с това, което наричаме Гьотеанум в северозападна Швейцария, където беше създадено място на мистерията, където човекът трябваше да намери път към свръхсетивното по подобен модерен и разумен начин, както е намерил път към мистериите в древността по по-инстинктивен начин. Враговете ни отнеха това място. То беше разрушено от палеж преди време. Тези неща също имат своята вечност.

Физическият огън би могъл да ни отнеме физическата сграда, Гьотеанума, физическата сграда, в която дотогава се е култивирала духовната наука, за която ми беше позволено да ви подсказва. Но има и духовен огън. Този духовен огън не изгаря физически места, а винаги ще ги оставя да се издигнат отново. В новите мистерии учениците на духовната мъдрост ще подхождат към задачата си тихо, а не толкова шумно, както в старите мистерии. Те от своя страна ще донесат на хората знанието за вечното в човека и света, от което те толкова спешно се нуждаят. Защото хората се нуждаят от това знание за своето мислене, за своето чувство и воля, за да могат да достигнат до яснота в себе си, до живот на вътрешна хармония и за да могат да получат сила и сигурност за външния си живот. Той се нуждае от връзка с духовния свят. И нещо подобно на духовното училище в Дорнах, на границата с Швейцария на северозапад, ще се събужда все повече и повече като копнеж в човешките души, роден от вечния човешки стремеж към духовното. Този стремеж е затихнал за известно време през вековете. Тези векове са донесли на хората великолепното външно познание за природата. Днес човекът стои и отново чука на вратата, която води към свръхестественото, защото не може да развие душата си с познание за природата. Това, което копнее за духовния свят, съзнателно у малцина хора, но несъзнателно у голяма част от човечеството, може да бъде задоволено само от съвременните мистерии. Всеки, който е искрен по отношение на духовния свят, ще види, че хората определено ще жадуват за нови мистерии в бъдеще, защото духовността ще се завърне при хората само когато възникнат нови мистерии, в които хората могат да намерят духа по по-трезв и просветлен начин, отколкото в старите мистерии, но в които могат да бъдат водени по по-развит и съвършен начин чрез мистериите обратно към духовния, божествения свят и по този начин към източника на човечеството.